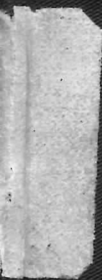
32

21846

B. 95

KARITAS ŽUPE
„SRCA ISUSOVA"
Palmotićeva 31

ZABAVNA KNJIŽNICA

MATICE HRVATSKE.

SVEZAK XLII.

IZABRANE CRTICE WASHINGTONA IRVINGA.

SVEZAK DRUGI.

ZAGREB.
TISAK DIONIČKE TISKARE.
1879.

IZABRANE CRTICE

WASHINGTONA IRVINGA.

PREVEO S ENGLEZKOGA

FRANJO MARKOVIĆ.

SVEZAK DRUGI.

ZAGREB.
NAKLADA „MATICE HRVATSKE.“
1879.

O BOŽIĆU.

Ništa u Englezkoj nerazblažuje mi srca toliko, kako ostanci starih svetkovina i seoskih zabava. Oni mi dozivlju u pamet slike, koje sam znao snivati u zorolikom proljeću života svoga, kadno sam sviet poznavao samo iz knjiga i vjerovao da je onakov, kakva ga pjesnici prikazuju. Oni ostanci povraćaju na svom povodu svu milotu davnih onih poštenih vremena, za kojih si mislim, morda krivo, da je sviet bio mnogo kućevniji, druževniji i veseliji nego što je sada. Nu oni se žalibože danomice sve to više gube; valovi vremena odnose ih pomalo, a još više ih iztiskuju nove navike. Oni su nalik na slikovite odlomke od gotskih sgrada, što ih vidimo kako propadaju u raznih krajevih zemlje: ovdje ih harajuće vrieme ništi, a ondje ih sakrivaju potlanje pregradnje i dogradnje. Ali pjesničtvo prijanja s blagom nježnošću uz seoske igre i svetkovine, iz kojih ono crpi mnogu svoju zamisao, — kano što bršljan vije svoje bujno lišće oko gotskoga obluka i razvaljujućega se tornja, obuhvaćajući njihove klimave ruševine i kao zakriljujući ih svojim zelenilom.

Od svih starinskih svetkovina pobudjuju na najdublje i najživlje razmišljanje božićni blagdani. U njih se oziva nješto kao jeka veličajnih, svetih čuvstva, koja probija u našu družtvenu buku i dušu nam uznosi u posvećene, uzvišene slasti. Evangjelija, što se tih dana

u crkvah štiju, osobito su nježna i zanosna. U njih su one krasne poviesti o postanku naše vjere i o prizorih pastirskoga života, koji su pratili njezin navještaj. Tečajem mjeseca adventnoga raste u njih sve to više žar i sila čuvstvena, dok napokon onoga jutra, kojeno je doniela ljudem mir i sreću, neproplanu u klikovito slavje. Ja nepoznam glasbe, koja bi tako veličajno potresala srce, kao što ona na božić od puna kora i gromornih orgulja u stolnoj crkvi, kojoj svaki kutić ogromnoga prostorja izpunja pobjedno skladoglasje.

Krasna je to iz onih starih vremena polazeća uredba, što je ta božićna svetkovina, koja slavi navještaj vjere, mira i ljubavi, postala povodom, da se članovi iste porodice sastaju i opet učvršćuju medju sobom sveze srodnih srdaca, koje no svedjer razriešuju i kidaju poslovi i zabave i brige svakdanjega života. Djecu istoga doma, koju je potreba životna u daleki sviet izbacila i poraztepla koje kuda, doziva božić opet natrag, sabire ih oko domaćega ognjišta kao oko sastajališta sladkih želja, da se tu svi opet pomlade i opet uzljube pod zakriljem dragih uspomena mladosti.

Sama doba godišnja, u koju pada božićna svetkovina, podaje joj čara. U drugih dobah već nam sama krasota prirode mnogo veselja zadaje. Čuvstva naša izlieću i raztrepćuju se po sunčanoj okolici, te živimo tako reći vanka i svigdje. Poj ptice, mrmor potoka, mirisni vjetrić proljeća, žarka razkoš ljeta, zlatno obilje jeseni, zemlja svojom odjećom osvježne zeleni, nebo svojom tamnom, divnom modrinom i veličajnim oblačjem: sve to zatravljuje nas živim milinjem, te se múkom topimo u slasti samih ćutila. Ali usred tvrdosne gluhe zime, kad je priroda lišena svih svojih dražesti te je mrtvačkim pokrovom od nagomilana sniega prekrivena, onda si tražimo duševnih vrutaka, da crpimo naslade iz njih. Dočim pustoš i praznina okolice, kratki tamni dani i mrke noći sputavaju naše korake, ujedno stežu i naš duh da nelebdi naokolo, pak za to cienimo ugode družtvenoga občenja to više. Misli naše više se stisnu na uzahno; prijazna sućut u nas oživi i ojača. Više ćutimo dražesti druženja, pak budući da se radi zabave moramo jedan drugomu privijati, to se i više priljubimo jedan drugomu. Srce progovara srcu, te crpimo slasti svoje iz duboka vrela žive blagohotnosti, kojeno je sakriveno u tišinah našega srca te iz kojega crpeć dobivamo najčistiju bistricu kućevnoga blaženstva.

Crni mrak vani učini, da nam se srce razširi, čim stupimo u izbu večernjim ognjem razsvietljenu i ogrijanu. Rumenkasti siev plamena razprostire njeko umjetno ljeto i sunčano zračje po sobi te razvedruje svako lice u prijazan doček prihodniku. Gdje je smiešak gostoljublja tako iskren i srdačan, gdje je stidljivi pogled ljubavi tako milorek kao kod zimskoga ognjišta? A kad zimski vjetar muklo odhujava dvoranom, podrmava dalekimi vrati, oko prozora fijuče i niz dimnjak buči, što nam može tada više goditi od onoga čuvstva mirne bezbojazne sigurnosti, s kojim se razgledavamo po prijatnoj izbi i po vidiku kućevnoga veselja?

Malo ne svi stališi u Englezkoj rado se drže ladanjskih običaja, pak za to su Englezi uviek njegovali one zabave blagdanje, koje ugodnim načinom prekidaju tišinu ladanjskoga života; u prijašnje vrieme točno su obslužavali sve vjerske i družtvene božićne običaje. Čovjek se uznese čitajuć makar i suhoparne sitnice, koje su njekoji starinari opisali o čudnom onom veselju, o čudnovatih onih paradah i razigranih, razkalašenih zabavah staroga božićnoga svetkovanja. Rekao bi da je ono otvaralo svaka vrata, svako srce. Seljaka je sbližavalo velikašu, sve je staleše smješavalo u vatren, plemenit proklik radosti i srdačnosti. Po starih dvoranah, u velikaških gradih i gospodskih dvorih razliegahu se glasi od harfe i

božićne pjesme, a ogromni stolovi stenjahu pod bremenom gostoljubja. I najprostija seljačka kućica pozdravljaše svetčane dane zelenim nakitom od lovora i česmine; sjaj vesela ognja prosievaše kroz kapke prozorne i pozivaše prolaznika, da pritisne kuku na vratima i da se pridruži čevrljajućemu skupu, koji sjedi oko ognjišta te si dugu večer krati šaljivimi pričami i često ponavljanimi božićnimi pripoviedkami.

Mnoge su promjene na povodu novije uljudbe malo ugodne, a ponajneugodnija je ta, šta je ona razsula stare srdačne svetkovinske običaje. Ona je sasvim izbrisala oštre crte i žive oblike tih uresa života, ona je pribavila družtvenomu obćenju ugladjenosti i sjaja, ali mu je otela značajnost. Mnoge od božićnih igara i svetčanosti izčeznule su posve, te sad o njih samo razmišljaju i prepiru se starinari, kako no o kapljici glasovite stare pijanice Falstaffa. One su cvale u doba bujno duhom i veseljem, kad su ljudi još uživali život surovo doduše, ali srčano i snažno; u doba divlje i slikovito, iz kojega pjesničtvo crpi najzanimivije i najraznoličnije značaje i prizore. Sviet je postao svjetovniji. Sad ima više zabave, ali manje užitka. Veselje se je razmaklo u širji, ali plitčiji tok; ostavilo je mnogo duboko mirno korito, kojim je ono prije kroz tihi zaton kućevnoga života milo proticalo. Družtvo ljudsko progovorilo je gladjim i razumnijim glasom, ali su u njem zamukle mnoge izrazite mjestne osebine, mnoge kućevne ćuti, mnoge poštene zabave. Nestalo je bajovnih običaja zlatne starine, njezina kmetskoga gostoljubja i vlasteoskoga gošćenja, kako su nestali i vitežki gradi i veli gospodski dvori. Oni običaji pristajali su mračnoj dvorani, veliku hrastovinom obloženu triemu i pogostnoj tapetami zavješenoj palači, ali nepristaju više svjetlim i sjajnim dvoranam i šarokitnim izbam sadanjih ladanjskih dvoraca.

Nu premda je ponestalo božiću one stare i svetčane slave, ipak je još uviek božićno doba u Englezkoj doba najdivnije uzbune. Milota je gledati, kako se tada živo pokreće čuvstvo domaćnosti, koje svaki Englez u najodabranijem mjestu svoga srca čuva. Kako se svigdje pripravlja, da se prigotovi pogostan stol, koji će opet družiti prijatelje i rod; kako se darovi od slastnih jela odpremaju i dopremaju, ti znaci štovanja, koji na novo oživljuju sva blagohotna čuvstva; kako se zimozelena borova stabalca u kućah i crkvah nastavljaju, ti znaci mira i radosti: sve to uzbudjuje u čovjeku ugodne uspomene, plemenite misli i nježno osjećanje. I sama pjesma božićnih popjevača s betlehemskom kućicom, ma kako surovo bilo to pievstvo, glasi kasnomu budniku u zimskoj noći kao podpuno skladoglasje. Kad bi me takovi pjevači u tiho svetačno noćno doba probudili, kadno tvrdi san čovjeka osvaja, znao bih im s tihom nasladom prisluškivati, a kad bih uza to pomislio na sveti, radostni povod pjevanju, pričinilo bi mi se kao da slušam onaj nebeski sbor, koji je ljudem mir i dobru volju naviештao.

Divno li razmnjeva, kad se bavi timi svetimi uspomenami, sve preobrazuje u miloglasje i milolićje. I sam kukuriek pietlov, koji se kadšto oglašuje u gluhoj tišini seoskoj javljajuć svojim pernatim gospam dobe noćne, pričinja se priprostim ljudem kao navjestnik svetoga dana; kako ono veli pjesnik nad pjesnici (Shakespeare): „kažu, da svedj na domaku dana, kad se slavi porod spasitelja, ptić jutarnji po sve noći pjeva, tada nesmie, kažu, duh oblazit, noći zdrave, zviezde nenahudne, a nemoćne vještice su i vještci, toli sveto i milosti puno božićno je bogodano doba“.

Čije srce da se ogluhne onomu u to doba obćenitomu, odasvud kličućemu pozivu na veselje, onoj žurbi svih duhova, onoj vrevi i nalogi svih blagohotnih nagnuća? U istinu to je doba, kadno se prenu sva čuvstva,

doba, kadno je planuti ne samo ognju gostoljubja u dvorani, nego i nježnomu plamu ljubavi u srcu.

Prizori ljubavi iz mladosti prve oživiv pomole se iznad neplodne pustoši potlanjih godina, te pomisao na dom, smiešana s mirisom kućevne radosti, okrili klonuli duh, kakono arabski vjetrić kadšto donosi trudnomu putniku pustarskome svježine dalekih poljana.

Meni, tudjincu u ovoj zemlji, nigdje ognjište domaće negori, nigdje gostoljubna kućica vrata meni neotvara, na nikojem pragu moje ruke neruči topla ruka gostoljubja; ali ipak ćutim, da iz veselih očiju onim, koji su oko mene, sieva i u moju dušu žar sreće ovoga doba. Doista sreća se odsieva kao i svjetlo nebesko; svako smieškom razasjano, nevinom radošću ožareno lice zrcalo je, koje odbija na drugoga zrake uzvišene, nepresahnule blagohotnosti. Tko se može mrk odvratiti od vidika sreće drugih ljudi te u samoću se svoju niem sakriti, kad je sve oko njega veselo; taj će se morda na časove ćutiti uznesen ili u sebi zadovoljan, ali njegova duša biti će prazna one duhovne i druževne sućuti, koja je čar veselih božićnih blagdana.

1.

Put u oči božića.

Ove obćenite opazke o božićnih blagdanih u Englezkoj gledat ću da razjasnim njekolikimi crticami o jednom mojem božićevanju na ladanju.

Putujuć jednom mjeseca prosinca po Yorkshiru, na dan pred sam božić vozio sam se dugo na poštarskoj prilici. Kočija bijaše sva nutri i vani nakrcana putnici, kojih je, sudeć po njihovih razgovorih, malne svatko putovao božićevat k svomu rodu ili k svojim prijateljem. I bijaše natovarena kočija košarami divljačine, škatuljami i košaricami poslastica, a zecevi dugouši visjeli su po

sjedalu kočijaševu: sve darovi, što ih svoj svojemu za skori blagdan iz daleka pošiljaše. Sa mnom su bila u kočiji tri krasna, rujnolika djačića; dječaci su to bili onako jedri, zdravi, srčani, kako su obično, što sam ja vidio, djeca u toj zemlji. Silno se radujuć blagdanu putovahu kući, i nadahu se deveterim nebesom blaženosti. Milota je bila slušati, kako si ti mali vragolani snuju zračne kule zabavâ, kako se junače na nečuvena djela, štono će ih počiniti za svoje pódrugmjesečne izbave od mrzkoga robovanja knjigam, šibi i školniku. Već unapried uživahu, kako će se opet sastati s rodom i s domari, i s mačkom i s psetom, i kako će se sestrice radovati darovom, štono ih nose njim pune džepove. Najpače se nisu nikako mogli uztrpiti, da ugledaju opet svoga dragoga Sivka; to je bilo, kako sam poslije razabrao, konjče na njihovu domu, sudeć po njihovih riečih toli obilno nadareno svimi kriepostmi, da mu od Bucephalova doba nije bilo ravna. Kako Sivko zna kasati, kako on zna trčati, kako skakati — nema ni trna ni grma u svoj okolici, a da ga on nebi mogao preskočiti.

Ti dječaci bili su pod osobitom pazkom kočijaša, na koga bi oni, čim bi se prilika desila, izpuštali čitava jata pitanja, a hvalili bi ga, da nema valjanijega momka na svietu. A da i nisam htio, morao sam opaziti neobičnu poslovnu ozbiljnost i dostojanstvenost kočijaševu; škriljak mu je bio naheren, a u zapučku od kaputa bila mu zadjeta velika kita od borovine. Takov kočijaš je u svako doba čeljade, kojemu je prtiti mnoge posle i brige, a nekmoli u takovo doba, kadno ima toliku nalogu darova i uzdarja poizručivati. Ovdje morda neće biti s gorega, ako malo nacrtam tu vrstu ljudi, te ladanjske poštarske kočijaše englezke, koji se svi njekako osobito nose, drže, govore, te su kao njeka bratovština, tako da, kad si samo jednoga od njih vidio, unapredak ćeš svakoga drugoga odmah prepoznati da je od istoga ceha.

Dakle moj ladanjski poštarski kočijaš široka je puna lica, koje je njekako čudno crveno izprugano, kao da je u svaku žilicu pod kožom krvcu natjerala težka hrana; od česta pivna pileža prilično se je razširio, a još se čini širji od sile kaputâ, koji su se jedan nad drugim oko njega sklopili kano pera u glavicu zelja, a sgornji mu siže dolje do petâ. Nosi škriljak širokih krila a nizke naglavine, debeo šaren ovratnik, koji je umjetno zauzlan i u njedro uvučen; ljeti mu je zapučak zakićen velikom kitom cvieća, što mu je valjda darovalo koje drago seosko diete. Prsluk mu zna biti od svjetle boje, prugav, a hlače mu sižu do izpod koljena, gdje se sastaju sa sarami od čižama.

Svoj opravi ovoj daje on uviek najveći red; ponosi se, da mu je uviek odjeća od izvrstna sukna, a vidjeti je na njem, uza sve vanjsko naočigledno prostačtvo, uviek njeku čistoću i snagu, koja kan da je prirodjena Englezu. Svud po svojoj voznoj cesti na ugledu je i u velikoj cieni; često s njim sbori sbor domaćica u selih, koje ga drže za osobito pouzdana i mudra savjetnika; a čini se, da se svako bistrooko seosko djevojče dobro pazi s njim. Čim prispije na štaciju, gdje se izmienjaju konji, odbaci njekako dostojanstveno uzde iz ruku, i ostavi blago na brigi kućnomu služinčetu, budući da je njegova služba samo ta, da vozi od štacije do štacije. Pošto je sašao sa svoga sjedala, turi ruke u džepove sgornjega kaputa, pak se po dvorištu ziba i gleda kao kakav kralj. Tu se zna oko njega sastaviti kolo zavidnih štovatelja njegovih: od kućnih sluga, konjarčića, čistilaca i pometača i onih bezimenih prirepina. što se drže uz gostione i krčme, na zapoviest svakamo i po svašto idu i svakojaku službu čine, a tim si stiču pravo, da se hrane od odpadaka kuhinjskih i da se poje od onoga, što se pri točenju prelije. On je svim njim proročište, on im je žitnica, iz koje oni pazljivo nose birano zrnje učenih izraza i pismenih besjeda; što je on o konjih i inih stvarih iz konjarske znanosti govorio, to oni vjerno pogovaraju, a najpače se trude oponašati njegovo držanje i hodanje. Svaka kukavica, koja ima samo jedan kaput na sebi, turi ruke u džepove, ziba se po dvorištu, govori pismene besjede, te je poštarski kočijaš u jajetu.

Morda što sam bio sam jako veseo i dobre volje, bijaše povod, da mi se je za svega puta svako lice činilo kao otvorena knjiga radosti. Nu poštarska kočija svakako raznosi života po ladanju, i diže sav sviet na noge, dočim cestom drmi. Kad na ulazu u selo zatrubi poštarski rog, sve se pokrene. Jedni dotrkuju da se pozdrave sa svojimi znanci, drugi, natovareni škatuljami i svježnji, da steku mjesta u kočiji, a pri tom u hitnji jedva smognu kad oprostiti se od rulje, koja ih je dopratila. U to ima kočijaš opraviti božji sviet sitnih poruka. Ovdje predaje zeca ili kopuna, ondje baci zamotak ili novine u vrata krčme, tu izručuje s čudnim pogledom izpod oka i s lukavom primjetbom čudnovato složen listak od njekoga u okolici mladoj služavki, koje se lice pola rumeni pola smieši. Dočim kočija niz selo štropoće, sve navrvi k prozorom, te vidiš na sve strane svježih seoskih lica i djevojaka kao cvieća, kako se kikoću. Na uglovih stoje hrpe od seoskih danguba i mudraca, koji se tu stalno namieštaju, da vide prolaznike; ali najmudrija skupština stoji pred vratima kovačnice: nju pobudjuje prolazeća kočija na raznovrstno duboko razmišljanje. Kovač prestaje raditi, dok se kočija provaža, i mirno drži u ruci kopito konja, što ga je počeo podkivati; djetićem okolo nakovala miruju zveketna kladiva, željezo im se hladi, a onaj čadjavi duh pod klobukom od mrka papira, koji puše mjeh, naslanja se za časak na tlačilo i izpušta iz svoga hropećega sopila otegnut uzdah, dočim zuri van kroz crni dim i crvenkasti siev kovačnice.

Valjda su skori na domaku blagdani svu okolicu neobično oživili; bar mi se je činilo, kao da je svatko veseo i dobre volje. Divljačina, perad i drugi slastni zalogaji šalju se od sela u selo, a dućani mirodijara, mesara, žitara svi su krcati od kupaca. Domarice se vrte simo tamo, i rede kuće svoje, sjajno granje od česmine živorumenih jagoda pomalja se u prozorih. Ti prizori sjetiše me na viesti njekoga staroga pisca o pripravah za božić: „sad moraju kopuni i kokoši, purani, guske, patke, volovi i svinje — sve to sad mora mrieti; jer dvanaest dana nemože se o malom prehraniti sila ljudi. Sad moraju sušci, orasi, mak, slador i med izpunjati praznine u kolačih. Sad ako nikad moraju se gusle i svirale slagati, jer mladež mora igrati i pjevati, da se ugrije, dočim starci pri zapećku sjede. Služavka iz sela mora ostaviti polovinu onoga, što je nakupovala, i doći opet po drugi put u grad, najpače ako je zaboravila na badnji dan donieti igru karata. Kocke i karte mnogo unesu pivničaru, a kuhač si, ako je soli u glavi, ima od česa oblizati mastne prste.“

Od toga poleta oblaznjivih misli trgnu me glasan krik mojih malih suputnika. Ono malo zadnjih milja bili su sveudilj izgledali na prozore kočije, pozdravljali svako drvo i svaku kolibicu, kud smo se provozili, a sad svi u jedan glas udariše u veselu kliku. „Eto Joška! eto staroga Azora, eto Sivka!“, klicahu sretni derani, plješćući rukama.

Na kraju puta kolnika stajaše star, na oko suhoparan sluga u livreji, čekajuć na njih; uza nj bijaše star prepeličar, jamačno već na mirovini, i strašni Sivko, staro, maleno kljuse kao parcov, nakostrušene grive i duga hrdjava repa; ono je mižuć glavom mirno stajalo uz put, ni nesnivajuć o burnih časih, koji su ga sada čekali.

Jako sam se veselio gledajući, kako su gospodičići ljubezno skakutali oko staroga sluge, i grlili staroga prepeličara, koji je od veselja sav drhtao. Ali tek Sivko bijaše prava želja i milovanje njihovo; svi su ga htjeli u isti mah zajahati, i težke je muke stajalo staroga Joška, dok je uredio tako, da će jedan za drugim, a prvi će najstariji.

Napokon krenuše: jedan na Sivku, pas pred njim poskakujuć i lajuć, a ostala dva držeć Joška svaki za jednu ruku; obojica su u isti čas govorila, i jurišala na nj propitkujuć, kako li je to a kako ono doma, i bajući mu djačke vragolije. Gledah za njimi, i bilo mi je pri srcu neznam kako, milo i tužno; jer sam se sjetio na one čase, kadno nisam, kako ni oni sad, znao za brigu i tugu, te mi je slobodan dan bio vršak zemaljskoga blaženstva. Malo poslije postadosmo, da se napoje konji, a kad krenusmo dalje, sa zavoja ceste stade na pogled liep ladanjski dvorac. Jasno sam mogao razabrati lik gospodje i dviju djevojčica pod triemnikom, a moje male suputnike vidio sam po kolniku stupajuć sa Sivkom, s Azorom i sa starim Joškom. Nagnuh se kočiji iz prozora i nadah se, da ću moći vidjeti sretni sastanak, ali grmlje mi zakloni vidik.

Na večer stigosmo u selo, gdje sam kanio prenoćiti. Kad smo se uvezli na velika vrata u dvorište gostione, spazih na jednoj strani svjetlo od jasna ognja u kuhinji, kako se kroz prozor sjaji. Udjoh i začudih se po stoti put toj slici udobja, čistoće i prostodušne, čestite radosti: kuhinji englezke gostione. Bila je prostrana, naokolo po stienah joj povješeno sjajno posudje od bakra i kositra, a gdje i gdje nakićena zelenim borom. Sa stropa visijahu butine, sušeni jezici, kore od sušene slanine; ražanj zveketaše neprestano kraj ognja, a iz kuta čula se cikacaka ure. Jednu stranu kuhinje zapremaše čisto obieljen jelov stol, na njem komad hladne govedine i drugih snažnih zalogaja, nad kojimi kao da su stražila stražu dva zapjenjena vrča piva. Putnici prostaci njeki udariše juriš

činit na ona krepka jestiva, a njeki pak posjedoše na dva hrastova podnožja visokih naslona cmokat pivo i pušit lulu. Hitre služavke trče simo tamo, kako im zapovieda okretna svježa domaćica; pri tom si one znadu ugrabiti po koju sgodu za kratku rieč ili za glasnu šalu s hrpom, koja sjedi oko ognjišta. Tu je postala živom istinom ona skromna želja hajduka Robina za udobjem zimske večeri, „kad je drvo bez listna kriljaka, glavom klima srebrovlasa zima, krčmar veseo, liepa krčmarica, čaša puna i zdravica glasna, tečna lula, žarka ognja plamen: tomu ti se studno srce smije.“ Nije dugo postojalo, što sam bio unišao, a gospodska se kočija priveze do vrata. Izadje mlad gospodin; na odsjevu od svjetiljaka opazih lice, koje mi se je činilo poznato. Pristupih, da ga iz bližega vidim, kad li i on mene zapazi. Nisam se bio prevario; bijaše to Fran Bracebridge, veseo i dobroćudan mlad čovjek, s kojim sam jednoč bio putovao po kopnu evropskom. Pozdravismo se od srca; jer lice stara druga na putu odmah te sjeti na silu ugodnih časova, čudnih vratolomija i krasnih šala. Dakako, sastav se opet na kratak čas ovako u gostioni, nismo imali kad spominjati se svih onih sgoda; pak dočuv od mene, da mi se nežuri od kakova posla, već da putujem onako da gledam sviet, to me stade nagovarati, neka dan dva na nedalekom odtud imanju njegova otca sprovedem, kamo je i on upravo putovao, da prebožićuje. „Što ćete, reče, u krčmi samotan božić svetkovati, a mogu vam za stalno obećati, da ćete biti dobro dočekani, morda malo po starinskom običaju.“ Mamilo me je, što mi je on kazivao, a priznati ću, da sam gledajući svigdje priprave za obćenito svetkovanje i druževno veselje, to težje ćutio svoju samoću. Tako bez oklievanja prihvatim njegov poziv; kočija se naveze pred vrata, i za čas eto mene na putu u djedovinu Bracebridgea.

2.
Badnji večer.

Bijaše sjajna mjesečina, a ljuta studen; naša kočija leti kao striela nad smrzlinom; kočijaš neprestance puca bičem, a konji mu većinu puta idu u skok. „On zna kamo ide, reći će moj drug smijuć se, te je željan stići za vremena, da se i on nagosti i naveseli u družinskoj sobi. Znate, moj otac je revan pristaša starine i ponosi se ne malo tim, da još kako tako podržaje staro englezko gostoljubje. On je valjan primjer nječesa, što se dan danas riedko gdje nadje pravo zdravo, naime primjer staroga englezkoga vlastelina; jer naši bogataši borave većinom u gradovih, a i po ladanju tako se širi novotarija, da su se već malne posve izbrisali krepki, uzvišeni osebunjci staroga ladanjskoga života. Ali moj se otac od rane mladosti drži starinskih, a ne novotarskih pravila gospodstva; on je sam sobom izveo na čistac, da nema sbilja poštenijega i zamjernijega staleša od staleša vlastelina na djedovini, koji sav svoj viek živi na svom imanju. On je žestok zagovornik povratku starih ladanjskih zabava i svetkovina, i sve pisce starije i novije, koji su o njih pisali, znade kano na izust. Njemu su najmilije knjige od onih pisaca, koji su cvali prije dvie sto godina, te veli sasvim odrješito, da su oni više pravo po englezki pisali i mislili nego li i koji od potlanjih. Kadšto zna upravo reći, da mu je žao, što se nije dvie tri sto godina prije rodio, dok je Englezka još bila Englezka, dok je još imala svoje običaje i pravice. Budući da obitava podaleko od glavne ceste, u dosta zabitnu kraju zemlje, a nema na blizu susjeda od svoga sališa, to on uživa ono svakomu Englezu najdraže blago, da naime može živjeti po svojoj voljici svojoj slobodici. Jer je glava najstarije porodice u okolini, i budući da su većina seljaka u njoj njegovi zakupnici, to je on na veliku ugledu i svud ga zovu „zemaljskim gospodinom“, koji se naslov

daje od pamtivieka starješini naše porodice. Nije s gorega, mislim, što sam ovo njekoliko stvari natuknuo o vriednom starini otcu mojem, da vas pripravim na njeke njegove osobitosti, koje bi vam se inače mogle čudne činiti."

Tako smo se njeko vrieme vozili duž obzida od perivoja, kadno napokon stade kočija pred velika vrata. Bila su gradjena po starom sjajnom i težkom slogu, od željeznih šibka, s gora urešena čudnovatim cviećem od željeza. Navrh desnoga i lievoga ogromna četverougalna stupa, koji drže vratnice, vidio se grb obiteljski. Tik do vrata stajaše kućica vratarova, zaklonjena tamnimi jelami i reć bi zakopana u grmlju.

Kočijaš potegav za veliko vratarsko zvono, razlieže se mukao zvuk tihim, studnim zrakom, a odazva mu se lavež pasa, koji su bili kao za posadu gospodskim dvorom. Odmah dopade na vrata starica. Budući da je mjesečina baš po njoj jako sjala, razabrah jasno, da je to maljušna na starinsku odjevena baka, s čistim rubcem oko vrata i s prsnjakom, a izpod kapice biele kao snieg proviruju joj srebreni vlasi. Naklanjajuć se pristupi ona i susretne svoga mladoga gospodina priprostim pozdravom od iskrena srca. Muž joj se njegdje bavio u dvorih i badnjakovao tamo s drugimi u služinskoj sobi; tu nisu mogli biti bez njega, jer je on u svoj služinčadi bio najbolji pjevač i pripoviedalac.

Moj prijatelj ponudi me, da izadjemo i da idemo kroz perivoj do kuće, koja nije bila daleko, a kočija da se vozi za náma. Naš se put provijaše visokim drvoredom; kroz gole mu grane prosievaše mjesec, ploveći visoko po modrini bezoblačnoga neba. Tratina bijaše prekrita tankom korom sniega, koji se je gdje i gdje ljeskao, kad bi pala mjesečina po ledenom inju; a u daljini razabirala se tanahna, prozirna magla, koja se iz nizine uzdizaše i malo po malo okolinu zastiraše.

Razdragan razgledavaše se moj drug. „Kolikrat, reče, proskakutao sam uz ovaj put, kad bi se kući povratio na školske praznike. Kolikrat sam se igrao pod ovimi stabli, dok sam još malen bio. Za njih gojim njeko djetinsko počitanje, s kojim poglêdamo na one, koji su nas za djetinstva našega njegovali. Moj otac uviek je najveću brigu vodio za to, da slavimo svoje blagdane i da budemo oko njega na obiteljske svetkovine. Onako pomno, kako drugi roditelji nadziru nauk svoje djece, on je znao igre naše rukovoditi i nadzirati. On je svakako htio, da se igramo stare englezke igre baš kakove su iz prva bile, pak je za svaku zabavu tražio savjeta u starih knjiga kao u pravih svjedoka; a vjerujte mi, da je to njegovo cjepidlačarenje preugodno bilo. To je bila tako politika dobroga starine, neka mu djeca oćute, da je rodni dom najsretnije mjesto na svietu, te ja mislim, da je to divno domovno čuvstvo najvriednije blago, koje može otac svojoj djeci dati."

Tu nas dočeka lavež rulje pasâ svake vrsti i veličine, „polutana, štenaca, mala legla i velika skota, i štektala od sitnije vrieže"; od zveke vratarskoga zvona i štropota kočije bilo se to uzbunilo, te je razvaljenih ždriela dotrčalo preko tratine. „Veliko i malo, dragac, bjelac i trbonja — sve to laje na me", viknu smijuć se Bracebridge. Na njegov glas pretvori se štektanje u radostno zavijanje, i u jedan tren okruži ga te malo da ga neobori na tla svojim draganjem vjerna živina.

Sad nam stade na pogled sav stari gospodski dvor, pola zasjenjen crnom sjenom, pola obasjan hladnom mjesečinom. Bijaše to povelika nepravilna sgrada, koje su razni djelovi pokazivali slog raznih doba. Jedno krilo bilo je očevidno veoma staro, prozori mu daleko napried protisnuti u striešnice, obzidani težkim sječenim kamenom a prekriti bršljanom, te su im kockasta okanca kroz lišće bršljanovo na mjesečini prosievala. Ostali dio kuće bijaše

sagradjen po francezkom slogu iz dobe kralja Karla drugoga; a popravio ga je i pregradio, reče mi prijatelj, jedan od njegovih pradjedova, pošto se je bio s onim kraljem iz prognanstva povratio. Prostor oko kuće bijaše po starom ukočenom načinu priredjen u umjetne cvietne ljehe, strižene živice, nasute zaravanjke, težke kamene podzide, a tud još namještene žare, po koji olovan kip i jedan vodomet. Staromu je gospodinu, tako mi dalje kazivaše prijatelj, mnogo stajalo do toga, da ostane na vlas u starom svojem stanju ona zastarjela parada. On je u veliko cienio taj ukus perivojni, jer da je sjajan, gospodski, plemenit i da se pristoji čestitomu staromu domaćemu načinu, a novo razglašeno perivojstvo, koje hoće nasljedovati prirodu, da je niknulo zajedno s novimi republikanskimi nazori, ali da nepristaje kraljevskoj vladavini; ono da miriše načelom jednakosti i slobode. Nisam mogao na ino a da se nepodsmjehnem tomu navraćanju perivojstva na politiku, te natuknem prijatelju svoju bojazan, može li se stari gospodin pogadjati s čovjekom u politici inovjercem. Ali na to me Fran umirivaše, da su ono jamačno jedine rieči, što je ikad čuo svoga otca o politici govoriti, a i njih da mu je valjda bio ostavio jednom njeki saboraš, proboraviv kod njega njekoliko tjedana; „njegovo zemaljsko gospodstvo“ da prihvaća rado svaku ma kakovu priliku, da može braniti svoje strižene živice i ukočene zaravanjke, na koje kad i kad znadu jurišati noviji perivojari.

Primičuć se zdanju, razliegaše se do nas iz jednoga mu kraja zvuk od glasbe i na mahove glasan smieh. „To će biti, reče Bracebridge, iz družinske sobe; sva halabuka u njoj za dvanaest dana o božiću nije samo na dozvolu, nego je upravo na zapovied zemaljskoga gospodina, samo mora dakako u svem biti čisto po starinskom običaju.“ Tu su se igrale stare igre: sliepi miš, vruće ljušture, pozoj, divljega konja podkivati, cipova krasti, jabuke

vjesiti; tu se je badnjak na oganj ložio, božićne svieće gorile, ljepak (veska) se vjesio za strah i trepet svim liepim služavkam, jer koja stane slučajno poda nj, smie ju momak poljubiti, dokle god ima na ljepku jagodja, a za svakim poljubcem odkida se po jagoda.

Služinčad bila se je tako zaigrala, da smo morali po više puta zazvoniti, dok nas nisu čuli. Pošto se je naš dolazak dao na glas, izadje nam na doček zemaljski gospodin sa svoja dva mladja sina; jedan, mlad oficir, boravio je tu na dopustu, a drugi, Oxfordski djak, tek je bio sa sveučilišta doma prispio. Njegovo zemaljsko gospodstvo bijaše pristao, zdrav starac, biele kose, lagano izrudane oko vedra, okrugla, svježa lica, u kojem je njeku osobitu smjesu od šaljivosti i dobroćudnosti mogao razabrati, tko se razumije u lica — najpače ako je već unapried bio, kako no ja, donjekle napućen.

Doček bijaše srdačan i prijazan; budući da je bilo već okasno, to nam stari gospodin nije dao promieniti putne odjeće već nas je odmah odveo u družtvo, štono je bilo sabrano u veliku, staromodnu triemu. Ono se sastavljaše od različitih grana i ogranaka velika porodičnoga stabla; tu je bio svoj broj starih strica i strina, udobnih snašica, zastaranih zasidjelica, cvatućih stričića, momčadi poletarčadi, i jasnookih djevojčica zavodkinja. Svaki su se na svoju zabavljali: jedni igrali u karte, drugi razgovarali oko ogrišta, tamo na jednom kraju dvorane zaokupila je vesela igra sve misli jedne hrpe mladih ljudi, koje prizrjelih, koje još zelenih; a sila drvenih konja, drvenih trumbenta i poderanih beba, razsijanih po tlu, odavaše da je tu skoro bila rulja malih vilenica i vilenjaka, koja je naigrav se sav blaženi dan odnesena, da prospava spokojnu noć.

Dok se je mladi Bracebridge pozdravljao s rodjaci, imao sam kad bolje razgledati dvoranu. Prije sam ju bio nazvao triemom, jer je jamačno njekoč i bila triem, a

zemaljski gospodin očevidno se je na svaku ruku trudio, da joj kako tako povrati starodavni oblik. Nad težkim, daleko napred protisnutim ogrištem visjela je slika junaka u podpunoj odori stojeća uz bielca konja, a na protivnom zidu mač, štit i kopje. Na jednom kraju bijaše u zid učvršćeno ogromno jelenje parožje, na rtovih mu povješeni skriljaci, bičevi, ostruge, a u nuglovih stajahu lovne puške, ribarske mreže i ostala lovačka i ribarska sprava. Pokućtvo je bilo nesgrapnih oblika starodrevnih, nu nješto ga je bilo novije radnje za udoblje na današnju, a hrastov pod bijaše sagom prestrt, tako da je sve skupa bila njeka smjesa od starine i novine.

Roštilj je bio izvadjen iz omašnoga i prostranoga ogrišta, da bude u nutri mjesta naloženim drvam, usred kojih se je žarila i buktila ogromna klada izbijajuć silu svjetla i topline; to je bio, rekoše mi, „badnjak“, što no ga je zemaljski gospodin na svaki badnji večer po starom običaju dao unieti i zapaliti.

Bilo je doista liepo viditi, kako je stari zemaljski gospodin, sjedeć u osinjavjelom naslonjaču pokraj ogrišta svojih djedova, na sve strane svoj pogled obraćao kao njeko sunce usred planetna sustava, te je svačije srce toplinom i radostju ogrijavao. I sam pas, koji je pružen ležao njemu do nogu, kad bi se lieno premieštao i zievao, uzbacio bi prijazan pogled svomu gosi u oči, premahnuo bi koji put repom preko poda, pak bi se opet složio spavat, siguran dobroj pažnji i zaštiti. Iz srca se izlieva pravo gostoljubje, koje se neda opisati ali se da odmah oćutiti, te je strancu odmah njekako milo pri duši. Jedva sam njekoliko časova prosjedio uz prijatno ognjište vriednoga staroga plemića, a već mi je bilo sasvim po domaći, kao da sam od njihova roda.

Skoro poslie našega dolazka javi sluga, da je večera na stolu. Taj bijaše prostrt u prostranoj sobi, obloženoj hrastovimi pločnicami, koje su se voskom ulaštene sjale,

a na stienah je visjelo njekoliko porodičnih slika nakićenih česminom i bršljanom. Osim običajnih sviećah stojahu na sjajno ulaštenom jestvenom stolu usred djedovinske srebrnine dvie velike voštanice, što se zovu božićne svieće. Na stolu je bilo obilje tečnih jestvina; ali zemaljski gospodin nije ništa drugo okusio van „koljivo“, koje se pravi od pšenične pogače ukuhane s raznimi mirodijami u mlieku, te se od staro doba jede na badnji večer.

I onako veselo družtvo razigravahu da se više nemože vragolije čudna čovjeka, kojega je gospodin Bracebridge uviek zvao njekakovim „majstorom Šimunom“. Bijaše to krupan, okretan čovječuljak, na oko spodoban zločestu staru bećaru kao jaje jajetu. Nos mu je bio zavinut kao kljun u papige; lice mu kozičavo bijaše sveudilj zaplanulo njekim suhim rumenilom kao mrazom oparen list u jeseni. Oči su mu bile neobično oštre i žive; iz njih je virila neodoljiva šala i vragolija. On je bio kućni lakrdijaš, razumio se je u puste šale s gospodjami, i sve je družtvo znao natjerati u grohotan smieh svojim šibanjem na stara vremena, česa ja žalibože nisam mogao razumjeti nepoznavajući dogodovštine porodične. Osobito ga je veselilo, što se susjeda mu liepa djevojčica na njegove šale ni časka za sve večeri nije mogla suzdržati od smieha, premda se je na to silila bojeći se prekornih pogleda svoje majke, koja je prema njoj sjedila. Svoj mladeži družtva bio je bog; ona se je svemu smijala, što bi on kazao ili učinio, i kad bi samo okom trenuo ili licem krenuo. Nisam se tomu čudio, jer on je za njih sbilja morao biti čudo od savršenstva. On se je znao prometnuti i jopicom i Juditom; on je znao od same ruke svoje s ogorjelim plutom i žepnim rubcem napraviti lice ma koje stare bake; on je iz naranče znao izrezati tako smiešan lik, da je mladež od smieha pogibala.

Fran Bracebridge izpripovjedi mi u kratko njegovo živovanje. Bio je stara neženja mala stalnoga dohodka,

koji je ipak uz štednju doticao za sve njegove potrebe. Po nebu porodice vijao se je kao bludeća repača zviezda; sad bio pao u pohode jednomu, sad drugomu na posve drugom kraju ogranku, kako to znadu činiti u Englezkoj gospoda, koja imadu mnogo znanaca a malo novaca. Bio je srca vesela, živa, koje punim srkom uživa svaki sadanji trenutak; promjenjujuć često boravak i družtvo, nije se njega mogla uhvatiti hrdja onih oporih navika, s kojih se nemilosrdni sviet običaje rugati starim bećarom. On je bio podpuna dogodovština porodice, jer je potanko znao sav njezin rodovnik, sve njezine sgode od koljena do koljena, sve njezine ženitbe i zamužbe u rod, radi česa su ga nosili na srcu svi starci i starice ciele porodice Bracebridga; on je dvorio starim gospodjam i gospodičnam, kojim je još uviek valjao za momka od oka; on je bio igračji savjetnik svoj djeci: tako nije moglo biti čovjeka ovakove ruke više pažena od gospodina Šimuna Bracebridga. Zadnjih godina zasjeo je malne posve kod zemaljskoga gospodina, komu je postao desnom rukom i pravim miljenikom, jer je pristajao uz njegove nazore o starih vremenih, i uviek imao u torbi pjesmu, koja je pristajala za svoju prigodu. Ovoj njegovoj vještini mogli smo se skoro zatim diviti; čim je naime bila večera posprembljena, a počeo se služiti pelinkovac i druga pića prema toj dobi godišta, pozove domaćina majstora Šimuna, neka zapjeva koju pravu zdravu starinsku božićnu. On se malo predomisli, pak stane trandarikati njekakvu staru vragoliju; oči mu se kriese, grlo ga dobro nosi, samo se kadšto izvija sitno tanko, kao da njegdje gajde pište.

Sve se je bilo razigralo od večere; sad prizvaše staroga harfaša iz družinske sobe, gdje je on svu večer brenkao i, kako mu je bilo poznati, vjerno se gostio pivom, domaćom varenikom njegova zemaljskoga gospodstva. On je bio, rekoše mi, njeka prirepina družinčadi, i na oko doduše svoj gospodar seljak, ali je u istinu više gospodario u kuhinji njegova zemaljskoga gospodstva nego li na svojoj njivi, jerbo je njegovo gospodstvo ljubilo „harfin zvuk u zračnom triemu“.

Plesalo se je, kako se to zna poslie večere, jako živo; i njekim od starijih okriliše noge, a i sam zemaljski gospodin odvrtio se je njekoliko puta s plesačicom, s kojom je, kako reče na svoju vjeru, malone već od pol vieka svakoga božića plesao. Majstor Šime, kao njeka kopča izmedju staroga i novoga doba, a i njekako kao zaostao za novom dobom u takovih vještinah, ipak se je htio junački ponieti u plesu, i nastojao je održati se sitnjenjem, cifranjem i ostalimi dražestmi stare škole. Ali nesreća je htjela, da si je odabrao za plesačicu malu vragoljanku zavodkinju, koja mu svojim živim biesom nije dala odahnuti te mu je kvarila svu polaganu pomnju oko sitnjenja i kićenja u koraku; — taho su već ti nejednaki pari, a stara gospoda po nesreći upravo njih najvole.

Mladi Oxfordac držao se je jedne svoje neudate strinice, s kojem je smio bez kara i pokore sbijati silu zlobnih šala. Bio ih je puniji no šipak koštica, s toga naravski da se je jedva mogao nadovoljiti gadjajuć njimi svoje strinice i tetice; pa ipak je bio, takve su sreće mladi vjetrogonje, mâza svih gospodja. Najkrasniji par plesača bijaše pak mladi oficir i njeka djevojka, kojoj je stari domaćina bio skrbnik, krasna, stidna ružica od sedamnaest godina. Po njekoliko plahih pogleda, koje sam im za večera uhvatio, razabrah, da se njihova srca počimlju razumievati, a doista bijaše mladi junak prema tomu, da na juriš osvoji uznosito srce mlade djevojke. Bio je krasnik visoka i vita stasa; poput većine mladih englezkih oficira bio še je zadnjih godina, putujuć po kopnu evropskom, koješta valjana naučio: govoriti francezki i talijanski, okoline risati, prilično pjevati, a plesati — božanski; ali, što je najviše, dopao je bio rana kod

Waterloa, a koje sedamnaestgodišnje djevojče, načitav se pjesama i romana, može odoljeti takovu uzoru vitežtva i savršenstva?

Pošto se je odplesalo, maši se on gitare, nasloni se na staro mramorno ogrište držeć se njekako, da sam morao to njegovo držanje odbijati na predjašnju namjernu vježbu, pak zapjeva njeku francezku pjesmicu o zaljubljenu pjevaču. Ali stari domaćina prekide ga, da on na badnjak neće čuti drugo no čestiti stari englezki jezik, na što mladi pjevalac, uzvinuv časak oči put neba kao da si što doziva u pamet, okrenu u drugačije glase i propjeva njekom udvornom nježnošću, noćnu pjesmu Juliji:

Kriesnice k tebi lete,
Sve zviezde tebi sviete,
I vila lahka
Nebeskih zraka
Za tebe, dušo, vienac svoj plete.
Neboj se noćna mraka;
I mjesec iz oblaka,
Tebe čim spazi,
Sjajan izlazi,
Tebi da sjajna bude stopa svaka.
Smiluj se na junaka,
Vodi te vjera jaka
Njemu na krilo,
Njemu da milo
Julije sunce sine izza mraka.

Ticala neticala se pjesma liepe Julije, — tako se je zvala junakova plesačica — jamačno ona sama nije znala, da se nje tiče, jer nije ni jedanput pogledala na junaka, već su joj oči svedjer nikom oborene bile. Doduše lice joj se je požarivalo dražestnim rumenilom, grudi su joj se pomalo dizale, ali to je bez ikakve sumnje bilo samo od plesanja; dapače ona je tako malo marila za pjesmu, da se je medjutim zabavljala trgajuć kitu zimogojna cvieća, te je, kad je bio pjesmi kraj, na tlih pred njom ležao šaren vienac cvietnih listića.

Sad se svi digosmo, rućeć si ruke po starom srdačnom običaju. Kad sam triemom prolazio u izbu za me odredjenu, još se je iz ognjišta slabo kriesila žeravica badnjakova izpod pepela, i da nebude bilo baš ono doba, „kad nesmiedu dusi oblaziti“, bila bi me snašla volja, da se u ponoć dokradem iz svoje izbe amo gledat, neigraju li vile svoje kolo oko ognjišta.

Izba moja bijaše u starom dielu zdanja; težko pokućtvo činilo se je kao da je još u divsko doba napravljeno. Stiene su joj bile drvom opločene, a završak pločnicam bijaše naokolo ljetva s težkom rezbarijom, koja je prikazivala čudnu smjesu cvieća i još čudnijih glava; a povorka pocrnjelih slika mrko je zurila sa stiena na me. Postelja s visokim nebom od težka već izbliedjela damasta stajaše u izdubku naprama prozoru podstrešniku. Jedva sam legao spavat, kad mi se učini kano da se od glasbe baš pod mojim prozorom potresuje zrak. Osluškujuć razabrah, da je to banda muzikaška, jamačno će biti božićni muzikaši iz obližjega sela. Obilazeć naokolo kuće svirahu pod svakim prozorom. Odgrnuh zastore, da bolje čujem. Mjesečina pade kroza sgornja okanca prozora i slabo porazsvietli starinsku izbu. Odalečujuć se stihavahu i ublažavahu se glasovi sve to više, kao da se prilagodjuju noćnoj tišini i mjesečini. Slušah, slušah, — sve to tišji i sve to iz daljega dolaze glasi, te kad malo po malo napokon sasvim zamroše, pade mi glava na uzglavje, i zaspah.

3.

Božić.

Probudiv se drugoga jutra, učini mi se, kao da su dogodjaji jučeranji bili pust san, a istom razgledav se po staroj izbi osvjedočih se, da su ipak bili živa istina. Tako još razmišljajuć naslonjen na uzglavju ležah u po-

stelji, kad al začuh tapkanje nožicâ i šaptanje pred vratima. Za čas zapjeva sbor dječinskih grla onu staru božićnu pjesmu s pripjevom: na tom mladom ljetu veselimo se, mladoga kralja mi molimo. — Ustadoh s tiha, smuknuh u svoju odjeću, naglo otvorih vrata i ugledah najljepši skupak malih andjelaka, što si ga slikar jedva može izmisliti. Bijaše dječarac i dvie djevojčice, najstarije jedva od šest godina, a svako dražestno kao serafinak. Obredjivahu po kući svojom popjevčicom svaka vrata, ali na moj iznenadni doček prepadoše se i umuknuv porumeniše se. Postadoše još časak, igrajuć prstići po ustnicah, i poglêdajuć me kadšto plašljivo izpod oka, a onda na jednom, kao da ih je nješto u jedan mah potjeralo, odbježaše, i kad su zaminuli na zakretu hodnika, čuo sam ih, kako se glasno smiju od radosti da su sretno utekli.

Sve se je savijalo oko te čvrste postojbine starinskoga života, što može srce obuzimati milinjem i radošću. Iz prozora moje izbe bijaše vidik na okolicu, koja je ljeti morala krasna biti. Tu je bio busenit obronak, izpod kojega se je izvijao krasan potočak, a za njim se je sterao velik perivoj, u kojem se izticaše mnogi okup plemenita drveća i po koja rulja srnâ. Podaleko bielilo se čisto seoce, nad njim se je izvio dim kućicam iz dimnjakâ, i crkva s tamnim tornjem, koji se je od jasna zimskoga neba oštro oddvajao. Same dvore okružavahu, po englezkom načinu, zimozeleni grmići i podavahu im ljetovno lice; ali jutro bijaše jako studeno; lahku maglicu sinoćnju bješe na zemlju pritisnula studen, te je od nje svako drvo i svaka travka bila posuta sjajnozrnim injem. Traci jasnoga jutarnjega sunca blistahu se po lišću, da su blieštile oči. Crvenvoljka, njišuć se na vršiki jelovoj iznad mojega prozora, sunčala se i cvrkutala svoju kratku tužicu; a dolje po zaravanku šetao se stazom gizdavo, kao kakov španjolski grand, paun, razvinuv u podpuno kolo svoj sjajni rep.

Tek sam se bio odjenuo, dodje me gospodski sluga zvati na molitvu jutrenju. Povede me do kapelice u starom krilu zdanja; tu nadjoh već sabranu većinu porodice u dnu izpred svetišta u uzvisitoj klecaonici s mehko obloženim sjedalom, podnožjem i klupom, na kojoj je bilo više omašnih molitvenika; služinčad je stajala niže do ulaza. Stari domaćina u svom klecalu, iz sredine klecaonice napred protisnutom, izgovaraše na glas molitve a majstor mu Šime kao njegov crkvenjak odgovaraše, i to, budi mu na čast priznano, sasvim pristojno i dostojno.

Poslie molitve zapjevala se pjesma, koju je stari gospodin sam izpisao iz njekoga molitvenika, a majstor Šime priudesio joj njeki starinski crkveni napjev. Budući da je u porodici bilo više dobrih grla, to je bilo liepo čuti pjesmu; a osobito me je dirnulo, kako se je vriedni starina domaćina pjevajuć na jednom svom dušom zanio i planuo žarom harnosti prama bogu; oko mu je sievalo, glas mu se uzvijao preko preponâ i pregradâ propisanoga napjeva, kadno se je pjevalo:

Ti si, koj mi čistom srećom
Obdarivaš dom,
Ti, koj mira kupu pružaš
Blagom desnicom,
Bože, ti me blagoslovom
Obsipavaš sveg,
Množiš rod pod mirnim krovom
I pod nebom tég!

Poslie su mi kazivali, da svake nedjelje i svetca rukovodi ovako u kapelici jutarnju molitvu bud sam stari gospodin bud koji mladji od roda. To je bio njekoč obćenit običaj na ladanjskih dvorih plemića i velikaša englezkih, ali se žalibože sve to više zatire; žalibože, jerbo i najtuplje oči moraju opaziti onaj red i dobru volju,

koja vlada u kućanstvu, gdjeno onakova prigodna služba bogu u jutro dade pravac svakomu za sav dan za službu životu i žice svakoga srca udesi na skladnu prilagodnost s drugimi.

Po molitvi poručkavši izadjosmo šetat po imanju ja i Fran Bracebridge i majstor Šime ili gospodin Šime, kako su mu svi osim zemaljskoga gospodina govorili. Pratila nas rulja plemenitih pasa, koji su jamačno svi bili domaće blago. Svi, malo i veliko, skakutljivi mladi i težkonogi stari prepeličar, slušali su na pasju fućkalicu, koju je majstor Šime nosio o pucetu na haljini, a obtrkujuć nas na sve strane osvrtali bi se kadšto plašljivim pogledom na korbačić, koji mu je bio u ruci.

Stari dvori bili su na sjajnom suncu vidjeti još dostojanstveniji nego li sinoć na bliedoj mjesečini, i morao sam nehotice pristati uz misao zemaljskoga gospodina, da su ukočeni zaravanjci, težki podzidi i pristriženi tisovi biljeg ponosite velikašije. Tu je bilo neobično mnogo paunova; čitava ih povorka sunčala se u zavjetju osojna zida. Naslutih, da se do te ptice mnogo drži u gospodskih ovih dvorih; i sbilja, Fran Bracebridge uputi me, da ih stari gospodin osobito miluje te mu je mnogo do toga, da se uzdrže; jer da oni spadaju na gospodčiju te svetčane gostbe u stara vremena nisu ni mogle biti pravo bez njih, a onda što su tako gizdavi i sjajni da dobro pristaju starim gospodskim dvorom. Stari gospodin znao bi reći, da nije ništa tako gospodski i dostojanstveno vidjeti kako paun sjedeć na staroličnoj kamenoj ogradi.

Majstor Šime morade nas žurno ostaviti, budući da je bio seoske pjevače naručio u crkvu, gdje su se imali izvadjati njekoji crkveni glasbeni komadi, što ih je on bio odabrao. Vesela živost toga čovječca morala je svakomu osobito goditi; a iznenadilo me je u istinu prilično jako, kad sam ga čuo napominjuć izreke iz takovih

pisaca, kojih nije baš svatko poznavao. To moje čudo spomenuh Frani Bracebridgu, a taj mi smiešeć se kaza, da majstor Šime crpi svu svoju učenost iz jedno desetak starih pisaca, koje mu je zemaljski gospodin turio u ruke, pak ih on uviek opet iz nova čita, kad god ga spopadne strast za knjige, a to biva kadšto za kišnih dana ili za dugih zimskih večeri. Stara knjiga o poljskom gospodarstvu, stara knjiga o ladanjskih zabavah, razprava o lovu, znanstveno djelo o udičaru, i još dvie tri takove stare bukvice to da su njegova svakdanja evangjelija, te ih on, po običaju starih ljudi, koji samo malo knjiga poznavaju, uzdiže do nebesa i kod svake prigode na jeziku ih nosi. A pjesme svoje da je takodjer sve pobrao iz starih knjiga u knjižnici zemaljskoga gospodina, pak im je prilagodio napjeve, koje su odabrani dusi prošloga vieka ljubili. Medjutim s toga, što on svaki čas i pred svakim iztresa književne drobtine, drže ga za čudo od pismenjaka svi konjušari i lugari i lovski pogonci u okolini.

Dok smo tako u rieči bili, začusmo iz daljine crkveno zvono seosko. Moj drug Fran Bracebridge reče mi odmah, da stari gospodin odrješito zahtieva, da se svi njegovi ukućani na božić nadju na misi, pošto je to dan zahvalnosti i radosti. „Dakle, nastavi moj drug, podjimo u crkvu; mimogred ćete ondje upoznati našega majstora Šime majstoriju glasbeničku. Budući da su stare orgulje sasvim potrte a nove, već dugo naručene, nisu još gotove, to si je on od prijatelja glasbenih u selu sastavio bandu, i za njezino usavršivanje ustrojio mužikaško družtvo; i pjevački sbor si je sastavio; za kontraše izabrao je, veli, „krupno-gromorna grla“, za glasovodje „jasno-zvečna grla“ od seoskih klipana, a „sitno-tanka grla“ pronašao si je osobitom njekom tanko-ćutnošću u najdražestnijih djevojčica u svoj okolici; nu kaže, da je baš ta sitnotanka grla najteže uzdržati od stranputičenja u pjevanju,

jer da su takove ljepušne pjevačice jako uzbunljive i vrtoglave te ih lahko snalaze kojekakve nesgodice.

Budući da je jutro bilo prem hladno ali divno jasno, to je malone sva porodica pješice išla u crkvu. Ta je bila jedno pol milje od perivojnih vrata, a blizu sela. Pokraj njezinih starih zidina od siva kamena stajaše onizak prijatan župni dvor, jamačno starinom vršnjak crkvi. Čelo mu bijaše prekrito lišćem tisa, koji je bio uz zid uzveden, te su u njegovoj gušći bili izrezani otvori, da može svjetlo dopirati na mala starolična okanca. Čas prije nego što smo stigli do toga zaklonjenoga gnjezdašca, bješe već župnik izašao i neopaziv nas zaputio se pred nami u crkvu.

Nu ja sam ga mogao dobro viditi. Bio sam očekivao, da će biti punan, jedar gospodin, kako znadu biti župnici na udobnih župah u susjedstvu zavjetnika velikaša; ali sam se prevario. Vriedni starina bijaše nizak, suh, crn čovječac, siede kose, koja mu je u suhih odugih pramovih tako jako odstojavala od sljepočicâ i zatiljka, da mu je iz nje glavica provirivala kao lješnjak iz podvinute suhe mežure. Bio je odjeven u ponošenu dugu svećeničku haljinu tako velikih džepova, da je u njih lahko prostora bilo za najomašniji časoslov.

Fran Bracebridge pripovjedi mi, da je župnik bio sučenik njegova otca u Oxfordu, i čim je zemaljski gospodin preuzeo gospodarstvo na svojoj djedovini, odmah da je podielio ovu župu svojemu drugu. Župnik je s neumornom pomnjom potraživao stare englezke pisce, koji su već bili zaboravljeni. Morda od počitanja naprama svomu kolatoru i njegovim nazorom dao se je na potanka iztraživanja o starih svetkovinskih običajih i starih zabavah; i glede ovih bijaše jednako revan, kao da je kakov svjetovnjak veseljaković, ali njega poticaše na to samo ona duševna žilavost, kojom se znanja žedni ljudi zadubljuju u iztraživanje nepoznatih stvari, trudeći se

samo o tom, da se razbistre tajne, a nemareći ništa, da li će biti srcu drage svojom vriednoćom i plemenštinom ili će biti srcu mrzke sa svoje rugobe. On se je pri starih knjižurinah toliko zasjedio i u njih nagvirio, da su se one reć bi odsievale u njegovu licu kao u svom zrcalu, te se je ono moglo prispodobiti požutjelu listu iz stare knjižurine, izšaranomu starinskimi pismeni.

Kad smo unišli na crkvena vrata, čusmo kako župnik sjedoglavca zvonara kori, zato što je bio po crkvi osim ostaloga zelena granja takodjer i imele postavio za nakit. Župnik mu reče, da je to pogan drač, jer da su ga stari poganski žreci (svećenici) onečastili rabeći ga kod svojih otajstvenih čarobija, pak s toga da su ga crkveni otci proglasili svetogrdnim te mu nije mjesta u crkvi, ako se i smie rabiti za kićenje triemovâ i kuhinje. Na odlučnu zapoviest župnikovu nije mogao na ino jadni zvonar, nego da opet izbaci velik dio nakita njegovu srcu toli omiljeloga, pak istom onda htio je župnik početi službu božju.

Crkva bijaše iz nutra jednostavna ali dostojna; uz zidove stajalo je više grobnih spomenika porodice Bracebridga, a tik do glavnoga oltara bio je starinski nagrobni kamen s likom viteza u punoj odori a nogû u nakrst, po čem se je poznalo, da je bio križar. Rekoše mi, da je to jedan od pradjedova porodice, koji se je bio izkazao u svetoj zemlji, i to onaj isti, čija slika u dvorani nad ogrištem visi.

Za službe božje opravljaše majstor Šime s velikom revnošću svoju častnu službu rukovoditelja seljačkih mužikaša i pjevača; lice, ruke, noge njegove — sve se je to živo kretalo i mahalo dajući pravac, mjeru i red glasbeničkomu izvadjanju. Glasbenici bijahu namješteni na nizkom i uzahnom koru; smiešno je bilo vidjeti njihove glave, kako proviruju jedne pokraj i iznad drugih. Osobito znamenita bijaše glava seoskoga krojača utisnuta čela i

utisnute brade; bliede je obraze naduvavao pušuć u svoju sviralu, ali nije bilo što nadunuti: tako mu je lice bilo upalo i već posve zašiljeno, morda od mnoga sviranja; pokraj njega bijaše nizak čovječić uzkih prsiju, nedušljiv savijao se je sav i satirao po svojem bajsu, tako da je većinom samo vrh od njegove ćelave glave provirivao kao kakovo nojevo jaje. Medju pjevačicami bila su dva tri ljepušna lišca, kojih je oštrina hladnoga jutra bila posula žarkimi ružicami, kako im reče strogi učitelj majstor Šime; ali gospoda pjevači bili su jamačno, poput starih kremonezkih gusala, odabirani po glasu a ne po ljepoti vanjskoj, pak pošto je više njih moralo pjevati iz iste pjevanke, to se je tako bilo sabilo u kup više čudnovatih lica nalik na one hrpe andjelâ, štono se znadu naći na grobnih spomenicih po seoskih grobljih.

Običajna misna glasba i pjesma išla je još kojekako od ruke i od grla; doduše pjevači su svedjer pozaostajali za mužikaši, samo je jedan sdušan guslač kadšto vjerno šepesao uz pjevače, nu zatim bi, da opet doskoči svojti, čudnom brzinom gudio te makar i više nota zajedno preskakivao, nego što može i najhitriji hrt plotova loveć lisicu. Ali prava skušnja bude tek onaj osobiti glasbeni komad crkveni, koga bješe majstor Šime za danas odabrao i uvještio njemu svoju bandu i svoj pjevački sbor tako savršeno, da se je mogao nadati divnu uspjehu. Nu žalibože odmah na početku zabuni se jedno „sitnotanko grlašce“ izpod lišca „žarkimi ružicami posuta“; mužikaši se na to pomutiše, majstora Šimu uhvati vrućica, sve se stade komešati i zaplitati, te kad dodjoše do napjeva „sad svi složno zapjevajmo“, svatko je, čini se kao po dogovoru, razabirao u tih riečih naputak, da mu valja od sada samu svojim putem udarati; jer sada se je sve splelo i smelo, svatko je gledao pomoći samu sebi, kako je najbolje znao, svatko se je trudio, da što bolje to jest da što brže izadje na kraj. Samo se nije žurio jedan stari

sborni pjevač s naočali rožnih okvira, visoko nasadjenimi na dugoj nosini, koja kao da je pripievala onomu, što mu je grlo pjevalo; budući podaleko od ostalih i posve zadubljen u svoje pjevanje, ćurlikao je sam dalje, okrećuć glavu na druge a škiljeć u svoje note, dok nije, ni najmanje sbunjen, završio svoj hunjkajući samospjev.

Župnikova učena, da preučena propovjed — jer je bila kao namienjena više samomu zemaljskomu gospodinu, zagovorniku starine i starinarskih učenih iztraživanja o starih običajih božićnih, nego li ostalim župljanom oživljelim u krasnom blagdanu sreće i mira, u slavlju novoga života — propovjed ipak se je bila jako dojmila pobožnoga puka; izišav iz crkve svi su župljani bili na očigled osvojeni duhom mira i radosti. Stariji su se u hrpe kupili po crkvištu pozdravljajuć se i ruke si ručeć, a djeca su skakala naokolo, vičuć „božić! božić!“ i slažuć onu starinsku pjesmu na „báta“ i „vrata“, dok im nije zvonar, čineć pokoru za svoj poganski nakitni drač, prikliknuo, neka zamuknu s tom poganskom deralicom. Župnik, izišav iz crkve i pridruživ se u taj par nam gospodi, koji smo bili nanj počekali, reče nam, da je ono veoma stara pjesma, još iz poganskih vremena. Seljaci se odkrivahu, kud je prolazio zemaljski gospodin sa župnikom te mi ostali za njima, čestitahu mu veoma srdačno sretan božić, a on ih pozivaše u svoje dvore, da se tamo okriepe i od prozebli obrane; čuo sam i više siromaha, kako ga blagoslivlju, po čem razabrah, da vriedni starina uza sve svoje zabave nije zaboravio ni na onu pravu božićnu kriepost, na dobrotvornost.

Na našom povratku kući prelievaše se srce staromu gospodinu ćutmi radosti i ljubavi prama bližnjemu. Idući mi vrhuncem, odkud je bio priličan vidik, dopirahu do nas iz sela zvuci blagdanjega ladanjskoga veselja; zemaljski gospodin postajavaše na časove, i razgledavaše se na okolo, sjajuć mu se oči i sve lice neizkazanom

dobrotom. Već sama krasota zimskoga vedroga dana mogaše u čestitu srcu uzbuditi živo čovjekoljubje. Uza svu studen jutrenu bješe sunce na svojem bezoblačnom putu toliko osililo, da je odtopilo sa svih osojnih obronaka one tanke slojeve sniega te je porazkrilo živu onu zelen, koja i u sred zime krasi englezku okolicu. Veliki komadi prijatne zeleni odbijahu se oštro od zablještne bjeloće zasjenjenih strmina i prodolica sniegom pokrivenih. Svako zaklonjeno mjestance, po kojem je sunce moglo podpuno sjati i postojavati, izlievaše srebrenu strujicu hladne i bistre vode, koja se blistaše kroz rosnu travu, i lagahnu paru iznad sebe izbijaše, da još pojači onu tanku maglu, štono se je tik po tlih zemljom verala. U toj pobjedi topline i zeleni nad mraznom silom zime očitovaše se njeki čar, koji je radošću srce zatravljivao; pobjeda ta, reče stari gospodin, bijaše slika i prilika one božićne iskrene gostoljubnosti, koja probija led svakdanje ukočenosti i samoživosti te otopi i uzkrili svako srce. On je s veseljem ukazivao na znakove božićnoga kućnoga „svega obilja“, na koje se mogaše slutiti po obilnih pramenih sjevkastoga dima, što no se vijaše iz dimnjakâ udobnih zidanica i nizkih slamom pokritih drvanjara u selu. „Veseli me, reče stari gospodin, vidjeti, da ovaj dan slavi i bogataš i ubogac; već je i to za nješto, da ima bar jedan dan u godini, kadno si siguran da ćeš, kamo god došao, dobro doći, i reć bi svigdje sviet si otvoren naći“. Vriedni starina nastavi tužiti se na žalostni zator onih igara i zabava, koje su u to doba godišnje njekoč ljubili osobito niži striliši a i viši podržavali, njekoč, kad su se još stari triemovi, stari gradi i dvori otvarali ranim jutrom, kad su još bili prostrti stolovi butinami i vrčevi pjenušna piva, kad se je harfa i pjesma čitav dan ozivala, kad je bio ubog i siromak jednako dobro došao domaćini te je mogao u svaku kuću ući i proveseliti se. „Naše stare igre i zavičajni običaji, reći će dalje stari gospodin, mnogo

su seljaka poticali, da ljubi svoj zavičaj, a budući da je svaki dostojan vlastelin pripomagao seljanom, da se domognu boljega živovanja, to su oni njemu bili privrženi i odani. Po onih starih običajih bijaše staro vrieme veselije, bolje, i obilnije medjusobnom ljubavju, a ovo današnje je baš po svojih novih ili bolje nikakovih običajih turobnije, gorje i puno medjusobne mrzosti. Narod se je promienio; malo da nije već posve nestalo našega staroga, priprostoga, dobroćudnoga seljačtva. Ono se je posve odbilo od gospode i reć bi da je u njem tvrda vjera, da je gospodska korist seljačka šteta. Njegova pjesma je obumrla na polju i u kući, tek samo u krčmi kadšto oživi otrovanim životom. Ja mislim, da bi se i u ovo naše težko doba seljačtvo moglo ipak dozvati k sebi i k dobroj volji, kad bi vlastela i gospoda počela opet duže vrieme proboravljati na ladanju, više zalaziti medju seljane i uzkrisivati stare ladanjske običaje i zabave“. Stari gospodin je i radio uviek tako; svakoga božića pozivao bi k sebi u svoje dvore uglednije seljane iz okolice, a medju siromašnije dao bi porazdieliti mesa, kruha i piva, da se doma provesele.

Istom smo se bili povratili u dvore, kad se začuše iz podaleka gusle i svirale. Povorka seoskih momaka, svaki bez haljinca a s čudnom vrpcom oko rukava od košulje privezanom, sa skriljakom zakićenim zelenim lišćem i s toljagom u ruci, dolažaše uz drvored perivojni, a sila seljaka i seljakinja za njimi. Postadoše pred vrati triema; banda zasvira na seosku, momci zaigraše njeko osobito i zamršeno kolo, poigravajuć napred pak opet natrag i udarajuć toljagom o toljagu, a sve to složno i točno po svirki, dočim je jedan, komu je na glavi bila na smiešan način složena lisičja koža, tako da mu je rep visio niz pleća, obskakivao oko igrajućega kola i kojekako lakrdijašeć potresivao škrinjicom, u kojoj su zvektali božićni darovni grošići.

Zemaljski gospodin gledaše na taj čudnovati prizor s velikim zadovoljstvom i veseljem, te mi uz to pripoviedaše o postanku te igre; ona da polazi još iz dobe, kad su Rimljani vladali englezkim otokom, i da je pravi ostanak mačevnoga plesa starinskoga. „Sada, nastavi on, jedva joj još ima gdje traga, ali ja sam ga slučajno baš u ovoj okolici našao, pak sam ljude nagovorio, neka opet uzkrise tu staru liepu igru; nu, moram priznati, pod večer znadu se iz nje izleći tučnje i prebite glave.“

Kad je bio plesu kraj, bude sva hrpa liepo pogošćena jelom i pilom. Sam zemaljski gospodin obilažaše posred njih a oni ga svi s počitanjem pozdravljahu, nu smotrih dva tri derana, kako se, držeć vrč pred ustima, jedan drugomu kese i čudno namiguju, čim bi im stari gospodin okrenuo ledja, ali čim mene opaziše, okrenuše lica svoja na ozbiljnu i pristojnu. Iskrenije su se ponašali naprama majstoru Šimi. On je dakako bio jako dobro poznat u svoj okolini po svojih raznih poslih i zabavah. On je zalazio u svaku kuću i kolibu, naklapao sa zakupnici i seljaci, dražio im žene i kćeri te je kao pomna pčela sabirao med sa svih cvietnjaka u svoj okolici.

Seljački gosti, izprva zavezanih jezika, razigraše se malo po malo. Veselje priprostih ljudi, kad ih blagohotnost i srdačnost gospode ugrije, očituje se zdravom i naravitom iskrenošću; istinska blagodarnost pojači njihovu radost, prijazna rieč i kakva nedužna šala od dobrotvorca njihova više im ugrije srca nego li najžarčiji napitak. Pošto se je zemaljski gospodin udaljio bio, raznjiha se šala i smieh, osobito doskočicami majstora Šime i njegoga jedra i krepka bjeloglava zakupnika, koji je bio prvi šaljčina u selu; svi njegovi drugovi svaki put bi zinuli očekujuć njegov odgovor majstoru Šimi, i grohotom bi se zasmijali već prije nego što su mogli pravo razumjeti, što je on odvratio svomu dušmaninu.

Sva kuća podala se veselju; kad sam išao u svoju izbu, da se preodjenem za objed, začuh svirku iz jednoga dvorištanca; pogledav na prozor, s kojega je bilo vidjeti onamo, smotrih hrpu putujućih mužikaša; uz njihove svirale i bubnjiće plesaše vijoglava služavka sa snažnim momčetom iz sela, a nješto družine smijuć se gledaše tu skrovitu zabavu. U najživljoj igri slučajno baci djevojka oko na moj prozor, te, kao da je što skrivila, iztrgne se od momčeta i odtrči lica zažarena, a ostali se kao popareni odvukoše iz skrovitoga dvorišta.

4.

Božićni objed.

Preodjenuv se šetah se s Franom Bracebridgom po knjižničnoj izbi, kad nam dopade glas, da se ide k objedu. Taj se je po starom božićnom običaju služio u velikom triemu. U ogrištu su praskale visoko naslagane glavnje, razgrijavajuć veliko prostorje dvorane; plamen je buktao visoko i iskre su polietale iz otvorenoga ogrišta. Velika slika križareva s bjelcem konjem bijaše danas obilno nakićena zelenim borjem. Na protivnoj stieni kaciga i odora, njekoč bojna oprema onoga križara — bar tako su mi govorili — bijaše ovita česminom i bršljanom. Ja sam doduše dvojio, da li je ona slika i odora u istinu križareva, jerbo je na njima bilo znakova, da su iz novije dobe; ali rekoše mi, da se onoj slici od pamtivieka ovako velika čast izkazuje, a da je odora doduše našasta jednoč u ropotarnici, ali je stari zemaljski gospodin odmah razpoznao, da to mora biti odora onoga pradjedovskoga junaka, te ju je zato ovamo dao namjestiti, pak pošto je njegova rieč glede svega i svačesa u kući valjala kao sveto pismo, to su i u tu njegovu odluku svi ukućani i susjedi tvrdo vjerovali. Izpod onih znakova vitežkoga slavja stajaše podnosni stol: na njem se sjaše sila sre-

*

brnine, vrčevi, kupice, zdjelice, pladnjevi, sve od srebra: sjajno posudje razkoši, kojeno je nakupio gospodski život gostoljubnih domaćina kroz više vjekova. Pred srebrninom stajahu dvie velike voštanice, sjajuć se svojimi plameni kao dvie zviezde prve veličine; manje svieće gorahu ponaticane na sviećnjacih, te se je sav taj ugao svietlio kao srebrno nebo.

Svetčana božićna gostba nije mogla biti bez glasbene zaslade na starodavnu; stari harfaš sjedio je na stolcu pokraj ogrišta, i prebirao na svojoj harfi njekom divnom silom bez milosrdja ali i bez miloglasja. Nu jedva se je i kad okolo božićnoga stola sastavio tako milovidan i prijatan vienac licâ kao oko ovoga; i ona lica, koja nisu cvala ljepotom, sjala su radošću, a radost divno poljepšava obraz, koga je maćuha priroda prikratila na krasoti. Ja mislim, da je sakupljena stara englezka porodica isto tako dostojan predmet promatranja ljubitelju slikarstva kao kakova sbirka slikâ kojega glasovita staroga slikara. Onakov skup može te mnogo poučiti o starini, mnogo o značajnih obrazih prošlih vjekova. Morda to polazi odatle, što su članovom takove porodice neprestance na očima povorke starih porodičnih slika, kojih su puni ladanjski dvorci po Englezkoj; svakako je istina, da se tu u starih porodicah vjerno uzdržavaju do danas čudna starodavna lica, te sam ja u čitavoj jednoj ogromnoj povorci porodičnih slika nalazio jedan te isti starinski porodični nos, koji se je kao zakonita baština predavao od koljena do koljena tja od vremena, kad su Normanci posjeli Englezku. Nješto takova mogao sam opažati i na čestitom družtvu, što se je bilo tu oko stola sabralo. Mnogo je lice jamačno polazilo iz pradavne dobe, koju su potlanji naraštaji vjerno samo prepisivali, najpače je takova bila jedna ozbiljna djevojčica, zavinuta rimskoga nosa i starofranačkoga kisela lica; ona je zato i bila miljenče zemaljskoga gospodina, koji je znao reći, da je to prava

Bracebridgovica i živa slika njekoga pradjeda, koji je bio dobro pažen na dvoru kralja Henrika osmoga.

Prije nego zasjedosmo, bješe župnik izmolio predobjednu molitvu, dugu, liepo sastavljenu, starokrojnu. Časak postade sve tiho kao da se nješto očekuje, kad al netom bane u dvoranu dvorski s njekim dostojanstvenim bahtom; za njim dvie gospodske sluge, svaki noseć veliku voštanicu, a on nosi srebrnu zdjelu, na kojoj je ogromna svinjska glavurina ružmarinom nakićena a s narančom u čeljusti, te ju svetčano dostojanstveno postavi na čelu stola; u taj mah, kad je ono troje unišlo, zaigra harfaš u slavu, a mladi oxfordski djak na mig zemaljskoga gospodina zapjeva smiešnom ozbiljnošću starinsku pjesmu, skrpanu od latinskih i englezkih rieči.

Premda sam mogao očekivati, da ću biti svjedokom kojekakvih osebujnih sitnica, budući mi već poznata starinarska strast domaćinova, to sam se ipak ne malo začudio na tu veličajnu paradu, s kojom se je na stol donosilo onako neobično jelo; istom se iz razgovora sa zemaljskim gospodinom i župnikom uputih, da se to dvori tobože veprova glava, koja da se je njekoč pri božićnom objedu donosila na stol velikaški s osobitim slavjem uz trubnju, ciku i zveku. „Ja ljubim, reče zemaljski gospodin, stari taj običaj, ne samo za to, što je svetčan i ugodan, nego i s toga, što su ga obdržavali u oxfordskom učenom zavodu, gdje sam ja odrasao. Kad čujem onu staru pjesmu polurimsku poluenglezku, sjetim se opet na ono vrieme, kad sam još bio mlad i živ, sjetim se na velebnu staru dvoranu u zavodu, i na moje suučenike, kako su se po njoj u svojih dugih crnih plaštih povlačili, a već mnogi te mnogi od njih, pokojne im duše, počivaju u grobu.“ Ali u župnika je djakova pjesma drugačije uspomene pobudila, naime ono staro zavodsko učeno pravdaštvo; on je pobijao pravilnost djakove pjesme, jer da su u njoj, kako se je njekoč u zavodu oxfordskom pravo pje-

vala, bile sasvim drugačije rieči. On je suhoparnom uztrajnošću korenodubačkom razglabao i potanko tumačio, rieč po rieč, staru zavodsku pjesmu; tu svoju pravdu on je najprije u sav glas iznosio pred cielo družtvo, nu zatim, videći da se većina zabavlja drugačijim razgovorom, stiša glas za onu samo njekolicinu svojih slušatelja, a napokon završi kao šapćuć u pol glasa svojemu susjedu, staru gospodinu debele glave, koji je šuteć pometao svojega purana.

Stol je bio sav upravo nametan jestvinami, pravo ogledalo ladanjskoga izobilja, kojim su u božićno vrieme natrpane smočnice. Njekoja jela bila su na čudan način nakićena; valjda je taj nakit bio prema njekakvim starodavnim bajkam i pričam, nu premda sam bio rad doznati potanje što je to, nisam htio ni u pol glasa pitati, imajući na pameti, kako je župnik svoj korenodubni bob u stienu bacao. Pak morda bi se gdje komu i smiešno činilo moje toliko zanimanje za sve starinarske mušice vriednoga domaćine, koji je svakojako nastojao oponašati čudne stare navade. Ali mislim da će svatko, u koga ima srca, za pravo mi dati, što sam se u sebi jako radovao, videći, da nitko od čitava stola niti jednom podsmješnom riečju nedira u čudnovato omilje domaćinovo, nego svi s nježnim počitanjem podnose njegovo starinarsko čudačtvo.

Usred objeda donese pivničar silnu srebrnu čašu, umjetno i neobično izradjenu, i metne ju pred zemaljskoga gospodina. Pozdraviše ju s klicanjem, jer to bijaše tako zvana u Englezkoj slavljena božićna čaša. Pilo u njoj bješe priredio sam domaćina, jer sastaviti tu mješavinu napitnu bijaše, tako reče on, toli zamršen i učen posao, da se nebi mogao povjeriti kakovoj služinskoj glavi. Doista, i najprebirljivijoj pijanici bilo bi srce zaigralo na taj napitak, budući da je bio sastavljen od najjačih i najizboritijih vina, a na površini mu titrale

su pečene jabuke. Lice staroga gospodina sve se je sjalo od veselja, kad se je mašio te silne čašine. Nazdravljajuć cielomu stolu u sretan božić, prinese ju k ustam i srkne, te ju izruči susjedu, da se obreda oko svega stola „taj stari vrutak medjusobne ljubavi, na kojem se sva srca crpeć sastaju, a da ga nikad neizcrpe.“ Mnogo je bilo smieha i šale, kad bi ta vjerna posuda obćenite medjusobne ljubavi obredjujuć došla ženskih ruku, koje bi ju kao kakvo težko breme tobože jedva pridizale do rumenih usta, a ta bi se stidno i kao od nevolje samo dodirnula njezina vrha, dočim bi majstor Šime svaki put udarao u jauk, da će liepa pilica „vrutak ljubavi“ izkapiti do dna.

Pri objedu živo se je razgovaralo, ponajviše o porodičnih stvarih i sgodah, kojim sam ja dakako slabo mogao razumjeti. Ponješto bolje sam shvaćao neprekidni juriš na majstora Šimu, koga su neprestance dražili s njekom veselom udovicom, koja da mu je srcu prirasla, ma bilo ono i kako opuzno i pomično. Taj juriš bile su započele gospodje, nu na skoro i odustale, poznajući neprедobitnost jurišane tvrdje; ali nije popuštao onaj debeloglavi stari gospodin, susjed župnikov, već je šalu tjerao dalje neumornom uztrajnošću polagana kopova, koji težko i riedko kad digne zvier, ali onda ju goni dok skapavajuć neizplazi jezika. Kadgod bi družtvo samo za čas zamuklo, svagda bi on opet istimi riečmi iz nova započimao gadjati na majstora Šimu, te bi meni na obadva oka prižmurkivao, kao tobož da mu je sad čestito nagodio. Njegova žrtva malo je marila za te mušice, pače kao da je majstoru Šimi godilo to dražkanje, kao što je obično starim bećarom posve po volji, ako ih sviet draži s kakvom liepom gospodjom. Tako je prolazio objed u živu razgovoru i bezazlenoj šali; jamačno je u tom starom triemu već bilo bučnijih gostba u svoje vrieme, ali srdačnije, iskrenije jedva da su kad vidjeli njegovi starinski zidovi.

Odaljiv se ženski i mladji sviet, posjedosmo mi stariji mužkarci pri ogrištu oko zemaljskoga gospodina. On stade pripoviedati duge pričice o svojih djačkih vragolijah i vratolomijah, pri kojih da je kadšto bio i njegov dragi tada još suučenik a sada stari gospodin župnik; kad si ovoga pogledao, jedva si mogao povjerovati, da bi to malo kosti i kože ikad bilo spravljalo vragolijâ. Ta dva njekadanja školska druga podavahu živ primjer, kako se različito razviju ljudi prema različitoj svojoj sudbini i prilici u životu; zemaljski je gospodin ostavio visoke škole, da na svojoj velikaškoj djedovini bezbrižan viek vije u sjaju obilja i sreće, te je doživio starost u zdravlju i punoj snagi, dočim je župnik, čučeć pri svojih starih zaprašenih knjižurinah, usahnuo i uvehnuo. Duh mu je doduše još bodar živio svetinjom požrtvovnoga zvanja, dapače na dnu srca tinjala mu je još i iskrica ugasloga svjetovnoga plamena, te kad je stari domaćina šaljivo natucao o zanosu, kojim da je njekoč bila začarala pobožnoga crnoškolca liepa čarobnica, kušao je licem staroga svećenika poigravati smiešak kao plamen dogarajućom sviećom. Premda se župnik jamačno nije srdio na bezazlene domaćinove uspomene iz davne mladosti, ipak je gledao navratiti razgovor na ozbiljnije stvari, kojim kao hoteći se ukloniti razigrani majstor Šime i Frane Bracebridge ukradoše se sad od nas i podjoše valjda za ženskim i mladim svietom; samo ostadoh ja kod staroga svieta domaćinova i župnikova. Ovaj je odsad to slobodnije mogao provoditi razgovor po svoju. Sav je reć bi propadao u visokom hrastovom starinskom naslonjaču, koji je domaćina svaki put dao donieti iz knjižnične izbe navlaš za udobje svomu gostu župniku. Iz toga svoga sjedala, uz kojeno je dobro pristajala sjenka njegova tiela i tamna suhota njegova lica, pripoviedaše župnik čudnih priča i bajka pučkih iz okolice, što je domaćina željno

slušajuć uživao, valjda već po stoti put, ali uviek jednako slastno, kao kakovu navičajnu zasladu poobjednu.

Zadubiv se nas troje tako u razgovor, dopre netom do nas iz obližnje dvorane njeka halabuka, smiešana od harfina zvuka, vike mladih grla i kikota djevojačkih grlašca. U to se otvoriše širom vrata i ukaže se povorka kao da je skupština začaranih bića. Neumorni majstor Šime, sdušno vršeći svoju službu ludorijaša, bješe se domislio, da udesi božićnu maškaradu, te ju je eto i izveo prizvavši u pomoć mladoga oficira i oxfordskoga djaka, koji su dakako odmah gotovi bili na svaku veselu bezposlicu. Stara ključarica morala im je poslužiti svojim savjetom, te su sve staro ruho i odielo pretražili, izvukli sve ostanke starinske opravne gizde, koja je već od više koljena čamila u mraku zabitnom; svu su mladež družtva prizvali, preodjenuli ju, i tako sastavili smiešnu sliku i priliku starinskih maškara.

Majstor Šime kao „stari badnjak“ predvodio je povorku, čudno nakićen ovratnom nabornicom, kratkim plaštem, koji je jako nalikovao na suknju stare ključarice, i nizkim šeširom, što no ga je njekoč mogla nositi kakova šukunbaba ključaričina pri obhodih crkvenih. Izpod šešira provirivaše mu drzko zavinuta nosina posuta žarkim rumenilom kao od smrzli, navieštajuć grozotu prosinačke ciče, ili pak morda dubljinu božićne redne čaše. Pod rukom je vodio onu svoju divlju modrooku plesačicu; ona je kao „gospa pašteta“ nosila častni sjaj izbliedjela brokata, dug prsnjak, šiljat klobuk i cipele visokih petica. Mladi oficir bijaše odjeven zelenim lovačkim ruhom „hajduka Robina“, s kapom zlatnoresom, a krasna Julija šetala je s njim izpod ruke kao dražestna seoska snašica. Tako su i ostali bili različito preobraženi, djevojke u sjajnom nakitu pradavnih krasotica Bracebridskoga roda, a dječaci pod dugimi vlasuljami, uzvinutimi rukavi, dugorepimi kaputi, i dugimi brci od oga-

rene kudjelje. Ovoj mladjariji, koja je tvorila zadnju četu povorke, bijaše četovodja mladi Oxfordac, koji se svoje vlasti, a čete mu njegove batine obilno uživaše.

Provaljujuć ta šarena četa pod bubnjavom u triem, orilo se sve od vike, od veseloga klicanja potresivali se prozori. To je bio vršak radosti. Sad započe ples. Majstor Šime ubere lovorike i pljeska koliko nikada svojom dičnom igrom, koju je sitneć i cifrajuć otvarao sa svojom krasnom, od smieha se potresujućom gospom paštetom. Poslie njih udariše u ples sve maškare; to je bila takova mješavina i vijavina različitih odjeća, da se je činilo, kao da su iz svojih okvira dolje skočile stare porodične slike i zavrtile se vrtlogom čarobna plesa. Tu su se križali razni vjekovi, tu su se ručile najrazdaljenije dobe englezke prošlosti, tu je pozna unučad bez počitanja turkala i gurkala svoje pradjedove i prabake.

Vriedni domaćina gledao je na tu čudnu zabavu i na taj uzkrs starinskoga ruha svoje porodice veseo kao diete. Smijao se je, pljeskao rukama, poklikujuć bodrio plesače, te nije jamačno ništa mogao razumjeti od temeljitoga razlaganja župnikova, koji mu je medjutim posve mirno i ozbiljno tumačio svoja učena odkrića o starini ovoga pak onoga plesa, što no su se od raznih plesnih parova baš izvodili. Ja se pak nisam mogao dosta nagledati onih različitih prizora šale i pustopašne radosti, koji su se izmienjali preda mnom. Bijaše mi prava razkoš motreć, kako tu milogledna radost i srdačna gostoljubnost slavje slavi nad mrakom i mrazom padajuće vani zimske noći, kako se tu starost svoje mrznovoljnosti oslobadja i oblači se svježinom mladjahne živosti. Taj prizor mi je i s toga srcu osobito godio, što sam se morao živo sjetiti na to, da su ti prolazni običaji već na dohvatu svojoj zaboravi i svojemu zatoru, te da je ovo morda još jedini dom u Englezkoj, u kojem se oni još posve podpuno i vjerno obdržavaju. Sva ta bujna halabuka bijaše

i po tom njekako osobito dražestna, što je dobro pristajala dobi i mjestu, te kako su se ti stari gospodski dvori reć bi s temelja zanjihavali od razkošnoga veselja, činjaše se kao da se u njih sada oziva sva buka i cika davnih vjekova.

Kad sam se dva dana poslie božića, ostaviv gostoljubne dvore i putujuć dalje po nenadanu poslu, vozio sám u saonicah u podaleki grad, gusta je magla sve naokolo zastirala, tako gusta, da sam kočijaša pred sobom na sprednjem sjedalu jedva pravo razabirao, a mjesto konjâ samo sam vidio njekakove sjene mičuć se preda mnom u sivini maglenoj. Da nisu sitno zvencali, kao iz daljine, zvonci na konjih, i da nije pod saonami škripao sinoć zapali snieg, bio bih mislio, da lebdim negdje u neizmjernom zračju, gdjeno me od svega svieta dieli gluho, mračno, neprohodno, neznano prostorje. Budući da je još u mojoj duši odjekivala ona sjeta, koju sam bio težko ćutio ostavljajuć krasnu zajednicu porodičnu, gdjeno sam dva tri dana prosnio sretan san kao da sam i ja od njezina krila; budući da sam sada to jače ćutio tjeskobu svoje samotnosti, s kojom idem opet dalje neznan u neznani sviet: to mi se je usred ove i vanjske osame, kojom me je gusta, gluha magla opasavala, pričinjalo, da ginem i padam u njeku neizmjernu, bezdnu, neshvatljivu, tamnu prazninu. Ali na jednom prenese me uspomena u one sjajne prizore tek minuloga badnjaka i božića, i neizmjerna magla, koja me je odsiecala od svih ljudi, razpline se kao izgorjev od svjetla ljudske udružnosti. Tada sam oćutio ko nikad prije blagotvornost domaćnosti, porodične ljubavi, i starih blagdanjih običaja; tada bih bio zakliknuo svemu svietu: nedaj gasnuti svetomu ognju domovnosti, nedaj ginuti starim vriednim običajem tvojih djedova! Tada sam živo ćutio, da božićni

blagdani, svetkovani poštenom stečevinom po srdačnom starom običaju, mogu najpače u ovo težko doba mnogo brigom nabrano čelo razvedriti, mnogomu srcu skinuti težko breme tuge, mnogomu oku razgaliti zapalu maglu svjetomržnje, — mogu bar za koje vrieme, bar na časove, a i jedan samo čas, ma kako kratak, živo oćućene sreće, koju daje ljubavna udružba ljudska, blagotvorni svoj trag nikad neće dati zatrti u spominjanju čovjeka, te će mu i usred noći životne svietiti kao zviezdana pruga nadom i utjehom.

INDIJANSKE CRTE.

Značaj i običaj sjeveroamerikanskoga Indijanca, i k tomu okolina, kojom se on navadno skita, ona pukla jezera, one bezkrajne šume, one veličajne rieke, one bezputne ravnine: sve to osvaja me njekom čarobnom dražestju a ujedno porazuje me svesiljem uzvišenosti svoje. Kako je Arapin za pješčaru, tako je Indijanac za pustaru svoju stvoren. Ozbiljan je, priprost, uztrajan i dorasao svakoj tegobi i oskudici. U njegovu srcu bit će malo pogode razvitku blagih krieposti; ali da se potrudimo uhoditi u trag njegovoj ponosnoj pregornosti i navičnoj šutljivosti, s koje ostaje njegov značaj površnu motriocu nerazumljiv, onda bismo lahko našli, da je on u mnogom pogledu svojim ćutjenjem i mišljenjem nalik na prosviećenu svoju ljudsku braću, više nego što se i sluti.

Zla bijaše kob nesretnih prastanovnika Amerike u doba prvoga doseljivanja bjelaca iz Evrope; ovi su im na dvostruku pogubu bili. Ovi su bez poštena razloga, samo na povodu svoje pohlepnosti na njih zavojštivali i otimali im pravu njihovu svojinu i postojbinu, a za to su ih još bezočni podplaćeni bjelački piskari ocrnjivali. Doseljenici postupahu s njimi gorje no s divljom zvjeradi, a književnici opravdavahu sve te okrutne nepodobštine; onim je laglje bilo izkorjenjivati nego li uljudjivati, a ovim laglje ružiti nego li braniti. Nazvati Indijanca divljakom i poganinom bijaše dosta, da bude izpričana ona oboja nepravda proti njemu ; i tako su jadni oni prašumski

putnici i proganjani i objedjivani, ne za to, što bi bili krivi, nego za to, što su bili neuki. Malo su marili bieli ljudi za ljudska prava divljakova. Prevejani trgovci varali su ga u miru, a u ratu držali su ga ubojnici za zvier, za koju se nevodi briga da li živi da li gine, osim ako to oprez ili korist traži. Čovjek okrutno mori drugo živo, kad njemu prieti pogibelj ili kad mu neprieti kazan za zlotvorstvo; i nije se nadati milosrdju njegovu, ako ga je bocnuo žalac crva a on ćuti, da ima snage sgaziti jadnika.

Obično se sudi o svih Indijancih po onih biednih skitaocih, štono se povlače duž granice evropskih naselbina. Te skitalačke čete sastavljene su od nakaznih stvorova, kojeno je susjedno evropsko družtvo izkvarilo i oslabilo svojimi opačinami, a nije im pomoglo svojom prosvjetom. Ona ponosita neovislost, koja bijaše temelj svim kriepostim divljakâ, podrovana je, a s njom se je strovalila svaka valjanost njihova. Znajući se podloženi, duhom su klonuli i poništili se, a prirodjena im stara srčanost skršila se je i pala na udaru veće vještine i snage prosviećenih im susjeda doseljenika. Dah evropskoga družtva zadušio ih je, kao što zna vijavica olujnoga vihora po čitave plodne krajeve podušiti i satrti; od njega im je usahnula snaga, bolesti su se umnožale, a k prirodnomu divljačtvu pridošle su ružne opačine umjetnoga života. Evropski družtveni red naputio ih je na silu novih umjetnih potreba, a umanjio im je priliku i mogućnost, da si steku, čim će se prehraniti; tako je iz šuma, gdje se ori krčeća sjekira i dim se vije od naseljeničkih koliba, poutekla lovna zvjerad i zaklonila se daleko u dubljinu još neprohodne pustinje. Indijanci, što ih nalazimo po granicah naselbinskih, nisu no razvalne mrvice silnih njekoč plemena, koja su tu prije obitavala na domaku bielih novoselaca, pak su se malo po malo razsula u biedan klatež. Oskudica, grozna, očajana oskudica, taj crv, koji srce toči, njekoč divljakom neznan gost, sad im danomice i časomice dušu grize i tjera iz nje svaku plemenštinu i vriednoću; od njih budu pijanice, lienčine, slabići, kradljivci, kukavice. Bezkućni skitaoci, vuku se oni okolo prostranih, svakim udobljem ukrašenih stanova naseljeničkih, te na pogledu njihovu to više ćute svoju strašnu biedu. Razkoš prostire svoje obilne stolove njim na očigled, ali nema mjesta njim kod gostbe; usjevi na poljih sagiblju se od bujna roda, ali usred toga izobilja njim je gladovati; sva pustinja procvala je krasnim vrtom, ali oni su u njem kao poškodna gamad, koja se zatire.

Kako im je drugačije bilo, dok su još mirno gospodovali svojom zemljom! Malo su potrebâ poznavali, a mogli su ih namirivati s lahke ruke. Svi na daleko i široko jedne su kobi bili, jednako se mučili, jednako živerkali, jednako se priprosto odievali. Onda se nigdje nije visio krov, koji nebi pod svoje sljeme primio bezkućnoga tudjinca; nigdje se nije vijao dim izpod drveća, a da nebi neznani došljak mogao sjesti kod ognja njegova i pogostiti se od lovine domaćinove. Život im je bio bezbrižan i tako nesebičan, da je svatko svojinu smatrao obćom imovinom, i radje bi bili svi od glada poginuli, nego da dadu jednome jedinome stradati; tako su viek svoj vili, nemareći za naš uljudbeni sjaj, i posve zadovoljni s ono malo svoga dobra, koje mi uljudjenici preziremo za ništa. Takvi bijahu Indijanci, dok su još živjeli u ponosu i snazi svoga prirodnoga stanja, prava slika onim divljim biljkam, koje najbolje uspievaju u sjeni prašume, a zahire pod njegom umieće i na zrakah sunčanih uginu.

Indijanac se u svem vlada po njekoliko obćenitih pravila, na koja je već od mala naučan. Ima doduše malo ćudorednih zakona, koje on vrši, ali ih i vrši podpuno; dočim bieli čovjek imade silu zakona vjerskih, državnih, običajnih, ali koliko li jih nekrši. Samotni divjak nekaže, što ćuti, ali ćuti svom dušom. Njegova

čuvstva neobuhvaćaju tako široku površinu, kako bjelčeva, ali ona teku stalnijom, dubljom strujom. Njegov ponos, njegova volja, njegova vjera prianja samo uz malo stvari; ali uvreda, koja se njemu nanese, ljuto mu gori na srcu, i podbada ga na osvetu, koje mi neznamo pravo razsuditi. Uvriediš li jednoga, uvriedio si ih sve, te u tili čas porazplamte se svi željom za osvetom. Naložen oganj u šumi dostaje im za ročište i sborište, gdje će ugovoriti način krvave odmazde; tu se skupe junaci i mudraci. Rječitost i praznovjernost pomažu si, razpaljujući srca u junakâ. Srčan govornik očeliči im mišice, a vještac čarobnik svojimi prividi i snovidi uznese im duše do njekoga svetoduha očajanja.

Njeka takova iznenadna obća uzbuna zahvatila je bila Indijance u kraju Massachusetskom, u prvo doba doseljivanja evropskoga. Novoselci bješe oštetili grobne spomenike indijanske, i s groba majke jednoga poglavice odnieli zviersku kožu, kojom je grob bio urešen. Indijancu je grob koga od roda velika svetinja, koju on s najvećim strahom i počitanjem časti. Ima indijanskih plemena, koja su već od više koliena izagnana iz svoje djedovine, pak ako danas takovo pleme slučajno dopane na svojem putu u blizinu stare postojbine, to ono skrene s ceste, i na povodu za čudo sigurne uspomene, sačuvane tja od vremena onih pradjedovskih izagnanika, traži i nadje milje i milje daleko u šumah skrovno grobište, gdjeno su njekoč sahranjivane kosti plemenske; i tu probave po čitav dan mramorkom šuteć u mislih na svoje otce. U takovu uzvišenom i svetom čuvstvu sakupi poglavica, komu je majčin grob bio povriedjen, svoje ljude oko sebe i progovori im ovako: „Kad se je sinoć slavna luč širih nebesa bila spustila pod zemlju, i ptice zamuknule, počeh, kako sam vičan, sprema ti se na počinak. Prije nego stisnuh oči, prividi mi se nješto, što mi svu dušu uzbuni; i kad zadrhtah sav od tužnoga vidjenja, na glas mi progovori duh: — „Sinko moj, milovanje moje njekoč, gledaj ove prsi, koje su te dojile, ove ruke, koje su te toplo povijale i vjerno hranile. Možeš li se spomenuti mene i nesvetiti me na onom divljem plemenu, koje no je moj grobni spomenik sramotno oskvrnulo? Eno gledaj, poglavičin grob stoji kako da je grob prostački, poružen od nedostojna plemena. Majka tvoja tuži i vapi za pomoć tvoju proti onomu lupežkomu narodu, koji se je od skora uvukao u zemlju našu. Ako ćeš ti miran podnositi, neću ja imati mira ni pokoja nikad u vječnom stanu svom". — Kad je duh to rekao, nestane ga, a ja, sav obliven znojem, nemoćan da bi samo rieč proustiti, istom malo po malo povratih svoju snagu, skupih svoje iz tiela izbjegle duhe, i odlučih, prositi vas za savjet i za pomoć". Ovaj priprosti ali i uzvišeni govor primjer je rječitosti i ujedno sinovske ljubavi u plemena, koje mi naduti bjelci zovemo divljačkim; iz njega se razabire i to, da oni često iznenadni nasrtaji divljakâ na pridošlice nepolaze, kako se misli, uviek od nevjere i prevrtljivosti, nego da im je često izvor na dnu plemenito ćutećih srdaca.

Indijanci su ozloglašeni takodjer sa svoje okrutnosti proti svojim zarobljenikom ratnim. Ali na to ih potiče praznovjerje, koje goje mnogi divljaci, a gojili su ga pače i svi stari prosviećeni narodi, naime da krv smaknutih zarobljenika neprijateljskih smiri duše palih domaćih junaka. A one zarobljenike, kojih nepogube za žrtvu paloj braći prema praznovjerju svome, uzmu u mjesto poginulih u svoj rod i paze ih baš kao svoje; dogadja se dapače, da zarobljenici uživaju toliko gostoljubje i toliku srdačnu njegu od indijanske porodice, u kojoj su za roblje, da onda, kad im se poslie njekoga vremena daje na volju odlaziti kući, vole ostati u tom novom od nevolje domu, nego li vraćati se u stari svoj od poroda zavičaj. U istinu valja reći, da su se istom od bielih doseljenika

naučili Indijanci, divljaci, pravoj okrutnosti. Od tada su oni okrutni od želje za osvetom. Mora ih težko boliti, što su im bjelci pootimali staru svojinu i postojbinu, što su ih poništili te malo po malo i uništili malne cielo im pleme. Oni srću, ogorčeni uvredami i nepravdami, što no ih je svaki njih dosta podnio, u boj; u očajanje ih tjera ona pustoš i onaj razor, što no svud na široko i daleko za sobom ostavlja evropski ratnik. Bjelci su im toliko puti na ugled stavili svoju okrutnost, popaliv im sela i poplieniv im sve ono malo kukavna živeža, pak se onda još čude, da u divljakâ nema milosrdja naprama onim, koji im ništa nisu ostavili do li golu dušu i skrajnu biedu.

Ako je hrabrost nebojati se pogibelji i boli, to je sav život Indijanca neprekidna slika hrabrosti. On je uviek u boju, uviek u opasnosti. Smjeli i vratolomni podhvati prijaju njegovoj ćudi, ili su mu dapače nuždni, da se prene njegova snaga i da mu neomrzne život. Okružen od neprijatelja takovih, koji znadu samo iz zasjede i potaje ubijati, spreman je uviek na boj te nikad neodlaže oružja iz ruku. Kako ladja u groznoj samoći leti po pustoši bezkrajnoga mora; kako ptica lebdi u burnih oblacih i bezputnim prostorjem zraka pomiče se dalje i dalje, i vidjeti je kao sitna točka: tako Indijanac putuje svoj put po neizmjernoj pučini pustinjskoj, šuteć, samotan, ali neustrašljiv.

On se skita ogromnimi šumami, samotan uviek na udaru i strašnoj gladi i iznenadnoj bolesti i smrtonosnoj zasjedi. Burna ona jezera, što su pukla usred kopna kao kakova velika mora, nezaustavljaju ga u njegovu putu; u svom laganom čunu plije on nad valovi njihovimi kao perce, i brzinom striele leti niz bučne slapove riečne. Hranu si mora osvajati u težkom znoju, često u smrtnom znoju, pod mukami i opasnostmi lovnimi; pokriva se kožom divlje zvieri, pliena svoga, i spava uz gromni

búk slapovja. Nema junaka ni u novo ni u staro doba, koji bi nadilazio Indijanca u nebojazni od smrti i u duševnoj spokojnosti, s kojim on i najgrozniju smrtnu muku snosi. U tom Indijanac, po svojoj osobitoj navici od mala, daleko nadkriljuje bjelca. Taj srće u slavnu smrt, koja će ga hitra zaskočiti iz topovskih ždriela; ali onaj mirno gleda primičuće mu se polagano skančanje, i podnosi, miran pobjednik, sve muke, koje mu zadaju okružujući ga neprijatelji, i same one strašne muke od polagana izgaranja na lomači. Njegovu ponositu srcu godi rugati se svojim mučiteljem i dražiti ih, da se zalud domišljaju novim nečuvenim načinom, kako će ga mučiti, a ipak ga nikako nemogu izmučiti i slomiti. Kad mu lomačni plameni stanu lizati utrobu, onda on zapjeva svoju zadnju slavodobitnu pjesmu, kojom izkazuje prkos svoje neslomljive duše i priziva duhove svojih otaca, neka mu dodju za svjedoke, da je bez straha i bez bolna uzdaha umirao.

Premda stariji pisci o bojevih naseljeničkih s Indijanci ocrnjuju, što više mogu, značaj nesretnih starosjedilaca, ipak i u tih opisih kadšto kao nehotice prosieva po koja crta, štono divnim svjetlom obasjava tužni spomen propalih jadnika. Čovjeku se mora sažaliti čitajuć opis one biede, u kojoj je propalo pleme pekodskih Indijanaca; čovjek se mora sgroziti od onoga okrutnoga pokolja, kojim su ono pleme pomorili — prosviećeni Evropljani! Noćju su navalili na jedan utvrdjeni indijanski sbjeg; popalili sve kolibe, a stanovnike, koji su kušali uteći, postrieljali i potukli, tako da je, — kaže njeki pisac — za jednu uru sve bilo svršeno. Počiniv još više takovih junačkih djela, — veli onaj isti pobožni pisac — odlučiše vojnici naši s božjom pomoćju pekodske Indijance sve do zadnjega izkorjeniti, te ih ognjem i mačem izagnaše iz njihovih obitavališta i utvrda; malo ne

*

sve pleme propade grozno u tom progonu, samo se mašena ali hrabra četa, tužan ostanak junačkoga njekoč velikoga plemena, zateče zajedno s djecom i ženami u njeku močvaru. Zatočenici ovi, gnievni na zlotvore svoje, očajanjem otvrdnuli, srdaca slomljenih tugom na propast cieloga plemena, dušâ ljuto ranjenih sramotom od takova poraza, odbiše ponude svojih pobjeditelja, koji im pod njeke pogodbe po glasnicih svojih obećavahu oprostiti život, i voliše svi umrieti nego li pokoriti se. Kad je zanoćavalo, nadjoše se od neprijatelja oda svud obkoljeni u svojem jadnom zatočištu, tako da nije bilo nikud izmaka. Svu noć pucahu na njih bieli vojaci, te mnogi se pogodjen svali u močvaru. Sutra u predzorje za magle i sumraka njekoliko ih provali kroz obsjedaoce i koji utekoše u šume, koji pak dopadoše pobjediteljem u ruke; ti stojahu nepomično — tako piše njihov čovjekoljubni povjestnik — kao tvrdoglava pseta i radje se dadoše postrieljati i sasjeći, nego li da bi samo jedan okom trenuo nekmoli riečju zamolio za milost. Kad je dan svanuo, zadnji dan preostaloj šačici bezoružnih ali neustrašnih ljudi, provališe vojaci u močvaru i nadjoše ih, kako svi u jednu hrpu stisnuti sjede; vojaci pucahu po njih iz mušketa nabijenih sa po deset samokresnih zrna, naslanjajuć si cievi na grane i gadjajuć na samo njekoliko koračaja daljine, dok se i zadnji od onih biednika nestrovali u vodu, gdje nije više za njih mario ni bog ni vrag. Tako pripovieda stari povjestnik. Koji pravedni poznavalac ljudske naravi neće se diviti krutoj srčanosti, neslomljivomu ponosu, duševnomu uzletu, što no je jačio one priproste junake i uznosio ih visoko nad prirodjenu slaboću ljudsku? Kad su stari Gali osvojiv Rim rušili i morili sve po gradu, te provalili i u svetište rimsko, u viećnicu, dočekaše ih poglavice grada mirno i nepomično sjedeć u svojih vladarskih stolicah, ogrnuti u svečane svoje odjeće, i svi podnieše smrt nemaknuv rukom za

obranu ni okom il ustmi za milost. To rimsko držanje slavi prosviećeni sviet, da je plemenito, divno, uzvišeno; ali isto takovo držanje nesretnih Indijanaca ruži isti sviet, da je tvrdoglavo, živinsko, nerazumno. Zar se tako razlikuje od krieposti, koja se grimizom odieva i na priestolju sjedi, ona kriepost, koja gola i bosa ide, i neznana u neznanoj pustoši pogiba? Da, da, na sramotu ljudsku, razlikuje se tako, i tako neznana, nepožaljena, pače poružena propada kriepost indijanska s plemenom indijanskim, koje će skoro kao kakova magla s lica zemlje izčeznuti; i uspomeni njihovoj zatrti će se trag, te ona mjesta, koja ih sada znadu, neće ih nikad više znati. Ako će morda još gdje živjeti slab i taman spomen njihov, to će biti u sanjarijah koga pjesnika, koji će mrkimi sjenami Indijanaca staniti špilje i gudure i jezera, kako je stari Grk tuda stanio biele vile i sretne božice. Ali bude li kada u budućnosti itko kušao, da razgali tamnu poviest nepravdâ i mukâ, koje su oni trpili; bude li pripoviedao, kako su bili zavojštivani, varani, trapljeni, ništeni, iz svojih pradjedovskih postojbina i od svojih pradjedovskih grobova tjerani, poput divlje zvjeradi po zemlji razgonjeni, i pomorom i pokoljem u grob turani: to će se potomstvo, čovječnije bog daj, ili s užasom i s nevjerovnošću odvratiti od njegove poviesti, ili će mu se obrazi zapaliti gnievom na nedostojnost, nečovječnost „prosviećenih“ predja, a neće se moći oteti iskrenoj ali prekasnoj žáli za propalim indijanskim „divljim“ plemenom, od koga je jedan od zadnjih, umirući sried lješina svoje pobijene braće, pobjeditelje svoje za uviek pobiedio dušom, veleći im: „vi nas gonite sve to dalje natrag, dok više nebudemo imali kamo natrag, dok budu naše bojne sjekire polomljene, naši strielni luci prorezáni, naša ognjišta pogašena — još malo časa, i vi ćete prestati progoniti nas — jer neće više biti nas“.

INDIJANSKI JUNAK.

Škoda je, što se u starih spisih ob odkriću Amerike i o njezinih prastanovnicih nenalazi potanjih i pouzdanijih viesti o njekih odličnih ljudih, koji su se medju indijanskimi divljaci divno iztaknuli. Odlomci pričica, koje su se donjekle sačuvale do našega vremena, kazuju nam mnogu zanimivu i osobitu crtu; one nam otvaraju pogled u tajne ljudske naravi, te vidimo, kakov li je čovjek u prvotnom prirodnom stanju, a kako ga promieni prosvjetni napredak. Obradujemo se kao kakovu znamenitu odkriću, kad naidjemo na divlje, skrovne tragove ljudske naravi, kad reć bi na očigled motrimo, kako niču čudoredne ćuti, i kako rastu prvobitnom samoniklom snagom i divljom veličajnostju one velikodušne i uzletne vrline, kojeno prosvjeta i uljudba nastoji umjetnim načinom uzgajati. U družtvu uljudjenom, gdjeno sreća, dapače i obstanak jednoga čovjeka stoji na mnienju drugih ljudi o njem, ponaša se čovjek reć bi uviek njekako zatajno; žestoka, živovrjelna i samotoka struja prirodjene ćudi zagaćena je i zaustavljena tažećom i blažećom branom družtvene pristojnosti, i tako se prirodjeno biće čovjeka, nehotice i bez pritvornosti, ipak pritaji, da se priljubi i što ljepše prikaže drugomu, te je težko razabrati, što je umjetno, što li je naravsko i istinsko u značaju čijem. Inače Indijanac; slobodan od prisilja i primilja uljudbenoga života, samotan te nit ikomu podložan nit ičesa

potreban, sliedi on uviek povodu svoga srca i glasu svojega razuma, i tako se sva njegova pravobitna svojstva, imajući slobodna maha, razviju neobično krepko i silno. Uljudbeno družtvo je kao gojena livada, na kojoj je svaki i najmanji humak izravnan, svaki trnić izkrčen, te se oko pári po mekoj, gladkoj ravni bujne zeleni; ali tko hoće prirodu upoznati u njezinoj pravoj sili i raznoličnosti, tomu je prodirati u dubine prašume, preskakivati gorske bujice, silaziti u tamne gudure, penjati se na nebotične lednike.

Žalost je razabirati iz starih onih spisa ob odkriću Amerike, da prvi tragovi prosvjete, koju su došljaci unosili u zemlju, idu u krvi starosjedilaca; da su novoseoci na svaku pobudu osvajačku i otimačku odmah zevojštivali na stare gospodare zemlje, i da su okrutno i razorno postupali u vojevanju svojem. Pamet nam stane, kad pomislimo, koliko li je razumnih bića izbrisano s lica zemlje, koliko li je čestitih i plemenitih srdaca, prave zdrave korjenike, satrto i pogaženo!

Takove bijaše kobi i Filip Pokanoket, junak indijanski, koga je ime njekoč na daleko zadavalo strah i trepet. On bijaše najugledniji od poglavica, koji su u doba prvoga evropskoga naseljivanja u Novoj Englezkoj stajali na čelu pekodskomu te ostalim iztočnim plemenom indijanskim, toj četi domorodnih priprostih junaka, štono je vojevala najplemenitiji boj, najdostojniji ljudske naravi, te je do zadnje kapi krvi, ni najmanje nenadajuć se pobjedi, ni nesnivajuć o kakovoj svojoj slavi, branila otačbinu svoju. Vriedni, da s vilami vječit viek viju, i dostojni, da ih svieta poviest i pjesma slavi, jedva im je ostao pouzdan trag u listićih onokrajne mjestne dogodovštine, već se povlače u sumračju bajkâ kao gorostastne sablasti.

Kad su se hodočastnici — tako su doseljenike Plymouthske zvali njihovi potomci — prvi put od vjerskih

progona u starom svietu zaklonili na obale novoga svieta, bijaše njihovo stanje do kraja biedno i nevoljno. Malo ih po broju, a i toga naglo ponestaje od bolesti i napora; naokolo gola pustoš i divlji puci; zima ljuta kao na kraj sjevera pod vječnim ledom, a u ostalih dobah godišnjih vrieme čudno uviek promjenljivo: sve to obuze im duše stravom i tugom, te bi bili zdvojili, da ih nije tvrda i žarka vjera kriepila i nad svaku biedu uznosila. U toj njihovoj nevolji dodje im u pohode Massasoit, moćna indijanska poglavica, gospodar velike zemlje. Nije se htio okoristiti dobrom sgodom i onu šačicu doselica, koji su se ugniezdili na njegovom, protjerati iz svoje zemlje, nego im se pokaza velikodušan prijatelj i na starinsku gostoljuban domaćina. Rano u proljeće dodje im u naseobinu novoplymouthsku, s malom pratnjom svojih ljudi, svečano ugovori s njimi mir i prijateljstvo, prodade im od svoje zemlje i obeća, da će im i svoje divlje saveznike udobrovoljiti. Govorilo se koliko mu drago o nevjeri indijanskoj, o vjeri i iskrenosti Massasoitovoj nikad nije nitko podvojio. On ostade postojano vjeran i velikodušan prijatelj bielim ljudem, on dozvoli, da razmaknu svoj posjed i da se ojače u zemlji, a nepokaza nikad nenavisti ni sumnje na njihovo osiljavanje i uspievanje. Malo prije smrti svoje dodje još jednom u Novi Plymouth, da obnovi ugovor mira te da ga utvrdi i za svoje potomke.

Kod toga ugovaranja nastojaše on, da zaštiti vjeru svojih otaca proti gorljivosti bielih vjeroviestnika, te zahtievaše od naseljenikâ obećanje, da neće više odvraćati njegova puka od stare vjere; nu videći, da Englezi nikako neće pristati na takovu pogodbu, popusti on po svojoj dobroćudnosti. Reć bi zadnji čin njegova života bijaše taj, da je svoja dva sina, Aleksandra i Filipa — kako su ih Englezi zvali, poveo sobom u dom ponajuglednijega naseljenika, preporučao njemu i svojoj djeci medjusobnu pažnju i iskrenost, i molio, da bi ista ljubav i prijateljstvo, štono je on gojio s bjelci, ostala i njegovim potomkom. Vriedni stari poglavica umre spokojno i preseli se u bolji sviet, prije nego što će nesreća snaći pleme njegovo; istom djeca mu imala izkusiti nezahvalnost bielih ljudi.

Najstariji sin Aleksandar zavlada poslie njega. Bio je živa vatra, a čuvao je s ponosom svoje pravice i časti, koje mu je otac namro. Vriedjaše ga obiest i silovitost tudjinaca, uznemirivaše ga okrutno vojevanje njihovo na susjedna indijanska plemena. Skoro je imao i sam doživiti njihovo neprijateljstvo; pokriviše ga, da se je s jednim susjednim plemenom dogovorio ustati na Engleze i protjerati ih iz zemlje. Jamačno je to bila puka objeda; jer se iz silovitoga i drzkoga postupanja doselicâ vidi, da su se oni, naglo se osiljujući u ono doba, bočili na svoju snagu i počeli urodjenike navalice vriedjati. Poslaše oružanu četu, da uhvati Aleksandra i da ga dovede pred sud. Četa ga proganjaše po njegovih šumskih skrovištih, i zaskoči ga napokon u lovačkoj kolibi, gdje se je s malenom pratnjom odmarao od lovnoga napora, i baš već počivao, goloruk i nepripravan na obranu. Nenadani zaskok i uvreda, nanesena njegovoj vladarskoj časti, razljuti tako strašno ponositoga divljaka, da ga je odmah žestoka vrućica spopala. Dopustiše mu, da otide svojoj kući, nu morade ostaviti sina, za jamstvo, da će se vratiti. Ali rana, koju su zadali njegovu srcu, bijaše ubojita, te prije nego što je stigao kući, pade žrtvom groznih muka od povriedjene časti svoje.

Nasliedi ga Metamocet, ili kralj Filip, kako su ga Englezi zvali porad njegove plamene ponositosti i častohlepnosti. Budući on toliko ponosit a k tomu silne snage i srčanosti, jako su se ga bojali, zazirali od njega i sumnjali, da je zaklet dušmanin svim bielim ljudem. Nije čudo, da je on to i bio. On ih je držao za puke pripuze, koji su se okoristili dobroćudnostju starosjedilaca

i dokopali se do moći na velik uštrb njim. On je nazirao, da će došljaci domaća plemena oslabiti, razcjepkati, podjarmiti, svu zemlju im oteti, i napokon zadnji trag im s lica zemlje izbrisati. Naseljenici su doduše iz prva kupovali zemljišta od starosjedilaca; ali tko nezna, kakovo je to tobožnje kupovanje bilo? Bjelci, kao vještiji trgovini, prekupljivali su posjed u bezcienje, a zatim su ga umnažali otimačinom u boju, na koji su lahko i često znali nagnati jadne urodjenike. Nevježa divljak slabo se je razumio u one tančine i doskočice zakonske, kojimi su ga prevejani tudjinci polagano i posve zakonito plienili i na ništa spravljali. On nije vidio zakučastih pravnih mudrolija, već samo jasne i gotove čine. Tako je Filipu bilo dosta znati, da su njegovi plemenici prije dolazka bielih ljudi bili gospodari sve zemlje, a da su sada bezkućna potucala na samoj svojoj djedovini.

Nu bila ma kolika njegova mržnja na doselice sbog njihova zlotvorstva proti cielomu plemenu i naposeb proti bratu njegovu, on se je iz prva znao svladati, obnovio je s njimi ugovor i mirno boravio više godina u Pokanoketu, vladarskom sielu svoga plemena. Ali njihova sumnja na njega, iz početka samo slaba i neizvjestna, izilazaše sve to jača i tobož temeljitija, dok ga napokon neokriviše, da potajno zavadja razna iztočna plemena na iznenadan zajednički ustanak, kako bi imali složnimi silami svi u jedan mah satrti nasilje svojih tlačitelja.

Nemože se znati, koliko je istine u toj okrivnji; bjelci bijahu u ono doba jako sumnjičavi, i budući radi laćati se odmah sile, bili su i radi vjerovati svakoj osvadi. Opadačâ našlo se je mnogo, jer se je svaki opadač mogao nadati zaštiti i nagradi; a sablja je brzo polietala iz koricâ onomu, koji je bio siguran, da će pobiediti i svoju vlast razmaknuti. Proti Filipu nije bilo nikakova drugoga svjedočanstva do li potvora njekoga indijanskoga odmetnika, koji je, već od naravi podal i lukav, divno

usavršio te svoje vrline u školi svojih bielih odgojitelja. Prevrtljivac i bezznačajnik, mienjao je i dva i tri puta svoju vjeru i svoga gospodara. Jedno vrieme bio je perom i savjetom desna ruka Filipu, a taj mu je izkazivao svako dobro. Ali kad je vidio, da se sprema oluja na njegova zaštitnika, ostavi ga i priedje u službu bjelcem, pak, da im se ulaska, pokrivi svoga dobrotvora, da radi njim o glavi.

Bjelci udariše oštro potraživati, potegoše na sud Filipa i mnogo njegovih podanika; ali ništa mu se nije moglo dokazati. Tim su naseljenici već bili predaleko zabrazdili, te nisu mogli na ino nego da tjeraju dalje; već su si od davna bili utuvili u glavu, da im je Filip pogibeljan susjed; sad su mu i očito pokazali, da neimaju vjere u njega; dosta su mu već zla počinili, te su se morali bojati, da će im on do sgode odvratiti: zato su, kako to već biva u takovih prilikah, odlučili doći njemu glave, da spase svoju. Onoga indijanskoga izdajicu nadjoše skoro zatim mrtva u mlaki; stigla ga je osveta indijanska. Naseljenici dadoše pohvatati trojicu Indijanaca, od kojih jedan bijaše prijatelj i savjetnik Filipov, staviše ih pred sud, obsudiše ih na potvoru vrlo sumnjiva svjedoka, da su oni počinili umorstvo, i smakoše ih.

Takov postupak doseljenikâ naprama njegovim podanikom i sramotna smrt prijatelja njegova uvriedi ponositoga Filipa u dušu i razjari ga do skrajnosti. Grom, što no je tik do njega udario, opomenu ga na buru, koja se je savila nad njegovom glavom, te se on osviesti, da mu nije više oklievati s obranom od nasilja tudjinskoga. Još su mu na srcu bili oni prvi jadi, što su mu bjelci brata onako poružili i pogazili, a sad su padali na nj i drugi i treći jadi; istom su bila zaglavila ona trojica, već se je bilo jednomu susjednu poglavici pravdati pred sudom doseljenikâ s potvore, da je urotnik, a pošto se je bio opravdao i oni mu obećali svoje stalno prijatelj-

stvo, bude jadnik na njihov podgovor potajno umoren. Na sve to sad Filip sazove svoje oružane ljude oko sebe, nagovori što je više mogao susjedâ, da pristanu uza nj, dade žene i djecu zakloniti u jednoga poodaljena plemena indijanskoga, i stane svuda obilaziti sa svojom oružanom četom. Pošto se je tako na obadvie protivne strane bilo nakupilo mnogo ljutine i ratobornosti, trebala je pasti još samo iskra, da plane rat. Indijanci, obilazeć pod oružjem, dadoše se na otimačinu i plien. Njeki naseljenik opali na jednoga takova pljačkara i ubije ga. To bijaše ona iskra, iz koje će planuti obći, očiti rat. Indijanci skočiše na osvetu svoga druga; bojni poklič odjeknu od jednoga kraja do drugoga po svoj plymouthskoj naselbini.

Zapodjene se boj, kakov se žalibože obično bije izmedju prosviećenih ljudi i divljih plemena. Bieli „prosvjetitelji" vojevali su vješto i sretno, ali su prolievali mnogu krv i gazili prirodna prava svojih protivnika; Indijanci su se bili kao očajnici, koji se neboje smrti, ja od mira se ničemu nemogu nadati do li poniženosti, potlačenosti i konačnoj propasti svojoj. O tom ratu došle su viesti do našega vremena od njekoga onodobnoga pisca, žalibože svećenika, koji s užasom proklinje svaki i sljednji neprijateljski čin Indijanaca, bud su oni i kako u pravu bili otimati se svojim silnikom, a nasuprot hvali i slavi najokrutnija bezdjela bielih ljudi. Filipa ruži do lupeža i izdajice, nepromišljajući, da je Filip bio zakonit vladar, koji se je na čelu svojih podanika hrabro borio, da osveti svoj pogaženi rod, da poučvrsti uzkolebanu snagu svoga plemena, i da oslobodi svoju domovinu od tudjih, pripuznih tlačitelja.

Zamisao o veliku ustanku svih susjednih Indijanaca u isti čas bijaše dostojna junačke glave Filipove, ako ju je on doista onako zamislio, i mogla je poroditi najzamašnijih čina, da nije prerano odana, ili bar ranom sumnjom zàpriečena. Filip nije mogao voditi velika rata,

nego je sam s malom silom četovao i pojedina junačka djela izvodio; ali i u njih očituje se bojni veleum i neustrašno srce njegovo, i svaki njegov čin, o kojem nam javljaju prem neprijazne i izopačene viesti, pokazuje jasno, da je u njega bila velika duša, domišljata pamet, divna snaga, koja odolieva svim biedam i tegobam, junačko srce, koje nezna predati od ničesa, — u kratko da je on bio pravi junak, komu mora slavu a i srce svoje dati svaki pravi čovjek.

Protjeran iz svoje stolice pokanoketske, baci se u bezdano krilo onih velikih, bezputnih šuma, koje su se, počimajuć duž naselbinâ, prostirale daleko, daleko u bezkraj, nikomu neprohodne do li divljoj zvjeri i Indijancem. U njih pribiraše on sve svoje bojne sile, kako oluja, štono sav svoj porazni bies skuplja u krilo gradonosna oblaka, i prodiraše iznenada iz njih kao tries na mahove, kad se je i gdje se je najmanje očekivalo, noseć naseljeničkim mjestam smrt i smrtan strah. Kadšto mogli su po kakovu znaku već slutiti na njegovu skoru provalu; već su drhtali, kad bi se čuo prasak od puške iz guštare šumske, kuda nezalaze bieli ljudi, ili kad bi se koje blažče ranjeno vraćalo od šumske paše, ili bi vidili po jednoga po dva Indijanca, kako se iz šume pomole, poprisluhnu pak opet nevidom izčeznu — poput triesa, koji iz oblaka mune pak se opet negdje u oblačje sakrije.

Naseljenici su Filipa višeput progonili, pače i obkolili, ali on je svaki put kao njekim čudom utekao iz njihova kola, i odjurio u pustinju te mu nije bilo ni traga ni glasa, dok se opet nije pojavio negdje na posve drugom kraju naselbinâ paleć i moreć. Sigurno zaklonište bijahu mu velike močvare, koje se na široko prostiru u njekih krajevih Nove Englezke; u njih je crn, dubok glib, na mjestih prekrit grmjem i trnjem, bujnim dračom, trulimi panjevi, kojih je obrasla čemerna živolina. Ta divlja pustoš jedva je prohodna bila bielim lju-

dem porad svoga zagreznoga tla i svojih zapletenih nogostupa, dočim je Indijanac lahak i hitar kao jelen njome preskakivao. U takovu jednu močvaru pokasetsku nagnaše jednom Filipa i njegovu četu. Nisu ga smjeli dalje progoniti, bojeći se prodirati u te tamne, užasne krajeve, gdje su mogli propasti u barah i močvarnih jamah ili zaglaviti od zasjednih divljaka. S toga posjedoše ulaz u močvaru, i stadoše graditi utvrdu, da bi obsjeli neprijatelja i gladom ga prisilili na predaju; ali Filip s bojnici svojimi preplovi usred noći na splavi preko morskoga rukavca, i uteče na zapad, te digav tamošnja indijanska plemena na noge udari iznenada na posve druge kraje naselbinske.

Tako bude Filip strah i trepet svim bielim ljudem. Ono čudo, kako se je znao sad pojaviti, sad sakriti, još je uvećavalo njegovu strahovitost. On im je bio kao njeko zlo, koje potajno obilazi, koje neočekivano bane, koje nepripravnu žrtvu svoju zaskoči. Sav se je kraj uzbunio i uzdrhtao. Činilo se je, kao da je u Filipa čarobna moć biti svagda svagdje; jer gdjegod bi duž čitave duge granice naselbinske divljaci provalili iz šume, vidjevao se je Filip njim na čelu. Tako su počele kojekakove bajke o njem kolati, da je čarobnik, da ima uza se staru indijansku vještицu ili prorokinju, koja da mu pomaže svojimi čarolijami. Ali baš u ono doba, kad je Filip bio uskočio iz pokasetske močvare, nadje se on u velikoj stisci. Čestim pobojem bila mu je četa već jako proredjena, a bojna sprema već malne posve potrošena. U toj nevolji nadje mu se vjeran prijatelj u Canonchetu, sinu i nasljedniku onoga velikoga poglavice, koga su bili, kako sam već spomenuo, bjelci s urote obtužili, pak onda opravdavši se on, potajno ga dali umoriti. O njem kaže stari pisac, da je od svoga otca nasliedio svu oholost i bezobraznost, a ujedno i svu pizmu na Engleze. U istinu on je bio baštinik svih uvrieda i nepravda, koje su Englezi počinili bili njegovu otcu; on je bio zakoniti osvetnik svoga umorenoga otca. Dosad se nije pačao u očajni boj, ali, utekav se k njemu Filip, primi njega i ostanke njegove čete objeručke i poda im velikodušnu zaštitu i pomoć. Tim se omrazi Englezom, te oni odlučiše jednim zamahom uništiti njega i Filipa. U toj nakani skupiše jake čete iz drugih naselbinskih strana i poslaše ih sve u krajinu Canonchetovu usred zime, kadno su po zaledjenih i bezlistnih močvarah mogli i bjelci prolaziti a Indijanci nisu se imali gdje kriti u tamna, neprohodna skrovišta. Canonchet, očekujući tu navalu, bješe mnogo hrane i bojne spreme, kao što i sve starce, bolestnike, žene i djecu svoga plemena poslao u jaku utvrdu, a zatim su on i Filip u nju pribrali svoje po izbor junake. Ta tvrdjava, koju su Indijanci smatrali nepredobitnom, dizaše se na otočnu brežuljku usred močvare; bijaše toli oprezno i vješto sagradjena, da je daleko nadilazila sve običajne indijanske utvrde, i pokazivala, kakovi da su veleumni ratnici one dvie poglavice indijanske.

Vodjeni prebjegom indijanskim, prodroše Englezi kroz dubok prosinački snieg do toga branika i udariše iznenada na posadu. Zaplete se grozan, bezredan boj. Napadači budu u prvom jurišu suzbijeni i mnogi im najbolji četovodje postrieljani, golimi sabljami u desnicah jurišajuć na tvrdju. Drugi juriš bijaše im sretniji; provališe u utvrde i održaše se u njih; Indijanci morahu uzmicati korak po korak, ali svaki njihov korak uzmaka stajaše Engleze mnogo glava: tako su se zdvojnom silom branili divljaci. Napokon, pošto su im malone svi stariji bojnici popadali bili, poslie dugoga i krvavoga boja uzmakoše Filip i Canonchet sa šakom preostalih junaka iz tvrdje i zakloniše se u guštaru obližnjih šuma. Pobjednici zapališe utvrde i kolibe indijanske; za čas je sve gorilo jednim plamenom, u kojem je mnogo staraca, žena i djece pogibalo. Ta okrutnost bjelačka potrese jaka

inače srca indijanska. Po obližnjih šumah orio se je biesan i očajan jauk preostalih pobjeglih Indijanaca, gledajući propast svojih domova i čujući groznu vrisku svojih žena i djece. Njeki onodobni pisac kaže, da je bila strahota i užas slušati onaj vrisak i jauk izgarajućih žena i djece, onaj urlik zdvajajućih muževa i otaca indijanskih, te je i mnogomu bielomu vojniku srce pucalo od žalosti; isti pisac primjećuje — čudna li svieta! — da su tada bieli vojaci jako podvojili te poslie pomno razpitivali oko svojih učenih glava, da li se sažiganje živih neprijatelja slaže s čovječnostju i s naukom evangjeoskim!

Vriedno je kazivati, kakove je dalje bio kobi hrabri i velikodušni Canonchet; konac njegova života pokazuje kao malo koj, kakovih li je velikih duša bilo u Indijanaca. Onim odlučnim porazom bijaše mu satrta sva snaga, ali on ostade vjeran nesretnoj zastavi, pod koju se je bio stavio, i odbi sve pomirne ponude bielih ljudi, koji mu obećavahu podpun oprost, samo neka ostavi Filipa i njegovu četu; on jim poruči, da će se boriti do zadnje kapi krvi svoje i do zadnjega svoga momka, ali da nikad neće biti slugom englezkim. Budući da su mu bili dom razorili, svu zemlju oplienili i opustošili, to se je morao izseliti na zapadne strane; tu je sakupljao oko sebe sve tamošnje Indijance i s njimi navaljivao na englezke naselbine. Tako jednom rano u proljeće izadje sa tridesetak samo svojih po izbor ljudi na junačko četovanje, hoteći naime prodrieti do pod staru Filipovu stolicu pokanoketsku, da si tamo pribavi žitna sjemena za svoje ljude. Već bješe sa svojom hrabrom četicom prošao krajinom pekodskom i dopro do usred Narrhaganseta, gdje se u kolibah indijanskih uz potok sjedoše odmarati, kad netom dodje glas, da su na domaku bieli vojaci. Canonchet, imajući taj čas samo sedmoricu od svojih ljudi uza sebe, pošalje dvojicu na obližnji brežuljak, da razvide neprijatelja. Nu ta dvojica, ugledav s vrha četu Engleza i Indijanaca, kako se strjelovitom brzinom primiču, udariše u pomaman bieg te bliedi od straha i zasopljeni uminuše dalje mimo vodje svoga, nepostavši i nekazavši mu ni rieči, što su vidjeli. Canochet odašalje opet jednoga, da vidi, a taj učini isto onako; sad pošalje opet dvojicu, a od njih jedan vraćajuć se sav sbunjen i splašen kaza mu, da se primiče ciela englezka vojska. Sad se Canonchetu nemogaše na ino nego da se s mjesta dade u bjeg. Htio je zamaknuti za brežuljak, ali ga još opaziše njekolicina najhitrijih neprijateljskih Indijanaca i Engleza, te se zagnaše za njim u potjeru. Videći da mu je najbrži od potočnikâ već za petama, baci sa sebe plašt, pak zlatoresu haljinu, pak pojas, počem su neprijatelji poznali, da je to poglavica Canonchet, pak za to udariše u to žešću potoč za njim. Kad je već preko potoka pregaziti htio, omakne mu se noga na kamenu, te pade tako duboko u vodu, da mu se je puška zamočila. Na tu nesreću obuze ga toliko očajanje, da se je, kako poslie reče, mahom srce i sva utroba u njem okrenula te mu je pala sva snaga kao usahla grana. Tako je bio sav iznemogao, da se, dohvativ ga njeki pekodski Indijanac ponedaleko za potokom, nije ni opirao, premda je bio inače silne tjelesne snage i srca junačkoga. Ali kad se je osjetio zarobljen, prene se opet ponosita njegova duša, te od sada u svem i svačem, što o njegovu držanju pripoviedaju njegovi neprijatelji, sieva oganj njegove uzvišene, kraljevske, vitežke duše. Hoteći ga njeki još posve mlad Englez, pristupiv prvi k njemu, izpitivati, reče mu ponositi junak, gledajuć veličajnim priezirom u njegovo mladjahno lice: „ti si diete, nemožeš još ništa znati za boj; neka dodje vaš poglavica, njemu ću odgovarati.“ Premda su mu više put nudili, da će mu oprostiti život, ako se sa svojim plemenom pokori Englezom, on je to uviek s priezirom odbijao i nije se htio dati na to, da

bi on što takova svojim podanikom poručivao, veleći, da i onako zna, da se nijedna kukavica neće naći medju njimi, koja bi pristala na to. Kad su mu spočitavali, da je prelomio vjeru bielim ljudem, da se je zaricao nepredati ni jednoga Indijanca, ni komadića od odrezana nokta indijanskoga, da se je prietio ¡požgati sve Engleze u njihovih kućah, nije ni htio pravdati se, govoreći ponosito, da on ništa više čuti neće za to. Takova plemenita, postojana duša, takova vjera svojoj otačbini i svojim prijateljem bila bi morala u srce dirnuti svakoga plemenita, čestita neprijatelja; ali Canonchet bio je Indijanac, bio je stvor, naprama komu rat nije poznao milosrdja, čovječnost nije poznala zakona, vjera nije poznala ljubavi: odsudiše ga na smrt. Zadnje njegove rieči dolikovahu njegovoj velikoj duši; kad su mu proglasili smrtnu osudu, reče: „zadovoljan sam, jer ću umrieti, a da mi srce nije zadrhtalo, i da nisam ništa progovorio, što se nebi dostojalo meni“. Neprijatelji dopustiše mu, da umire častnom smrću junaka, ali groznom smrću domorodca junaka: dadoše ga strieljati od trojice poglavica — indijanskih.

Smrt Canonchetova bijaše i smrtan udarac sreći kralja Filipa. Zalud je kušao dići na noge obližnje Indijance i tako sakupiti jaku četu. Premda je umio ljude na svoju stranu pridobivati, ipak su njegovu vještinu pretekli hitriji neprijatelji svojimi doskočicami, a k tomu strah od njihova ratnoga presilja počeo je otimati srce okolnim Indijancem. Nesretnomu poglavici padala je snaga na očigled i bojna četa smanjivala se je naglo dan na dan. Jedne odvratiše bjelci od njega; druge skonča glad, napor i svakdanji poboj, od kojega nisu imali kad odahnuti. Sav živež su mu oteli, najbolje prijatelje su mu na oči poubijali, strica su mu kraj njega ustrielili, sestru su mu odveli u roblje, a napokon na jednom naglu bjegu

morao je od sile svoju dragu ženu i jedinca sina ostaviti u rukû krutih svojih progonitelja. Premda mu se je, kaže stari pisac, na taj način propast malo po malo primicala, to se tim nije skratila njegova bieda nego umnožala; jer on je bio vidio na drugih a sad je ćutio sam, što će to reći, kad si pomisli, da su mu djeca u roblju, da je izgubio sve svoje prijatelje, da su mu pomoreni svi podanici, da je odkinut od svega roda svoga, i da mu nema utjehe ni od kud ni od koga, prije nego će sam izgubiti glavu. Da se prepuni čaša njegova jada, počeše mu njeki od pratnje raditi o glavi, da bi si sramotnim izdajstvom osigurali jadan život u bjelaca. Na vjeru bude u ruke neprijatelju izdana četa njegovih najpouzdanijih pristaša, koji su bili podložnici indijanskoj knjeginji pokasetskoj Vetamoji, njegovoj po krvi rodjakinji i saveznici. Ona, deseći se baš tada usred svojih ljudi, bude takodjer izdana i zarobljena, ali je na putu znala uskočiti, baciv se u rieku i preplivav ju; za dan nadjoše ju mrtvu blizu obale, što je ili od plivanja iznemogla bila ili ju je glad i studen skončala. Ali neprijatelji proganjahu ju i preko groba. Ni sama smrt, to utočište nesretniku, kuda nesiže zlotvorova ruka, nemogaše zaštititi nesretne prognanice, koje sva opačina bijaše tvrda vjera svomu rodjaku i prijatelju. Na mrtvom joj tielu izvodjahu bjelci nejunačku, podlu osvetu; glavu joj odrubiše, na kolac natakoše i postaviše ju tako u obližnjem mjestu pred njezine zarobljene podanike. Oni prepoznaše odmah lice nesretne svoje kraljice, i potreseni od groznoga pogleda udariše u strašan lelek, — u djavolski lelek, kaže stari dobri pisac.

Filip je srčano podnio svu biedu i nevolju, koja se je oda svud na njegovu glavu sorila bila; ali na izdaju njegovih pratilaca klonu mu srce i duša mu se smrče. Kažu, da od tada nikad nije više bio veseo, nit je imao sreće u svojih podhvatih.

*

Presahnulo je vrelo njegovih nada, ugasnuo je žar njegove smjele duše, svud je oko sebe vidio samo pogubu i mrak; nigdje oka, koje bi ga požalilo, nigdje ruke, koja bi mu se pružala u pomoć. S pratnjom od ono malo ljudi, koji ga ni u tolikoj nevolji ostavili nisu, vrati se nesretni Filip u okolicu Pokanoketa, vladarske stolice svojih djedova. Tu se je kao sablast kakova povlačio pozorištem prijašnje moći svoje, sad bez postojbine, bez rodbine, bez prijatelja. Nemože biti vjernije slike o njegovu jadnom i kukavnom stanju od one, što no ju je nacrtalo priprosto pero staroga sgodopisca, koji nehotice budi u čitaocu smiljenje za nesretnoga junaka, a hoće ga poružiti i omraziti. „Filipa su, piše on, Englezi, goneć ga po šumah sto milja daleko natrag pak napred, napokon natjerali u njegov brlog u Pokanoketu, gdjeno se on sa šakom najvjernijih svojih pristaša zavuče u močvaru, koja mu je imala biti zatvorom i uzom, dok nedodjoše viestnici smrti, da po božjoj odluci osvetu izvrše na njem.“

I u tom zadnjem utočištu biede i zdvojenja obavija njegov lik njeka mrka veličajnost. Tu ga vidimo, kako sjedi usred svojih brigom izjedenih pratilaca, mramorkom šuteć i misleć na svoju nesreću, a strahotna divljač okolne prirode svojim mukom kao da još povisuje divlju veličajnost njegovu. Poraženu, ali ne zastrašenu, pogaženu ali ne poništenu, čini se kao da mu pod bremenom nesreće ponos još to više raste i kao da mu je njeka divlja slast izpijati do dna čašu biede. Malu dušu potlači i poništi nesreća; ali veliku dušu ona uzdigne i uzvisi. Filip se je mogao razbiesniti na samu pomisao, da bi se on pokorio; kad ga je jedan pratilac htio svjetovati, kako bi se izmirio s Englezi, on ga s mjesta ustrieli. Brat ubijenoga uteče i za osvetu prokaže utočište svoga poglavice. Odmah se odputi četa bielih vojaka u močvaru, gdjeno je Filip sakriven ležao, pijuć mu dušu bies i zdvojnost. Već su ga bili obkolili, a da nije ni zapazio njihova dolazka. Za čas popadoše petorica najvjernijih mu drugova mrtvi oko njega; zalud se je bilo braniti; on skoči sa svoga mjesta i biesan nasrne, da se probije; ali ga pogodi u srce zrno iz puške — prebjega Indijanca, njegova plemenika.

To je priprosta istinska pripoviest o junačkom ali nesretnom kralju Filipu. Živa su ga progonili, mrtva su ga klevetali i ružili. Ali i u samih onih viestih, koje su nam njegovi mrzki hulitelji ostavili, dosta ima traga dobroti njegova veličajnoga značaja, da nam se mora sažaliti na njegovu hudu sreću, i da nam je izkazati čast njegovoj uspomeni. Kažu nam one stare viesti, da je usred tjeskobnih briga i divljih strasti, koje zadaje i razpiruje rat, ipak u svom srcu sačuvao blagi žar nježne ljubavi za ženu i djecu, i plemenita prijateljstva za drugove svoje. One stare viesti zlorado napominju zarobljenje njegove drage žene i jedinca sina kao zgodu, koja da mu je srce parala; one napominju veselo kličuć smrt svakoga naposeb mila mu prijatelja kao nesreću, koja da mu je iz nova ojadila vjernu dušu; one kažu, da je izdajstvo i odmetničtvo mnogih njegovih pratilaca, u kojih se je mirno i postojano pouzdavao, slomilo njegovo srce i otelo za uviek pokoj njegovoj duši. On je bio domorodac, komu je domovinska svaka gruda bila sveta; bio je vladar vjeran svojim podanikom i ogorčen na nepravde njim nanesene; bio je ratnik, hrabar u boju, postojan u nesreći, tvrd u tegobah, u gladi, u svakoj muci tjelesnoj, uviek gotov za stvar, koju je branio, i poginuti. Ponosita srca, duše prionule neodkidno uz prirodnu slobodu, volio je živiti slobodan usred šumske zvjeradi, ili u jadnih, pustih zakloništih usred barâ i močvarâ, nego da ponositu glavu svoju sagne pod igo tudjinsko, i da podložan i preziran živi u lasti i slasti naselbinskoga obilja. Na-

rešen vitežkimi kriepostmi i divnom hrabrostju, s koje bi unak u prosviećenom plemenu izišao na glas, te bi ga slavila i pjesma i poviest, on je kao bezkućnik i bjegunac živio u svojoj domovini, i nestalo ga je, kao što nestaje samotna čuna u noćnoj buri, — bez ičije sažalne suze, koja bi oplakala njegovu propast, bez ičije samilostne ruke, koja bi njegov zadnji boj opisala.

PUTNIK ZA ZVIEZDOM LJUBAVI.

Bio je je njekoč arapski kralj u Granadi, koji nije imao no jedinca sina, imenom Ahmeda. Njemu dadoše dvorani pridjevak Al-Kamel, to jest savršeni, budući da su u njem još djetetu opažali nedvojbene znakove izvanrednih krieposti. U tom izgledanju podupirahu dvorane zvjezdoznanci, proričuć o njem svašta dobra, po čem je mogao izaći savršen kraljević i sretan vladar. Samo jedan oblak ostajaše nad njegovom sudbinom, a i taj je bio ružičast; kraljević je naime imao biti zaljubljene naravi, i zapasti u velike pogibelji porad nježne strasti. Nu ako bude uzčuvan od zamamâ ljubavi do svoje zrele dobe, to će, tako proricahu, biti odvraćene one pogibelji, te će poslie toga život njegov biti neprekidan vienac sreće.

Da predusretne sve takove pogibelji, odredi kralj mudro, neka se kraljević odgaja u takovu zatvoru, gdje nebi nikad mogao viditi ženskoga lica, dapače niti čuti samu rieč: ljubav. U toj nakani sagradi krasnu palaču, na vrh brda nad Alhambrom, usred dražestna perivoja, okružena visokimi zidovi; to je upravo ona ista palača, koja se dan danas zove Generalif. U tu palaču bi zatvoren mladjahni kraljević, te povjeren nadzoru i nauku Ebena Bonabbena, jednoga od najmudrijih i najsuhoparnijih arabskih mudraca, koji je bio veći dio svoga vieka proživio u Egiptu, učeći hieroglife i iztražujući grobove i piramide, te je više dražesti vidio u egipatskoj mumiji,

nego li u najzamamnijoj živoj ljepoti. Mudracu bude naredjeno, da podučava kraljevića u znanju svake ruke, osim jednoga: imao ga je sačuvati posve od znanja ljubavi. „Služi se svakim oprezom za tu svrhu, koji ti se čini shodan — reče mu kralj — ali pamti, o Ebene Bonabbene, ako se moj sin išta nauči od toga zabranjenoga znanja, dok je pod tvojom brigom, to će tvoja glava odgovarati za to.“ Naboran posmjeh prodje suhim licem mudroga Bonabbena na tu prietnju. „„Budi tvomu veličanstvu pri duši tako lahko za tvoga sina, kako je meni za moju glavu; zar sam ja čovjek, podoban podučavati u toj izpraznoj strasti?““

Pod budnom pazkom filozofa rastijaše kraljević, u zatvoru palače i njezina perivoja. Imao je crne robove da ga dvore; ružne njemake, koji ništa neznadjahu o ljubavi, ili ako znadjahu, neimahu rieči da kažu. Umni njegovi dari bili su Ebenu Bonabbenu na osobitoj brizi; on se je trudio, da ga uputi u zapletenu nauku egipatsku, ali kraljević malo napredovaše u njoj, te je bilo skoro očevidno, da nema žice mudračke u njega.

Nu ipak bijaše, mladi kraljević, za čudo povodljiv, gotov sliediti svaki i sljednji savjet, i uviek na povodu i najneznatnijega savjetnika. Svladavaše svoj ziev, i strpljivo slušaše duga i učena razlaganja Ebena Bonabbena, od koga je srkao pjenu različitih znanosti; i tako sretno doraste do svoje dvadesete godine, čudo učena kraljevića — ali podpuna neznalica u ljubavi.

Ali u to doba promieni se ponašanje kraljevićevo. Odnemari posve svoje nauke, a uze klatiti se po perivoju, i zamišljen sjediti kod studenaca. Uz mnoge ostale vještine, u kojih je uzgajan, bio je naučio i nješto muzike; njoj je sada posvećivao najviše vremena, te se u njem oglasi pjesnička žica. Mudri Eben Bonabben uplaši se, i uznastoji iztjerati mu takove izprazne povoljice strogim naučanjem algebre — ali kraljević se odvrati od

nje zlovoljan: „Ja nemogu podnositi algebre, reče, to je strahota za me. Meni treba nješto, što prija više srdcu“.

Mudri Eben Bonabben strese na te rieči svojom suhoparnom glavom. „Tu je kraj filosofiji — pomisli — kraljević je odkrio, da ima srdce“. Sad stade brižno bditi nad svojim štićenikom, i vidje, da se je sakrivena nježnost njegove naravi prenula i da joj samo treba predmeta. Kraljević je obilazio po perivoju generalifskom u njekoj opojnosti čuvstvenoj, kojoj nije znao uzroka. Kadšto bi znao sjediti izgubiv se u sladke sanjarije; sad bi se mašio svoje lutne i udarao u najganutljivije glase; sad bi ju bacio od sebe i stao uzdisati i pomagati.

Malo po malo stade se to ljubavno nagnuće obraćati na nežive predmete; imao je svoje omiljelo cvieće, kojeno dragaše nježnom vjernostju; zatim mu omili razno drveće, a najpače bijaše jedno drvo dražestna oblika i oborena lišća, kojeno je obasipavao svojim ljubavnim dvorenjem, urezujuć svoje ime u njegovu koru, vjeseć vience po njegovih granah, i pjevajuć uz lutnu pjesme u njegovu slavu.

Eben Bonabben prestraši se na to uzrujano stanje svoga štićenika. Vidje ga na samom dohvatu zabranjenoga znanja — najslabiji mig mogao mu je odati kobnu tajnu. Drhćući za zdravlje kraljevića i za sigurnost same svoje glave, požuri se odtrči ga od zamamâ perivoja, i zatvori ga u najvišjem tornju generalifskom. U njem bijaše krasnih soba, i skoro bezkrajan vidik odtud, ali je visoko nadvišivao ono zračje miomirisa i one zatravne sjenice perivojne, koje su tako pogibeljne bile srdcu premekanoga Ahmeda.

Ali što je bio čineći, da ga izmiri s tom stegom i da mu prikrati dosadne ure? Bio je izcrpio malo ne sve razne ugodne znanosti, a algebre nije smio ni spomenuti. Srećom bješe se Eben Bonabben, dok je bio u Egiptu, u ptičjem jeziku izučio od židije rabina, koji je

to nasliedio neprekidnom predajom od koljena koljenu ća od mudroga Salomona, a taj je u tom bio podučen od kraljice Sabanske. Čim je kraljević samo čuo rieč o takovu nauku, sinuše mu oči od uzhita, te je s tolikom pohlepom prionuo uz to, da je dò skora bio isto tolik vještak kao njegov učitelj.

Toranj generalifski nije mu više bio samotan; imao je drugovâ pri ruci, s kojimi se je mogao razgovarati. Prvo poznanstvo uhvati sa sokolom, koji je bio savio svoje gniezdo u pukotini visokoga kruništa, odkuda se je vijao na daleko i široko, tražeć pliena. Nu kraljević je malo šta nalazio u njega, što bi mogao ljubiti ili cieniti. Bio je to pust gusar zračni, hvastav i hvalisav; svaka mu je rieč bila o grabežu, o krvi, o očajničkih djelih.

Sliedeće poznanstvo bio mu je njeki ćuk, silno mudra pogleda ptić, ogromne glave i ukočenih očiju, koji je sjedio žmureć i škiljeć sav dan u rupi zida, samo je izlietao noćju. Gradio se je vrlo učen, govorio nješto o zvjezdoznanstvu i o mjesecu, i natucao o „crnih znanostih“; a bio je grozno odan metafizici, te su njegovi govori bili kraljeviću još mnogo težji nego li mudroga Ebena Bonabbena.

Zatim je došao na red šišmiš, koji je sav dan visio o svojih capah u crnu kutu špilje, a za sumraka bi izskočio kao u izgaženih cipelah. Nu taj je imao tek sumračne misli o svačem, podsmjehivao se stvarim, kojih nije ni na polak vidio, i činilo se, da mu ništa nije u volju.

Osim ovih bila je tu lastavica, koju je kraljević od početka jako zavolio. Bila je vješta pričalica, ali bezpokojna, žurbasta, i neprestance na krilih; riedko kad bi postojala dosta dugo za savezan razgovor. Napokon se pokaže pukom brbljavicom, koja se samo dodira površine stvari, a gradi se da pozna svaku stvar, premda ničesa nezna pravo.

To bijaše jedino krilato društvo, s kojim je imao kraljević prilike vježbati se u svojem novoučnom jeziku; toranj je bio previsok, da bi ga druge ptice mogle pohoditi. Skoro mu dosade ti novi znanci, kojih je razgovor toli malo progovarao glavi, a posve ništa srdcu; i tako malo po malo zapane opet u svoju samotnost. Zima prodje, svanu proljeće sa svim svojim cviećem i zelenilom i ugodnim zračjem, te dodje sretno doba pticam, da se pare i gniezda viju.. Na jednom, kako to biva, udariše svi gaji i perivoji generalifski u jedan poj i jednu pjesmu, te izvabiše kraljevića iz njegove samoće u tornju. Od svake strane čuo je on jedno te isto neprestance pjevati i odpjevati svakojakim glasom i načinom: ljubav — ljubav — ljubav! Kraljević slušaše niem i zapanjen. „Što li može biti ta ljubav, pomisli u sebi, koje se čini sviet toli pun, a ja ništa neznam o njoj?“ On potraži naputka u svoga prijatelja sokola. Razbojnik ptić odgovori mu prezirnim glasom: „Valja ti se opitati u prostih mirovnih ptica zemlje, koje su stvorene za plien nam gospodarom zraka. Moj je posao rat, a slast moja boj. Ja sam ratnik, te neznam ništa o toj stvari, što se zove ljubav.“

Kraljević se zlovoljan odvrati od njega, i potraži ćuka u njegovu skrovištu. „To je, reče si, ptica mirovnih običaja, ona će biti vrstna odgovoriti na moje pitanje.“ Tako on zapita ćuka, neka mu kaže, što li je ta ljubav, o kojoj sve ptice dolje u gajih pjevaju.

Na to uzvine ćuk oči pogledom uvriedjena dostojanstva. „Moje noći, reče, prolaze naukom i iztraživanjem, a moji dani u mojoj ćeliji razmišljanjem o svem onom, što sam proučio. Tih pjevajućih pticâ, o kojih ti govoriš — ja nikad neslušam — ja prezirem njih i njihove pjesme. Bogu budi hvala, ja neznam pjevati; ja sam mudrac, i neznam ništa o toj stvari, što se zove ljubav.“

Kraljević podje sad k onoj špilji, gdje je njegov prijatelj šismiš visio o svojih capah, te upravi na nj isto pitanje. Šišmiš uzvine svoj nos načinom vrlo podsmiješnim. „Što me smetaš u mojem jutarnjem driemu takovim ludim pitanjem? reče zlovoljno. Ja liećem samo po sumraku, kad sve ptice spavaju, te se nikad nebrinem za njihove posle. Ja nit sam ptica ni životinja, i hvalim bogu za to. Ja sam progledao svih njih prostotu, te ih svih do zadnje mrzim. U kratko, ja sam mrzi-sviet — i neznam ništa o toj stvari, što se zove ljubav.“

Sad potraži kraljević, kao svoje zadnje utočište, lastavicu, i zateče ju upravo, kad se je vijala oko vrška tornjeva. Lastavica bijaše, po svom običaju, u silnoj žurbi, i jedva je imala kada odgovarati „Tako mi vjere, reče ona, ja imam tolikim javnim poslovom prigledati i toliko djela neopravljena nastavljati, da nisam imala vremena ni misliti o toj stvari. Ja imam svaki dan jedno tisuću posjeta obaviti, tisuću važnih dogodjaja iztraživati, da mi nepreostaje ni časak lazna vremena za te sitne čiričarije. U kratko, ja sam domarica čitava svieta — ja neznam ništa o toj stvari, koja se zove ljubav.“ Tako veleć zaroni lastavica niz dol, i izčezne za čas iz vidika.

Kraljević ostade zatečen i zapanjen, ali njegova zvedljivost bude to življa, što ju je teže mogao zadovoljiti. Istom on u takovih mislih, eto ti udje njegov stari nastavnik u toranj. Kraljević mu poteče u susrete i uzklikne: „Oj Ebene Bonabbene, ti si mi odkrio tolike tajne ovoga svieta, ali ima jedna stvar, o kojoj sam ostao u podpunu neznanju, a gorim od želje, da ju upoznam.“

„„Kraljeviću moj, tebi je samo zapitati, i svaka stvar, u koliko dosiže ograničeni razum tvoga sluge, stoji ti na službu.““

„Kaži mi dakle, mudrače nad mudraci, kakova li je ta stvar, što no se zove ljubav?“

„„Što je moglo navesti na takovo pitanje moga kraljevića? — odakle se je on mogao naučiti takovoj izpraznoj rieči?““

Kraljević privede ga k prozoru tornja. „Slušaj, reče, oj Ebene Bonabbene“. Mudrac slušaše. Slavulj je sjedio u grmu izpod tornja, pjevajuć svojoj dragoj ruži; od svake cvatne grančice i od svakoga grma dizaše se miloglasan poj; a ljubav — ljubav — ljubav — glasio je neprestance svaki taj poj.

„„Allah Akbar! bog je velik, uzklikne mudri Bonabben. Tko da tegne sakriti tu tajnu ljudskomu srcu, kad su se sve ptice pod nebom urotile, da ju izdadu?““ Pak okrenuv se k Ahmedu reče: „„Kraljeviću moj, zatvori tvoje uho tomu zavodljivomu glasu, zatvori tvoju dušu tomu pogubnomu spoznanju. Znaj, da je ljubav kriva polovici sve nesreće biednoga ljudstva. Ona mrazi i svadi braću i prijatelje; ona radja nevjerno umorstvo i razorni rat. Za njom idu na povodu briga i tuga, težki dani i bezsne noći. Od nje sahne cviet i gine radost mladosti; ona donosi jade i biede prerane starosti. Bog te uzdržao, kraljeviću moj, u podpunu neznanju te stvari, štono se zove ljubav.““

Mudri Eben Bonabben ode naglo, ostaviv kraljevića u još većoj zabuni. Zalud se je kraljević trudio, da si izbije iz glave misao na ljubav; ona mu je udilj zapremala svu pamet, i mučila ga i gonila svakojakim nagadjanjem simo i tamo. Slušajuć milozvučnu pjesmu pticâ, reče sam sobom: „Ta to nije tuga u tih pjesmah; sve naokolo čini se sladko milje i omilje. Da je ljubav kriva biedi i svadji, zar nebi te ptice tužile svaka u samoći, ili bi jedna drugu razdirale na komade, u mjesto što lepršaju milo oko grmlja, ili oblieću jedna s drugom oko cvieća?“

Jednoga jutra ležaše on na svojem počivalu, razmišljajuć o toj zagonetnoj stvari. Prozor njegove izbe

bijaše otvoren, te je mogao ulaziti blagi jutarnji zračak donoseć miomiris od narančina cvieta iz doline Darrove. Glas slavuljev čuo se je slabo iz daleka, pjevajuć jednako svoju običajnu pjesmu. Dok je kraljević slušao i uzdisao, netom nješto zašušti i zatrepeće zrakom; krasan golub progonjen jastrebom udari na prozor i pane težko dišuć na pod u izbu, a njegov progonitelj, umaknuv mu tako plien, vine se put brdina.

Kraljević diže izdišuću pticu, gladi joj perje, privija ju na svoje grudi. Tako dragajuć ju, oživi ju i umiri, pak ju metne u zlatnu krljetku; ponudi ju iz svoje ruke prebranom bjelicom pšenicom, ponudi ju bistrom vodicom. Ali ptica neće ni jesti ni piti, već sjedi sjetna, nujna i samo kadšto zagukne tužno.

„Što ti je? zapita Ahmed. Zar nemaš svega, što ti srce želi?“

„„Jao meni, nemam, odvrati golub; razstavljen sam od družice srca moga, i to još u ovo krasno proljetno doba, pravo doba ljubavi.““

„Ljubavi! odjeknu Ahmed. Molim te krasni moj golube, znaš li mi reći, što je to ljubav?“

„„Kako da neznam, kraljeviću moj. Ona je muka za jedno, sreća za dvoje, svadja i boj za troje. Ona je čar, koji priteže stvor k stvoru, i spaja ih sladkim zamiljem, te su sretni sastavljeni, a nesretni razstavljeni. Zar nema stvora, s kojim bi tebe spajala ta sveza sladkoga omilja?““

„Meni je omilio moj stari učitelj Eben Bonabben više nego li i koj drugi stvor na svietu; ali on mi je često dosadan, te se kadšto ćutim sretniji sám bez njegova družtva.“

„„Nije to ono omilje, koje ja mislim. Ja govorim o ljubavi, onom velikom otajstvu i vrelu života, onoj zatravnoj slasti mladih, onoj spokojnoj radosti starih. Obazri se, kraljeviću moj, i gledaj, kako je u to blaženo doba proljetno sva priroda puna ljubavi. Svaki stvorak ima svojega druga, najsitniji ptičak pripjeva svoju dragu, sam kukčić dvori svojoj kukčici u prahu, a oni leptiri, što ih vidiš visoko se vijuć oko tornja i titrajuć po zraku, sretni su u svojoj ljubavi. Oj nebogi kraljeviću moj, zar si ti potratio toliko dragih dana mladosti, a da ništa neznaš o ljubavi? Zar tebi nema mila stvora ženskoga — nema ti krasne kraljevne ili liepe gospodjice, koja bi bila osvojila tvoje srce, i grudi tvoje napunila blaženim nemirom sladkih boli i nježnih želja?““

„Sad mi puca pred očima, — reče kraljević uzdahnuv, — takov nemir poćutio sam već više put, ali nisam znao uzroka mu; a gdje bih mogao tražiti onakav stvor, o kakovu ti govoriš, u ovoj tužnoj samoći?“

Tako su još časak dalje razgovarali, i gotova bijaše kraljeviću prva lekcija o ljubavi.

„Duše mi, — reče on, — ako je ljubav u istinu tolika sreća, a njezin prekid tolika bieda, nedaj bog, da bih ja kvario radost i jednomu stvoru, koji se je njoj posvetio.“ Kraljević otvori krljetku, izvadi goluba, i nježno ga izljubiv izpusti ga na prozor. „Idi, sretna ptico, — reče —, veseli se s družicom srca svoga u to doba mladosti i proljeća. Kako da ja od tebe učinim nevoljna sužnja u tom tužnom tornju, kamo nikad nemože unići ljubav!“

Golub hitro uztrepeće krili, vine se u zrak, i odleti na pršećih krilih put cvjetnih obala Darrovih.

Kraljević gledaše jedno vrieme za njim, a pak se podade tužnim mislim. Pjevanje pticâ, koje ga je njekoč veselilo, sad ga je raztuživalo. „Ljubav! ljubav! ljubav!“ Biedne li mu mladosti! Sad je razumio pjesmu onu.

Oči mu planuše, kad je prvi put ugledao mudroga Bonabbena. „Zašto si me podržavao u takovu jadnu neznanju? reče mu kraljević. Zašto je imao biti meni sakriven čar i vrutak života, kad ga, kako vidim, najsitniji crvak toli dobro pozna? Gledaj, sva priroda topi se u

toj slasti. Svaki stvorak veseli se sa svojom družicom. To, to je ljubav, o kojoj sam žudio da me poučiš. Zašto sam toliko mladih svojih dana potratio neznajući ništa za njezine slasti?

Mudri Bonabben vidje, da je svako tajenje u napredak uzaludno, pošto se je kraljević već dovio pogubnomu i zabranjenomu spoznanju. Zato mu on sad odkrije, što su prorekli zvjezdoznanci, i kakva se je pazka odredila za njegovo odgajanje, da bi se od njega odvratilo kobno zlo. „„A sada, završi starac, moj je život u tvojih ruku. Neka kralj, tvoj otac, sazna, da si naučio strast ljubavi još pod mojim nadgledom, to je mojoj glavi za to odgovarati.““

Kraljević bijaše razborit ko ma koji mlad čovjek njegovih godina, te je rado slušao opomene svoga pazitelja, nit im je išao prigovarati. A bio je i doista privržen Ebenu Bonabbenu, pak budući da je samo iz tudjih rieči dosad upoznao ljubav, to je pristao, da će svoje spoznanje radje zatajiti u sebi, nego li da navrati pogubu na glavu mudraca.

Ali njegova zatajnost imala je skoro na nove skušnje doći. Malo dana poslie, razmišljajuć on u svom tornju, dopade golub, koga je bio izpustio, iz zraka u njegovu izbu i sjedne mu bez straha na rame.

Kraljević ga privine na grudi. „Sretni ptiću, reče, koji možeš letiti kamo te volja na krilih jutarnjega vjetrica po najdaljih stranah svieta! Gdje si bio, odkako smo se razstali?“

„„U dalekoj zemlji, kraljeviću moj, iz koje ti nosim glase za uzdarje, što si me pustio na slobodu. Na pustom putu moga lieta, ponad ravnî i planina, vijuć se zrakom ugledah pod sobom dražestan vrt obilan svakovrstnim plodom i cviećem. Bijaše vrt usred zelene livade uz obale hitrostrujne rieke; a na sriedi vrta bili su gospodski dvori. Ja se spustih na jedno drvo, da odpočinem od težkoga puta. Na zelenoj obali poda mnom bijaše mlada kraljevna, u punoj miloti i cvietu mladosti svoje. Oko nje bilo kolo dvoranka, mladih kao i ona, kiteć ju vienci i krunami od cvieća; ali nijedan cvietak s polja ni s vrta nije joj bio ravan na miloti. Nu ona je tu u skrovnosti ginula, jer vrt bijaše okružen visokimi zidovi, i nije smio unići živ mužki stvor. Kad sam ugledao tu krasnu djevicu, tako mladu i nevinu, i netaknutu od zla svieta, pomislih u sebi: to je stvorenje od boga dano, da ljubav razpali u mom kraljeviću.“

Te rieči bijahu oganj uzpaljivomu Ahmedu; sva u njegovu žarkom srcu pritajena ljubavna želja nadje na jednom svoje milovanje, i on plane neizmjernom ljubavju za kraljevnom. Napiše list najplemenitijimi riečmi, prinoseć joj svoju žarku ljubav, a i tužeć se na jadno sužanjstvo svoje, koje mu neda da bi ju sam išao vidjet i pasti joj pred noge. Prida i pjesmicu najnježnije rječitosti; bijaše bo i onako ćudi pjesničke a sada još nadahnut ljubavju. Na čelu lista napisa: neznanoj ljepotici od sužnja kraljevića Ahmeda; pokropiv ga ružinom mirisavkom dade ga golubu.

„Hajde, vjerni glasniče, reče golubu. Leti preko rieka i ravnina; nesiedaj na drvu, nepadaj na zemlju, dok nisi predao ovoga lista gospodarici srca moga“.

Golub se vine u zrak i razmahnuv krila udari ravnim pravcem. Kraljević gledaše za njim, dok nije već bio sitna mrvica u oblaku, te nije napokon nevidom zamaknuo za gorom.

Dan za danom izgledaše on za povratkom glasnika svoje ljubavi, ali izgledaše zahman. Već ga je stao kriviti sa zaboravnosti, kad njekoga dana o sunčanom zahodu doleti vjerna ptica u njegovu izbu i padši mu pred noge izdahne. Strjelica nemilosrdna lovca bješe joj probila prsi, ali još se je borila s dušom, da izvrši svoje poslanstvo. Kad se kraljević tužan sagne nad krasnu mu-

čenicu vjere svoje, opazi niz bisera oko vrata njezina, a o nizu je visjela, pod krilima sakrivena, sličica u okviru dragokamenu. Na sličici je bila dražestna kraljevna u prvom cvietu mladosti. To bijaše sigurno ona neznana ljepotica u dalekom vrtu; ali čija je ona i gdje je, kako li je primila njegovo pismo, je li ona poslala tu sličicu u znak, da se njezino srce odaziva njegovoj ljubavi? Na nesreću smrtju vjernoga goluba sve to ostade tajno i neznano.

Kraljević gledaše sliku, dok mu se oči neobliše suzami. On ju pritiskaše na svoje ustne i na svoje srce; on sjedjaše ure i ure motreći ju, sav potonuo u nježnih čuvstvih. „Krasna sliko, reče sam sobom, vaj meni, ti nisi nego mrtva slika! Ipak tvoje čarne oči milo gledaju na me; tvoja rumena usta kao da me hoće sladko tješiti . . . ali pustih mi sanja! Nisu li te oči isto tako gledale na njekoga sretnijega mi takmaca? A gdje da se na tom dalekom svietu nadam naći živu onu, koje imam slikû? Tko zna, kolike gore, kolike kraljevine diele nas, kolike neprilike mogu mi stati na put? Morda sada, baš sada, miljenici dvoreć ju stoje oko nje, dok ja ovdje sjedim sužanj u tornju i tratim vrieme obožavajuć naslikanu pustu sjenu.“

Kraljević Ahmed brzo se odluči. „Bježat ću iz te palače, reče si, koja mi je postala mrzkom tamnicom, i, putnik za zviezdom ljubavi, hoću tražiti neznanu kraljevnu po cielom svietu.“ Uskočiti danju iz tornja, kad je sve na nogû, bila je mučna stvar; ali noćju slabo su stražili palaču, budući da nikomu nije ni na pameti bila takova domisao kraljevićeva, koji je dosad uviek posve mirno podnosio svoje sužanjstvo. Ali što je mogao sam sebi pomoći na takovu potajnom biegu, nepoznajući strâne ni zemlje? Pomoći se je mogao nadati od ćuka, koji je bio vičan klatiti se po noći, a morao je znati sve staze i sve tajne prolaze. Potraži ga dakle u njegovoj pustinjačkoj rupi, i zapita ga, zna li on strane i zemlje. Ćuk ga na to pogleda ponosito. „„Valja ti znati, moj kraljevlću, da smo mi ćuci od stara prastara i velika roda, premda ponješto propadamo; mi imamo razvaljenih grada i palača po svoj Španjolskoj. Riedko je gdje koja kula na gori, ili tvrdjava u ravni ili stara gradina u varoši kojoj, a da mi ne bi u njoj stanovao po koj brat ili stric ili stričić; a obilazeć u pohode svemu tomu velikomu rodu, ja sam zavirio u svaki kutak i zakutak te sam saznao za svaku tajnu u zemlji.““ Kraljević se obraduje, videći da je ćuk tako podpuno vješt zemljopisu, pak mu se povjeri i kaže mu za svoju ljubav i svoj namišljeni bieg, nagovarajuć ga, da mu bude drugom i savjetnikom.

„„Id' s bogom, reče ćuk srdito ga pogledav, zar sam ja ptica za takove ljubavne bezposlice? Ja, koji sve vrieme svoje posvećujem mudrovanju i mjesecu?““

„Neka ti se nedaje na žao, poštovani ćuče, odvrati kraljević, mani se za koji čas mudrovanja i mjeseca, i pomozi mi u mojem biegu, pak će ti biti, što ti god srce poželi.“

„„Meni netreba ništa, reče ćuk, mišić mi je dosta za mastan objed, a ova rupa u zidu dosta mi je prostrana za moje čitanje i učenje; á što si može više želiti mudrac, kako što sam ja?““

„Promisli, mudri ćuče, da čučeć uviek u tvojoj ćeliji i gvireć u mjesec, sve tvoje znanje nekoristi ništa svietu. Ja ću jednom biti kralj po otcu, pak ću te uzvisiti na veliku čast i dostojanstvo“.

Ćuk, doduše mudrac i bez običajnih svjetovnih želja, nije ipak bio bez taštine; tako se napokon dade nagovoriti, da bježi s kraljevićem, i da ga vodi i svjetuje na putu.

Zaljubljenik hitro izvodi svoju nakanu. Kraljević skupi sve svoje zlato i drago kamenje, i sakrije ga pri

sebi, da mu bude za putni strošak. Iste one noći spusti se na pojasu svom s pavlake tornjeve, provuče se preko obzidâ generalifskih, i povodjen ćukom sretno uskoči prije jutra u goru.

Tu sjede dogovarat se sa svojim pratiocem, kuda li im je sada udariti.

„„Ja bih te svjetovao, reče ćuk, da podješ u Sevillu. Valja ti znati, da sam prije mnogo godina bio na pohodu kod jednoga mi strica, ćuka visoka dostojanstva i velike moći, koji je živio u razvaljenom krilu kraljevskih dvorova onoga grada. Lietajuć noćju nad gradom vidjevao sám svjetlo u samotnu tornju. Jednom napokon uletih u njegove zidine, i popodjoh dalje po njih nazorice za svjetiljkom čarobnika Arapina; taj je sjedio okružen čarobničkimi knjigami, a na ramenu čučio mu je sluga, star gavran, koji je bio s njim došao iz Egipta. Upoznadoh se s tim gavranom, i naučih se od njega malo ne svemu onomu mudroznanstvu, što ga je u mene. Čarobnik je već davno umro, ali gavran živi još do sada u onom tornju, jer te su ptice za čudo dugovječne. Ja bih te svjetovao, moj kraljeviću, da ideš potražit toga gavrana, jer on ti je vrač i gatalac i vješt svakoj čarobiji, s koje su svi gavrani, a najpače oni rodom iz Egipta, na glasu.““

Kraljević se veselo iznenadi, čujući taj savjet, i tako udari upravo put Seville. Putovaše samo po noći, prilagodjujuć se svomu drugu, a po danu ležaše gdjegod u mračnoj špilji ili truhloj kuli; jer ćuk je poznavao svaku skrovnu škulju te vrsti, a kao pravi starinar ljubio je baš razvaline.

Napokon njekoga jutra u praskozorje padoše pred grad Sevillu; ćuk, mrzeći na svjetle i bučne napučene ulice, ostade izvan grada i nastani se u šuplju drvetu, a kraljević udje na vrata u grad, i skoro nadje čarobni toranj, koji je nadvisivao kuće gradske, kao što paoma nadvisuje grmlje u pustari; to je bio onaj isti toranj, koji još dan današnji stoji, a zove se Giralda, te je svuda poznat taj slavni arapski toranj sevillski.

Kraljević uzadje po visokih zavojnih stepenicah do na vrh tornja, gdjeno nadje čarobnika gavrana, stara, otajstvena, sivoglava ptića, nakostrušena perja, s opnom preraslom preko jednoga oka, da je bio vidjeti kao kakova sablast. Sjedio je na jednoj nozi, glavu okrenuo na stranu, i gvirio onim jednim svojim okom u čarobne črte, izšarane na podu.

Kraljević pristupi k njemu sa strahom i s počitanjem, koje je naravski morao oćutiti naprama dostojanstvenosti i nadnaravnoj mudrosti domaćinovoj. „Oprosti, prastari vještče čarobniče, reče kraljević, ako te ja za čas bunim u tvojih naucih mudrih, koji su čudo od svieta. Evo vidiš pred sobom posvećenika ljubavi, koji žudi zaprositi za tvoj svjet, kako li bi mogao doći do želje srca svoga.“

„„To će reći, odvrati mu gavran pogledav ga njekako osobito, ti hoćeš upoznati moje gatanje i vračanje. Dodji amo, pokaži mi ruku, da ti gatam tajne crte kobi.““

„Oprosti, reče kraljević, ja nedolazim pitat za tajne svoje kobi, kojeno je sakrio bog oku smrtnika; ja sam putnik za zviezdom ljubavi, i tražim samo naći ključ k želji srca moga, k cilju puta moga“.

„„Pa zar te može minuti žudjenica u zaljubljenoj Andaluziji? reče stari gavran, gvireć unj svojim jednim okom; zar te može minuti najpače u biesnokrvnoj Sevilli, gdje crnooke djevojke igraju kolo pod svakom narančovom sjenicom?““

Kraljević se porumeni i zapanji se, što čuje stara ptića, s jednom nogom već u grobu, tako lahkoumno govoreć. „Dopusti, reče ozbiljno, ja nisam onakova razpuštena klata, kako ti sumnjaš. Ja tražim neznanu mi djevicu, glavom onu, čija je ova slika, i zaklinjem te, moćni

gavrane, ako možeš to učiniti svojom učenostju ili svojom čarobnom silom, kaži mi, gdje bih ju mogao naći.“

Sjedoglavoga gavrana dojmi se nemilo ozbiljnost kraljevićeva.

„„Što ja znam, odvrati gavran suhoparno, za mladost i ljepotu! Ja pohadjam samo stare i nemoćne, ne snažne i krasne; ja sam kobnik, koji grakćuć kobim smrt s dimnjaka, i udaram krilima na prozor bolestnika. Potraži si u koga drugoga, da ti dade glasa o tvojoj neznanoj ljepotici.““

„A gdje da tražim, ako neću u sinovâ mudrosti, koji su vješti knjigam kobnicam? Znaj, da sam ja kraljević, nad kojim zviezde stoje, i da sam poslan u tajnu poslu, na kojem stoji sudbina kraljâ i kraljevinâ.“

Kad čuje gavran, da se radi o veliku poslu, za koji brigu vode same zviezde, odmah okrene drugačije, i stane svom pozornostju slušati kraljevićevu pripoviest. Kad ovaj svrši, reče gavran: „„Za tu kraljevnu ja te sam nemogu naputiti, jer ja neliećem po vrtovih ni po sjenicah gospodjinskih; nego podji u Cordovu, potraži paomu slavnoga Abderahmana, kojano stoji u dvorištu velike bogomolje, i pod tom paomom naći ćeš svjetskoga putnika, koji je obašao sve krajeve i sve kraljevske dvore, te je bio miljenik kraljicâ i kraljevnâ. On će ti dati glasa za onu, koju tražiš.““

„Liepa ti hvala na tom vriednom svjetu, reče kraljević; s bogom ostaj, prepoštovani čarobniče.“

„„S bogom putuj, putniče za zviezdom ljubavi,““ odvrati suhoparno gavran, i zagviri se odmah opet u svoje čarobne črte.

Kraljević poteče iz Seville, potraži svoga putnoga druga ćuka, koji je još jednako driemao u svojem šupljem drvetu, pak se digoše put Cordove.

Pokraj nadvedenih vrtova, pokraj redova od naranča i citruna dižućih se iz krasne doline Guadalquivirove idjaše im put. Stigav na vrata Cordove, ćuk uzleti u mrku rupu u gradskih zidinah, a kraljević unidje u grad tražit paomu zasadjenu u davno doba od slavnoga Abderahmana. Ona stajaše u sred velikoga dvorišta bogomolje, uzdižuć se visoko izmedj narančâ i čempresâ. Derviši i fakiri sjedjahu u hrpah u triemnih hodnicih naokolo dvorišta, a po koji pravovjernik opravljaše po svom zakonu svoje pranje na studencu, prije no će unići u bogomolju.

Pod paomom skupila se hrpa slušajuć jamačno njekoga, koji kao da velikom hitrinom nješto pripovieda. „To će biti, reče si kraljević, onaj svjetski putnik, koji mi ima dati glasa o mojoj neznanoj kraljevni“. On se probije u onu hrpu; ali kako li se začudi, videći, da sva ta hrpa sluša papigu, koja u svojem sjajnom zelenom perju, sa svojima lukavima očima i šarenom kičmom na glavi bijaše vidjeti kao ptica, koja mnogo do sebe drži.

„Što je to, zapita kraljević jednoga od poslušača, da tolike ozbiljne ljude može zabavljati brbotanje takove kreštalice?“

„„Neznaš, o kom tako govoriš, odvrati mu onaj; ta papiga je od koljena one slavne papige perzijske, koja je po svem svietu na glasu pričalica. Ona nosi svu znanost cieloga iztoka na rtu svoga jezika, ona zna jednako sigurno pjesme na izust govoriti, kako i zna pripoviedati. Ona je bila na pohodu u raznih stranih kraljevskih dvorova, i svigdje su ju držali za čudo učenosti. Ona je svigdje bila obća miljenica svih ljepotica, koje osobito ljube učene papige, što no znadu pjesama na izust.“

„Dosta, reče kraljević, ja bih se želio u četiri oka razgovarati s tom odličnom putnicom“.

Kraljević udesi, da se na samu nadje s papigom, te joj razloži svoje osobito putovanje. Jedva je kraljević bio spomenuo svoju ljubav, kad papiga prasne u smieh, i stade se od silna hihota daviti, da su joj sve suze na

oči vrcale. „„Oprosti mi, reče papiga, što sam tako vesele volje, ali kad samo čujem rieč o ljubavi, daje mi se na smieh.““

Kraljevića nemilo dirnu to nesgodno smijanje. „Zar nije ljubav, reče on, veliko otajstvo prirode, divni vrutak života, obćeniti vez srdaca?“

„„Trice, kliknu papiga uletiv mu u rieč, molim, gdje si se naučio takovoj plačljivoj brbljariji? Vjeruj mi, ljubav nije više u modi; o njoj nikad nema govora u družtvu duhovitih i finih ljudi.““

Kraljević uzdahnu, sjetiv se na posve drugačiji govor svoga njekoč prijatelja goluba. „Ali ta papiga, pomisli u sebi, živila je na kraljevskih dvorih, ona se gradi dosjetljiv i fin gospodičić, nezna ništa za onu stvar, što se zove ljubav“. Nehoteći više izvrći ruglu ono sladko čuvstvo, koje mu je napunjalo srce, okrene sad kraljević izpitivati papigu o samoj stvari, zašto je došao.

„Kaži mi, reče, fina papigo, kojoj je bilo slobodno ulaziti u svako hladovno skrovište k ljepoticam, jesi li se igdje na svojem putu sastala s onom živom, čija je ova slika?“

Papiga uhvati sličicu u svoje čapke, okreće glavu simo tamo, gleda pozorno sad jednim sad drugim okom. „„Poštenja mi, reče, krasno lišce, baš krasno lišce, ali kad čovjek vidi toliko krasnih ženskih na svojem putovanju, to se težko — ali stani — boga mi, sad vidim pravo — sigurno, to je kraljevna Aldegonda; ta kako mi odmah nije došla na pamet, a bila mi je toli darežljiva i ljubezna!““

„Kraljevna Aldegonda! odjeknu kraljević, a gdje se može naći?“

„„Polahko, polahko, odvrati papiga, laglje ju je naći nego li dobiti. Ona je jedinica kći kršćanskoga kralja, koji kraljuje u Toledu; ona je sakrivena od svega svieta do svoga sedamnaestoga rodjena dana, po njekakovu pro-

ročanstvu onih drzkih kukavica, zvjezdoznanaca. Nemožeš je vidjeti — nitko živ mužki nemože je vidjeti. Mene su pustili k njoj, da ju zabavim, i mogu ti reći, poštenja mi, — poštenja mi papige, koja je vidjela svieta, ja sam se u svoje vrieme već s mnogom ludjom kraljevnom zabavljala.““

„Medju nama govoreć, draga moja papigo, reći će kraljević, ja sam nasljednik kraljevstva, i sjesti ću jednoč na priestol. Vidim, da si ti duhovita ptica i da poznaješ svieta. Pomozi mi, da dobijem tu kraljevnu, a ja ću te uzvisiti na kakovo dostojanstvo na dvoru.“

„„Od srca rado, odvrati papiga; samo gledaj, da to bude kakova služba bez posla, jer nam finim dosjetljivcem nemili se posao.““

Za kratak čas sporazumiše se posve. Kraljević odtrči iz Cordove na ista ona vrata, na koja je bio unišao; zovne ćuka iz rupe u zidinah gradskih, povede ga k svomu novomu putnomu drugu, te se sva trojica digoše na put.

Putovahu mnogo polaganije nego što je prijalo nestrpljivomu kraljeviću, ali papiga bijaše vična gospodskomu životu, i nije trpila, da ju tko rano u jutro buni. A ćuk je opet bio za to, da se spava o podne, te je tako mnogo vremena tratio svojim poobjednim počivanjem. Pak i njegovo starinarsko omilje bijaše na zapreku; jer on je htio postojavati i razgledavati se po svakoj razvalini, te je imao pripoviedati dugih bajka i priča o svakoj staroj kuli i gradini na putu. Kraljević se je bio nadao, da će se ćuk i papiga, kao učene ptice, ugodno zabavljati; ali naopako: uviek su se svadile. Papiga je bila peckalo, a ćuk je bio mudronja. Papiga je na izust govorila pjesme, rešetala književne novice, razpravljala vješto i bujno o sitnicah naučnih; ćuk je pak sve to takovo znanje prezirao pod trice i kučine, i nije ništa cienio osim vrhunaravne znanosti. Tad bi papiga znala pjevucati, preklapati pecave dosjetke, kreštati ujedljive šale

na svoga ozbiljnoga druga, i smijati se grohotom samim svojim doskočicam; a sve to držao je ćuk za mrzku uvredu svojemu dostojanstvu, te je znao mučati, srditi se, i šutiti po čitav dan.

Kraljević nije mario za te zadjevice svojih suputnika, budući zadubljen u svoje sanje i sanjarije, i u promatranje slike svoje krasne kraljevne. Tako su putovali pustimi klanjci Sierre Morene, od sunca izgorjelimi ravnicami Lamanche i Castilije, uz obale zlatnoga Taja, koji valja svoje čarobne vale polovicom Španije i Portugalije. Napokon dodjoše na pogled utvrdjena grada s tornjevi i obzidi na protisnutoj klisuri, podno koje se je izvijao Tajo bučnom silom.

„Gledaj, kliknu ćuk, stari i obnovljeni grad toledski, grad slavan sa svojih starina. Gledaj te častne crkve i tornje, posivjele od starine i ovijene bajnom veličajnostju; u njih je mnogi od mojih pradjedova umovao i mudrovao.“

„„Šut! kriknu papiga prekidajuć ćukov svetčane starinarski uzhit, što nas briga za tvoje starine i bajke i pradjedove? Gledaj na ono, što se nas tiče — gledaj stanak mladosti i ljepote, gledaj eno, kraljeviću, stanak tvoje dugo tražene kraljevne!““

Kraljević pogleda onamo, kuda mu pokaza papiga, i vidi u milotnoj zelenoj livadi pokraj obala Tajovih gospodsku palaču, dižuć se iz drveća krasna vrta. To bijaše baš onakovo mjesto, kakovo mu je bio golub opisivao, da u njem stoluje ona živa, čija je donesena sličica. Srce mu je silno kucalo, gledajuć onamo. „Morda sad, reče u sebi, krasna kraljevna šeće pod sjenatim drvljem, ili nježnom nogom stupa po gospodskih zaravanjcih, ili počiva pod onimi visokimi krovovi.“ Pogledav iz bližega, opazi, da su zidovi oko vrta jako visoki, tako da ih nije moći preskočiti, a da se oružani stražari šeću oko njih.

Kraljević okrenu se k papigi. „Fina ptico, reče, tebi je dano ljudskim jezikom govoriti. Diži se k onomu vrtu, potraži božicu srca moga, i kaži joj, da je kraljević Ahmed, putnik za zviezdom ljubavi, i štićenik zviezdâ, došao tražit ju na cvjetnih obalah Tajovih.“

Papiga, ponosna na svoje poslanstvo, odleti put vrta, vine se preko njegovih visokih zidina, i obletiv za njeko vrieme nad livadami i drvećem spusti se na jednu pavlaku u krilu palače, što no se je nad obalu nadnosila. Od tud zavirujuć u izbu, ugleda kraljevnu, gdjeno se je podniemila na počivalu, ukočiv pogled na njekakovu artiju, a suze joj polagano mile jedna za drugom niz blieda lica.

Očistiv malo svoja krila, urediv svoje sjajno zeleno perje i uzdigav svoju kičmu na glavi, sjedne se papiga pokraj nje udvornim načinom, pak poče u najnježnije glase: „Otari suze svoje, prekrasna kraljevno, ja donosim utjehu srcu tvome.“

Kraljevna se prepade čujuć nječij glas. ali ogledav se i nespaziv ništa do li malu zelenoperu pticu, koja se naklanja i previja pred njom, reče: „„Bože! kakovu utjehu možeš ti donositi, ta vidim da nisi no papiga?““

Papigu uvriedi to pitanje. „Ja sam već mnogu krasnu gospodju utješila u svoje vrieme, reći će papiga, ali bilo pa prošlo. Nego sada ja dolazim poslanica od kraljevića. Znaj, da je Ahmed, kraljević iz Granade, došao tražit tebe, i da je upravo sada sjeo čekat me na cvjetnih obalah Tajovih.“

Oči krasne kraljevne sinuše na te rieči sjajnije od dragoga kamenja na njezinoj kruni. „O presladka papigo, kliknu ona, radostni su doista tvoji glasi, jer ja sam tužila i ginula, ja sam smrtno bolovala dvojeć o vjernosti Ahmedovoj. Diži se i kaži mu, da su rieči njegova pisma urezane u srce moje, i da je njegova pjesma bila hrana duši mojoj. Ali kaži mu i to, da ima biti gotov potvr-

diti svoju ljubav pod junačkim oružjem; sutra je moj sedamnaesti rodjen dan, te će kralj moj otac držati veliku obdulju; mnogi kraljevići izaći će na mejdan, a moja ruka biti će dar pobjedniku."

Papiga odmah diže krila, i udariv kroz drvlje odleti, gdje ju je čekao kraljević. Blaženstvo Ahmedovo, našav živu onu, čiju je sliku obožavao, i našav ju tako milu i dragu, mogu si samo oni odabrani smrtnici pomisliti, koji su bili te sreće, da su im se oživotvorili njihovi sanci na javi, i da su im se sjene pretvorile u žive stvorove; ali jedna je stvar kvarila njegovo blaženstvo: ona nesretna obdulja. I sbilja, uz obale Tajove odasvud se je blistalo oružje i ječale su trube od raznih viteza, štono su u gizdavih pratnjah jezdili k Toledu na sutrašnju slavu. Ista zviezda, koja je bdila nad sudbinom kraljevićevom, rukovodila je i kob kraljevne, te do sedamnaestoga svoga rodjena dana bila je ona sakrita od svieta, i srce joj občuvano od zamilovanja. Ali njezina ljepota izašla je po njezinu zatvoru još na veći glas, u mjesto da bi se bila zatajila. Mnogi moćni kraljević zaprosio je za nju; ali njezin otac kralj, čudo od učene glave, da se nikomu neomrazi tobož pristranostju, odputi ih sve na odluku junačkoga oružja. Izmedju tih takmaca prosilaca bijaše i mnogi na glasu sa svoje snage i srčanosti. Kukavne li nade nesretnomu Ahmedu, koji nit je imao u sebe oružja, nit je i malo bio vješt junačkomu boju. „Nesretna li mene kraljevića, uzdahne on sobom, koji sam odgojen u zatvoru pod okom mudraca! Kojemu dobru je algebra i filosofija u poslovih ljubavi? Jao Ebene Bonabbene, zašto si zanemario poučit me u junačkom oružju?" U to prekide ćuk tišinu, započev svoj govor pobožnim uzklikom, budući da je bio pravovjeran Muhamedovac.

„Allah Akbar! Bog je velik, uzkliče ćuk, u njegovoj ruci sve su tajne — on sam upravlja sudbinom

kraljevićâ. Znaj, oj kraljeviću, da je ova zemlja puna tajnâ, sakrivenih svačijemu oku, van onomu, koje, kako no moje, zna u mraku za znanjem uhoditi. Znaj, da ima u obližnjoj gori spilja, a u toj špilji željezan stol, a na tom stolu leži čarobno oružje, a pokraj toga stola stoji zaklet konj, koji je tu već od više koljena zatvoren."

Kraljević se je kamenio od čuda, a ćuk, žagreć svojima velikima okruglima očima i dižuć u vis svoj uši, nastavi pripoviedati.

„Prije mnogo godina pratio sam svoga otca u ove krajeve na pohodih k njegovim gospodskim drugovom, te smo danili u toj špilji; i tada sam obaznao za tu tajnu. Od starine se pripovieda od koljena do koljena u našoj porodici, a meni je, dok sam još bio posve malen čučić, pripoviedáo moj djed, da je to oružje bilo njekoga arapskoga čarobnika, koji se je bio zaklonio u tu špilju od kršćana, kad su osvojili Toledo, te je u njoj i umro, ostaviv svoga konja i svoje oružje pod zakletvom, da nikad neće moći rabiti nikomu do li komu Muhamedovcu a i njemu samo od zore do podneva. A u to doba dana svatko, komu će rabiti ono oružje i onaj konj, nadvladati će svakoga neprijatelja."

„„Dosta, uzkliče Ahmed, hajdmo potražit tu špilju.""

Na povodu svoga brižnika bajoslovca nadje kraljević špilju; ona je bila u ponajdivljijem zakutku onih golih klisura, što no se dižu okolo Toleda; ničije van zvjerno oko ćukovo ili starinarovo nije moglo naći ulaza do njee Grobna svjetiljka vječno-plamena ulja širila je svetčano svjetlo po njoj. Na sredini špilje na željeznu stolu ležaše čarobno oružje, na stol je bilo naslonjeno koplje, a pokraj stola stajaše arapski konj, osedlan za boj, ali nepomičan kao od kamena. Oružje bijaše sjajno i čisto, kakovo se je njegdje njekad u staro doba sjalo, konj nakrmljen, kao da je uprav došao s paše, te kad mu Ahmed metne ruku na šiju, stade kopati i veselo hrzati, da su se tresle

stiene u špilji. Tako podpuno opremljen i konjem jahačem i bojnim oružjem odluči kraljević kušati junačku sreću na sutranjoj obdulji.

Svane kobno jutro. Mjesto za obdulju bijaše priredjeno na ravnu polju izpod klisura toledskih; naokolo ogradjena mejdaništa dizahu se od drva triemovi za gledaoce, prekriti dragocjenimi sagovi, a od sunca zaklonjeni svilenimi šatori. Krasotice iz ciele zemlje skupile se u tih triemovih, dočim su izpod njih prejahivali kićeni vitezovi sa svojimi momci i štitonošami, a izmedju svih junaka sjajno se izticahu kraljevići, koji su se imali na obdulji natjecati. Ali sve ljepotice čitave zemlje potamniše, kad se pojavi kraljevna Aldegonda u kraljevu triemu, izlazeć prvi put na oči zadivljenoga svieta. Šapat podje od usta do usta cielim skupom od čuda njezine divne milote, a kraljevići, koji su ju bili zaprosili na sam glas o njezinoj nevidjenoj ljepoti, planuše sad deseterostrukim žarom od želje za bojem.

Ali kraljevna bijaše tužna vidjeti. Obrazi su joj se rumenili pak bliedili, a pogled joj je po kićenih redovih vitezâ bludio nepokojan i sjetan. Trublje su upravo trubile u znak, da se obdulja otvara, kad al glasnik javi nova strana viteza; i Ahmed ujaše u mejdanište. Kaciga od nada, dragim kamenjem urešena, dizaše mu se nad čalmom, oklop mu bijaše obložen zlatom, sablja i mali nož, rukotvorine iz Feza, blistahu se od dragoga kamenja. Obranio se okruglim štitom, a u ruci nosio koplje čarobne sile. Caprag arapskoga mu konja, bogato izvezen, doticaše se tla, a gizdavi konj kopkaše i puhaše i pohrzavaše veselo na pogledu sjajnoga oružja. Viti stas i dražestno držanje kraljevićevo udari svakomu u oči, a kad se izklikne njegovo ime „putnik za zviezdom ljubavi“ postade žamor i nemir svih krasnih gospodja u triemovih.

Ali kad Ahmed htjaše preći kroz pregradu mejdaništa, nepustiše ga unutra; reče mu se, da samo kraljevići smiedu na obdulju. On kaže svoje ime i svoj staleš. Sa zla na gore! On je Muhamedovac te mu nemože biti mjesta u obdulji, gdje je odredjeni pobjedniku dar ruka kršćanske kraljevne.

Premci kraljevići obkoliše ga, smijuć mu se i prieteć mu svojimi pogledi, a jedan, drzka ponašanja i divske tjelesine, stade se rugati njegovu nježnom i mladjahnom tielu i podsmjehivati se njegovu ljubavnom imenu. Kraljevića spopade bies. On izazove premca svoga na mejdan. Uhvatiše svaki svoje mjesto. Zajezdiše u sav trk jedan proti drugomu, sukobiše se: na prvi dodir čarobnoga koplja silni rugalac pade sbačen iz svoga sedla. Sad je kraljević htio stati, ali, avaj biede i nevolje, imao je posla sa začaranim konjem i oružjem: nitko ih nemože rukovoditi, kad se jednom zaigraju boja. Arapski konj srtaše u najgušću hrpu, koplje obaraše sve, što mu dodje na dodir, moj kraljević motaše se amo tamo poljem, povaljujuć i veliko i malo, i gospodsko i prostačko, a jádeć se silno na svoje nehotično divno junačtvo. Kralj se razljuti i plane biesan na takovu uvredu svojim podanikom i svojim gostovom. On pošalje sve svoje straže na nj — ali eto ih svih s konja kako na konja. Kralj odbaci svoje sjajno ruho, sgrabi štit i koplje, i odjaši da stranca zastraši sam glavom svojim veličanstvom. Ali eto nesreće! Veličanstvo nije bolje prošlo no prostačtvo; konj i koplje nepozna nikoga. Na nesreću Ahmedovu njegov konj zaleti se u najveći trk proti kralju, i za čas eto kraljevskih peta u zraku, a krune dolje u prahu.

U taj mah stupi sunce na podne, a čarobna zakletva stupi na svoju snagu, i arapski konj odtrči poljem, preskoči ograde, baci se u Tajo, preplovi biesne valove, donese kraljevića bez duše i bez pameti u špilju, i postavi se na svoje mjesto kao kakov kip od kamena, pokraj željeznoga stola. Kraljević sjaše bogu hvaleć, i metne oružje na svoje mjesto, da čeka, što mu je još usud do-

sudio. Sjedne se u špilji i misli na svoju biedu i nevolju, na koju ga je spravio zakleti konj i zakleto oružje. Nikad više neće smjeti pomoliti svoje glave u Toledu, pošto je od vitezova toledskih počinio onoga biesa a kralja toledskoga onako uvriedio. A k tomu još što li će si kraljevna misliti za takovo surovo i biesno ponašanje? Sav u strahu odašalje svoje krilate glasnike u grad, da razpitaju, što je i kako je. Papiga obadje sve trgove i sva bučna sborišta po gradu, te se skoro vrati s punim košem novina. Sav je grad uzrujan. Kraljevnu su odnieli onesvieštenu u dvore; obdulja se je prekinula u smetnji i neredu; svatko je govorio o nenadanom dolazku, o čudesnom junačtvu, o nevidjenom odlazku viteza Muhamedovca. Jedni kažu, da je to bio arapski čarobnik; drugi misle, da je to bio vrag, koji se je pretvorio čovjekom; a treći pripoviedaju stare bajke o zakletih junacih, što su zatvoreni u špiljah u gori, te nagadjaju, da je to bio jedan od njih, što no je iznenada provalio iz svoje rupe. A svi su jedne misli, da nije mogao počiniti običan smrtni čovjek onih čudesa, ili onako sa sedla poizbacati tolike, prave silne viteze kršćanske.

Ćuk izleti tek pod noć, pak se vijaše nad mračnim gradom, siedajuć po krovovih i dimnjacih. Zatim vine svoja krila kraljevskim dvorom, štono stajahu na vrh klisure nad Toledom, i tuda se skitaše po zaravanjcih i kruništih, zavirujuć na svaku pukotinu, i škiljeć na svoje velike razroke oči u svaki prozor, gdje je bilo svjetlo, te su od toga dvie tri čestite djevojke popadale od grčeva i nesvjestice. Već je počimao sierak probijati izza gore, kad se ćuk vrati sa svoje sdušne potrage, te javi kraljeviću, sve što je vidio.

„Kad sam vrebao oko ponajvišega tornja kraljevske palače, kazivat će ćuk, spazih kroz prozor krasnu kraljevnu. Naslonila se na počivalu, na okolo nje stoje dvoranke i liečnici, ali ona neće njihove dvorbe ni pomoći. Kad su svi bili otišli, vidim kako je izvukla iz njedara pismo, te ga čita i cjeliva, pak udara u glasan jauk, čemu ja, kakov sam mudrac, nisam mogao odoljeti; tako me je bilo ganulo.“

Ti glasi potresoše meko srce Ahmedovo. „Žalibože istina je bila, što si mi govorio, oj mudri Ebene Bonabbene, kliknu kraljević; briga i tuga i bezsne noći: to je sudbina zaljubljenika. Bog občuvao kraljevnu od hude sile one stvari, što se zove ljubav!“

Potlanji glasi iz Toleda potvrdiše ono, što je bio ćuk dojavio. Sav grad se je uzbunio i uzplašio. Kraljevnu su odveli u najviši toranj dvorova kraljevskih, a na svakom prilazu do njih stražile su jake straže. U to ju spopala takova smrtna tuga, da je na očigled ginula, a nitko se nije mogao domisliti povodu; nit je htjela išta jesti, nit je htjela čuti za kakovu utjehu. Najvještiji liečnici uzalud su tratili svoju mudrost; tako se nadade misao, da su ju morale njekakove čini občiniti, te kralj dade proglasiti, da tko ju ozdravi, da će dobiti najdragocjenije blago iz kraljeve riznice.

Kad ćuk, koji je driemao u kutu, čuje za taj proglas, izvali svoje velike oči, i stane gledati otajstvenije no je ikad prije gledao.

„Allah Akbar! uzkliče ćuk, sretna li onoga, koji će ju ozdraviti, samo ako zna, što da si izabere iz kraljeve riznice.“

„„Što ti to misliš, prepoštovani ćuče?““ upita Ahmed.

„Slušaj, kraljeviću, što ću ti kazivati. Mi ćuci, valja ti znati, mi smo učena čeljad i pomamni prekapati po mraku i po prahu. Kad sam se sinoć klatio oko crkva i zvonika toledskih, naidjoh na sbor starinarâ ćukovâ, koji su držali svoju skupštinu u veliku svodnu tornju, gdje je kraljeva riznica. Tu su učeno razpravljali o oblicih i napisih i znakovih na starom dragom kamenju i dragocjenju, i na zlatnom i srebrnom posudju, štono je na-

gomilano u riznici iz raznih zemalja i raznih doba; a najviše su se bavili oko njekih moći i amajlijâ (zapisâ), što no su ostale u riznici tja od vremena Roderika Gotskoga. Izmedju njih bila je i škrinjica od sandalovine, okovana nadom iztočnoga rukodjelja, a izpisana čarobnimi črtami, kojim razumiju samo njekoje učene glave. Tom škrinjicom i napisom po njoj bavio se je sbor u više skupština, pravdajuć se dugo simo i tamo. Onaj put, kad sam im ja bio na pohodih, bijaše na skupštini i njeki stari, stari ćuk, došavši skoro iz Egipta; on je sjedio škrinjici na pokrovcu, i čitao napis na njoj, te je iz napisa dokazivao, da je u njoj spravljen svilen sag od priestola mudroga Salamona; jamačno su ju u Toledo doniele Žudije, koje su se amo utekle iz razvalina Jerusolimskih".

Kad ćuk svrši svoj starinarski govor, kraljević njeki čas zamišljen mukom muči, a zatim će reći: „„Ja sam od mudroga Ebena Bonabbena slušao za čarobnu moć toga zapisa, koga je nestalo u propasti Jerusolima te se je mislilo, da ga je nestalo za uviek iz ljudskoga svieta. Bez dvojbe, u njem se čuva tajna, za koju nisu obaznali kršćani toledski. Da mi je dobaviti onaj sag, moja se je sreća rodila!""

Drugi dan skide kraljević sa sebe sjajnu odoru, i preodjene se u priprosto ruho pustinjskoga Arapina. Ogari si lice u tamno, te ga nitko nebi bio prepoznao za onoga sjajnoga junaka, koji je na obdulji bio na onoliko čudo i nepriliku. S palicom u ruci, s torbom o ramenu i s malom pastirskom frulicom za pojasom dodje u Toledo, i stavi se na vratih kraljeve palače, kažuć se prosilac za onaj dar, koji je obećan ozdravniku kraljevne. Straža ga je htjela batinom odtjerati: „Što li se smie takovo arapsko potucalo zareći, reče mu straža, u poslu, gdje su izdale najučenije glave u svoj zemlji!" Ali kralj začuje tu viku, i zapovjedi, da se Arapin dovede preda nj.

„Silni kralju, progovori Ahmed, pred tvojim licem stoji Arapin Beduin, koji je najveći dio svoga života probavio samotan u pustinjah. Te su pustinje, kako sviet zna, stanovi vragova i bjesova, koji obilaze oko nas nebogih pastira u naših samotnih kolibah, zalaze u naše tore i ulaze u naša stada i krda, a kadšto znadu ući i u naše blage deve te nam pobiesne. Njihove čini može dići samo frula i pjesma, te mi imamo odbajnih popievaka, koje se predaju od koljena do koljena; njih pjevamo uz frulu, da izgonimo one vragove i bjesove. Ja sam od takova roda, komu je to dano, te je u mene odbajna moć najveća što može biti. Ako je koji takov zloduh občinio tvoju kćer, evo moje glave, da ću ju osloboditi od njega."

Kralj, kao mudra glava, i znajući, da Arapi imadu čudotvorne tajne znanosti, obveseli se nadom, pouzdavajući se u onako sigurno obećavanje kraljevićevo. On ga odmah povede u visoki toranj, koji je bio zatvoren mnogimi vrati, a na vrhu mu bila je izba kraljevne. Prozori su izlazili na zaravanjak prislonî ogradjen, a odtud je bio vidik na Toledo i na svu okolinu. Prozori bijahu zastrti, jer unutri ležaše kraljevna, plien izjedajućoj tugi, od koje nije bilo pomoći.

Kraljević sjedne se na zaravanjku i odsvira njekoliko divljih arapskih napjeva, kojim se je bio naučio od svojih dvorana u Generalifu u Granadi. Kraljevna ostade kao kamen, te ljećnici, što su bili nazočni, klimahu glavami i podsmjehivahu se nevjerovno i prezirno; napokon kraljević odloži frulu i zapjeva priprostim načinom onu ljubavnu popievku, kojom je bio u pismu kraljevni očitovao svoju ljubav.

Kraljevna prepoznade pjesmu — iskra radosti kresne joj u srce, te se sva uzdrhće i zapali; diže glavu i sluša; suze joj naviru na oči i mile joj niz lica; prsi joj se dižu i padaju od uzburkanoga srca. Hotjaše prositi, da

Ahmed ih harno naplati za službu, koju su mu činili na njegovu putu za zviezdom ljubavi. Ćuka uzvisi na svoga prvoga doglavnika, a papigu na dvorskoga obrednika. Netreba ni reći, da se nikad nije koje kraljevstvo tako mudro upravljalo, niti se je na kraljevskom kojem dvoru tako savršeno fino ponašalo, kako tada u Granadi pod ćukom i papigom.

SADRŽAJ.

	Strana
O Božiću	1
1. Put u oči božića	6
2. Badnji večer	13
3. Božić	23
4. Božićni objed	35
Indijanske crte	45
Indijanski junak	54
Putnik za zviezdom ljubavi	71

